

KLUNGAN OCH BARNDOMENS SOCIALA RUM

Malmö Studies in Educational Sciences:
Licentiate Dissertation Series 2009: 10

© Kalle Jonasson, 2009
Omslag: Jakob Tuchten
ISBN 978-91-976140-9-2
ISSN 1653-6037
Holmbergs, Malmö 2009

KALLE JONASSON
KLUNGAN OCH
BARNDOMENS SOCIALA RUM

Socialt gränsarbete och figurationer i rastfotbollen

Malmö högskola, 2009
Läraryrket

Publikationen finns även elektroniskt,
se www.mah.se/muep

Till min egen lilla klunga: Ninni, Britta, Valdemar & Tigris

INNEHÅLL

FÖRORD	11
INLEDNING	13
Rastfotboll.....	13
Mångkontextuell barndom.....	14
Klungan och klungbollen	15
Syfte och frågeställningar.....	16
Centrala begrepp	16
Barndom(ens sociala rum)	16
Rastfotboll(ens figurationer)	19
Gränsöverskridande	22
Disposition och läsanvisningar	24
TIDIGARE FORSKNING	27
En plan för barndomen – en pilotstudie.....	28
Rastfotboll: en maskulinitetsarena	33
Relevanta fotbollsstudier.....	35
Teoretiskt orienterade studier med relevans för studien	37
Sammanfattande reflektioner	41
Preciserade frågeställningar	42
MELLANRUM: ETT TEORIKAPITEL.....	43
Relationism	43
Amodernitet.....	44
Relationellt rum	47
Slätt och räfflat rum	49
Genus - relationellt kön	52
Genussystem/könsordning.....	53
Socialt förkroppsligande.....	55
Gränsarbete	56

Positionering	57
METOD	61
Insamling och analys av etnografiskt material.....	61
Nomadologi och begrepps konstruktion	64
Etiska överväganden	68
Etik i praktiken	69
KLUNGBOLLEN	70
Klungan	71
Klungan i folkfotbollen.....	71
Klungan som krigsmaskin.....	73
Klungbollens sammansättning	76
Alla mot alla – om klungan utifrån maktens synfält.....	84
SOCCER	87
Soccer = Fotboll nr 1	88
Soccer i rastfotbollen	90
Soccerns materiella inslag i rastfotbollen.....	96
Soccerns roller och formationer	99
JOGA BONITO	103
Joga bonito – "Spela vackert"	103
Rastfotbollens "vackra spel"	106
"Han tror han är Ronaldinho" – om att hålla stilen	109
Toppfotboll i elevfotbollskulturer	114
Intersektioner i elevfotbollskulturer	116
Blivandets vara - om joga bonitons barndom.....	119
"En farlig lek" – om be.com/ings.....	124
RASTFOTBOLLENS GENUSRELATERADE GRÄNSARBETE:	
EN LUDISK DROMOGRAFI	130
Genusgränsarbete i rastfotboll och elevfotbollskulturer	131
Genusrelaterad positionering i rastfotbollen.....	134
Gränsarbete och positionering i Soccer	136
Teoretiska reflektioner över gränsarbetet i rastfotbollen	140
Ludisk dromografi	143
Sakernas politik i idrott.....	146
Analytiskt tillvägagångssätt	148
En dromografi över rastfotbollens genusgränsarbete	149
Den 24:e Maj 2007: Ludisk dromografi	151
Socialt förkroppsligande i rastfotbollens dromokrati	160
SAMMANFATTANDE DISKUSSION	166

Rastfotbollens figurationer	167
Ett amodernt perspektiv på idrott	169
Rastfotbollen och barndomens sociala rum	173
Barndomens utsida och insida.....	174
Rastfotbollens genussystem	178
Den moderna överenskommelsens motstridiga diskurser	180
Sammanfattning – rastfotbollens näsduk	181
Avslutande reflektioner	184
Intersektioner och intervjuer vid etnografi	184
Teoriutveckling	185
Pedagogiska implikationer.....	186
Förslag till framtida forskning	187
SUMMARY.....	190
Problem, objective and approach.....	190
Spaces in schoolyard football: the scrum, Soccer and joga bonito	192
The divisions of gender in schoolyard football: a ludic dromography	194
REFERENSER	197
Litteratur	197
Tidningsartiklar från mediearkivet till pilotstudien	205
Internetkällor	207

FÖRORD

Jag vill här passa på att tacka alla er som har hjälpt och stöttat mig och fört min process framåt. Det har varit både mödosamt och lärorikt att frambringa denna studie, och den hade inte sett ut som den gör om inte ni hade varit där.

Min första tanke går till alla kollegor i projektet *Mångkontextuell barndom*. Projektets kurser och konferenser har kort och gott varit uppsluppna, välkomnande och stimulerande. Cecilia Dovborn, Angerd Eilard, Ann-Carita Evaldsson, Ingela Kolfjord, Balli Lelinge, Camilla Löf, Tomas Peterson, Pauline Stoltz, Ingegerd Tallberg Broman, Mats Trondman, Ann-Christine Vallberg Roth och Berit Wigerfelt, tack för alla spännande möten och samtal! Tack även Kjell Eriksson för ditt oförvitliga värv med såväl detta projekts hemsida, som med idrottsforum.org. Dessutom vill jag i detta sammanhang rikta ett speciellt tack till Utbildningsvetenskapliga kommittén (UVK) som genom att finansiera *Mångkontextuell barndom* gjort det möjligt för mig att genomföra denna studie.

Stort tack till alla på gamla LFH, enheterna BUS och IDV. En speciell tanke vill jag skänka till alla som under min process varit doktorander på dessa enheter; det har varit spännande att följa era projekt och ta del av era tankar vid seminarier och disputationer. Och för dig som fortfarande är i processen: kämpa på (och ring eller mejla om du vill bolla en tanke), så ses vi på ditt seminarium!

Jag skulle även vilja tacka medlemmar och deltagare i de seminariegrupper som jag har ingått i, handledningsgruppen och idrottsvetarna på LUT, samt MUGS på K3.

En varm innerlig bamsekram som aldrig tar slut till mina handledare Tomas Peterson, Jesper Fundberg och i synnerhet Ingegerd Tallberg Broman.

Ett särskilt tack vill jag också rikta till elever och skolpersonal på de skolor som jag har besökt under studiens gång för att göra observationer.

Min dotter sa en gång någonting som jag ofta kommer att tänka på och som alltid väcker blandade känslor i mig: jag älskar mamma, mamma älskar pappa och pappa älskar bibblan. Det hon sa var sant. Även om biblioteket ifråga var Helsingborgs stadsbibliotek, vill jag härmed rikta ett tack till Malmö högskola för Orkanenbiblioteket. Denna pappa älskar verkligen denna bibbla. Tack för service, vyer, böcker och upplevelser.

Få är de stunder under dessa år när jag lyckats fördriva alla abstrakta teorier ur mina tankar. Därför vill jag, paradoxalt nog kanske det kan tyckas, tacka mitt eget korpffotbollslag och den kvartersfotboll det springer ur, då jag i dessa sammanhang tillfälligt har lyckats med att förtränga allt vad räfflade och släta rum är.

Slutligen vilja tacka er som alltid finns där. Mamma, Pappa, Joel, Björn, Jakob, Andrea, Cornelia, Truls, Stora-Ninni, Anders, Ingela, Cajsa, Göran, Alice, Nils, Emma, Emil, Ecke, Lina och Anja. Så till min egen lilla klunga. All prosa verkar så meningslös, alla dikter så lama, när det kommer till att beskriva den tacksamhet jag känner över att få näras av er: Britta, Tigris, Ninni och Valdemar.

Helsingborg i April/Malmö i December, 2009
Kalle Jonasson

INLEDNING

Från andra till sjätte klass spenderade jag mina raster på skolfotbollsplanen. I denna studie gör jag ett återbesök till denna arena för att med ett annat perspektiv än då undersöka det jag kommer att kalla rastfotboll. Jag kommer ihåg det som en lustfylld tilldragelse där spelet böljade fram och tillbaka i en oformlig klunga, vilken bestod av mestadels pojkar. När det ringde in, stannade man kvar tills något av lagen hade gjort ett mål. Överhuvudtaget anpassades spelet och dess regler till de deltagande och till den lutande asfaltplanen.

Denna fritt reglerade form av spel äger dagligen rum på många svenska skolor, vilket gör den till en dels spontan, dels institutionell företeelse. Studien undersöker även rastfotbollen som en teoretisk resurs. Med detta avser jag att reguljär fotboll av några sociologer (Elias, 1978; Elias & Dunning, 1986; Giulianotti, 1999) har förståtts som en bra modell för att förstå gruppdynamik och samhället i stort. Rastfotbollen utgår inte enbart från den reguljära fotbollens regelverk och torde på så sätt, som samhällsmetafor, implicera ett annorlunda samhälle. I studien dras tänkbara riktlinjer för själva studiet av spontana former av tävlingsidrott upp. För detta ändamål läggs emfas vid applicering samt utveckling av teoretiska, analytiska och metodologiska perspektiv med etnografiska barndoms- och idrottsstudier som adress.

Rastfotboll

I studien är rastfotboll utgångspunkten. Med detta avser jag en samsättning, fotboll, som utövas av en grupp människor, elever, under en tidsrymd, rasten, på en plats, skolgården. De studier (se

Sandahl, 2005) som inventerat den svenska skolans idrottsfaciliteter vittnar om skolfotbollsplanens frekventa närvaro. Rastfotbollens därför förmodat höga frekvens i relation till dess icke-institutionalitet gör den till en spännande företeelse att analysera. För även om denna dagligen återkommande spontanidrott äger rum i skolan är den relativt fri i förhållande till denna institutions gängse regleringar. Både med tanke på att eleverna i den ordnar sina egna aktiviteter och skolfotbollsplanens ofta perifera placering på skoltomten (Skolhushandboken, 1979; Evaldsson, 2004; Gustafson, 2006). Fri är rastfotbollen då den skiljer sig från den strikta könsuppdelning som praktiseras i föreningsfotbollen; då flickor och pojkar går i samma skolor torde de därför i större utsträckning än i föreningsfotboll delta i samma spel. Detta är intressant med tanke på att fotboll i Sverige, enligt existerande forskning (se Andersson, 2002; Fundberg, 2003; Andreasson, 2007) uppbar en maskulin kodning.

Mångkontextuell barndom

Denna studie genomförs inom ramarna för forskningsprojektet *Mångkontextuell barndom*¹ som studerar interrelationer och gränsöverskridanden mellan barndomens olika sociala rum: skolan, familjen, fritiden, (förenings)idrotten, politiken, media och kamratgruppen. Socialt rum ses som synonymt med kontext och sträcker sig därför utanför platsens ramar. Den teoretiska inspirationen kommer från systemteori (se t.ex. Luhmann, 1995; Rasmussen, 2005) och fältteori (se Bourdieu, 1990, 1993, 1998; Peterson, 2007). Det centrala i sammanhanget är mötet mellan de olika sociala rummens sinsemellan skilda koder, logiker och regleringar. Barn i åldersgruppen 7-12 fokuseras. Forskningsgruppen är flerdisciplinär med bakgrunder i statskunskap, kultursociologi, rättsociologi, etnologi, pedagogik, idrottsvetenskap och kulturgeografi. De olika regleringarna i barndomens sociala rum skapar ett heterogent spänningsfält som fångas in i projektets namn. Projektet lägger tonvikt vid gränsöverskridanden som sker mellan och i dessa sociala rum och deras grupperingar.

---

¹ *Mångkontextuell barndom* (<http://www.mangkontextuellbarndom.se>).

De sociala rummen överlappar varandra och på så vis har ett allt tätare nätverk mellan skola, familj och fritid, kommit att uppstå. Detta kan exemplifieras med de sociala rummen (förenings)idrott och skola som har utvecklat nya samarbetsformer. I och med regeringsanstiftade projekt som *Handslaget* (Peterson, 2007) och *Idrottslyftet* har föreningsidrotten kommit att bli viktiga aktörer i skolan. I vissa fall har föreningsidrottens verksamhet kommit att ersätta undervisningen i idrott och hälsa, vilket resulterar i en krock mellan olika pedagogiska praktiker. De begrepp som jag plockar upp från projektet är rum, gränsöverskridande och reglering. Men min uppsats har också som ansats att utveckla projektets teoretiska ram. Det valda problemområdet, rastfotbollen, framstår härvidlag som en intressant företeelse att diskutera projektet utifrån. I egenskap av dagligen förekommande (om än spontan och elevarrangerad) praktik skulle man utifrån från projektets stipulerade sociala rum redan på detta plan kunna förstå den som en institutionaliserat gränsöverskridande företeelse.

Klungan och klungbollen

Rastfotbollen är känd för sin specifika (o)formation: klungan. Denna formation har på Internet ett eget, skämtsamt formulerat, manifest, som menar att ”/w/hereas senior sides tend to choose - according to circumstance - from e.g. 4-4-2, 4-3-3, 5-3-2, the playground side is usually more rigid in sticking to the all-purpose 1-1-17 formation”.²

Denna laguppställning, där talet 17 representerar klungan i vildsint jakt på bollen, ger upphov till en spelstil, ”klungbollen”, som av idrottssociologen Tomas Peterson (1989) har beskrivits som den typ av spel ”som spelas av smågrabbar innan de utbildats” (ibid., s. 83). Klungan syns inte bara på skolgårdar utan på stränder, bakgårdar och i gränder världen över. Denna studie är ett försök att, istället för att avfärda denna oformliga svärm, skapa ett seriöst samtal om klungan. Men denna ansats rör sig inte på något sätt om en naiv hyllning av barns oförstörda spontanitet och lekfullhet. Istället är det klungbollens specifika egenskaper som är intressanta: gränslöshet, outtalade roller och svårdefinierbarhet. Den är med

---

² <http://www.sutherlandclan.org.uk>

andra ord något som inte tillhör föreningsidrottens sociala rum, utan snarare något som det senare tar avstånd från.

Klungbollens (och rastfotbollens) undflyende och flytande uttryck är intressant att diskutera projektets på förhand stipulerade rum utifrån. Av kontexterna kamratgrupp och skola framstår den senare, i egenskap av institution, som något som med lätthet kan förstås som ett fält/system. Kamratgrupper däremot har inga formellt reglerande element som läroplaner och torde därför uppvisa en större variation beroende på sammansättning. Jag eftersöker därför en modell som inte delar in världen i aktör och struktur. På så vis kan rastfotbollen vara ett fruktbart problemområde att diskutera den mångkontextuella barndomen utifrån.

Syfte och frågeställningar

Med utgångspunkt i att socialt rum är en konkretisering av kontextbegreppet är ansatsen i föreliggande studie att ytterligare konkretisera och undersöka hur rummet intas och skapas av eleverna i rastfotbollens figurationer och hur detta förhåller sig till gränsöverskridande och reglering i rummet. Uppsatsen lägger främst emfas vid presentation, applikation och utveckling av teoretiska begrepp avsedda att brukas inom barndoms- och idrottsstudier.

Det övergripande syftet med studien är att analysera rastfotbollens rum och figurationer och att därigenom också skapa förutsättningar för en diskussion om gränsöverskridande i och mellan barndomens sociala rum.

Preciserade frågeställningar kommer att presenteras sist i nästa kapitel - *Tidigare forskning*.

Centrala begrepp

Under denna rubrik preciserar jag några begrepp som är viktiga för studien. Tre begrepp(skluster) kommer att preciseras: *Barndom(ens sociala rum)*, *Rastfotboll(ens figurationer)* och *Gränsöverskridande*.

Barndom(ens sociala rum)

I viss barndomsforskning betraktas barndomen som socialt konstruerad (se t.ex. James & Prout, 1997; James, Jenks & Prout, 1998). Barndom som analytiskt begrepp hänger samman med pro-

cesser som sammankopplas med modernitetens processer och rörelser som exempelvis industrialisering och urbanisering etc. Modernitet är ett flyktigt begrepp (Liedman, 1997) som används för att beskriva det abstrakta tidrum som kallas väst(erlandet), främst företrädd av och åtminstone uppståendet i Europa och Nordamerika. Denna epok kan dateras till efter renässansen och hade definitivt inletts i och med upplysningen. En central strävan i det moderna projektet var att utplåna ambivalenser (Bauman, 1991), att strukturera livet på ett entydigt sätt (Ariés, 1982) vilket tog sig uttryck i att ett antal dikotomier upprättades (Prout, 2005). Exempel på sådana binära motsatspar kan vara barndom-vuxendoms, privat-offentlig, natur-kultur, lek-arbete (ibid., s. 10).

Av dessa indelningar följer en syn på barn att de från början är ofärdiga och att riktningen för utveckling alltid sker från vänster till höger i motsatserna ovan. Inom barndomssociologin (se James & Prout, 1997) har man föresatt sig balansera denna diskurs, i vilken barn förstås som *becomings*, d.v.s. ofärdiga människor. Detta gjorde man genom att etablera en motsats, *beings*, d.v.s. barn som redan kulturskapande och samhällspåverkande varelser. (Lee, 2001; Prout, 2005). Begreppet, being, blev i barndomssociologin en motvikt till 1900-talets utvecklingspsykologiska och sociologiska fokus på det enskilda barnets utveckling och socialisation.

Barndomen är inte homogent fenomen utan ser olika ut överallt vilket gör att man skulle kunna tala om barndomar i just pluralis. Emellertid inspireras jag också av den danske barndomssociologen Jens Qvortrup (1994) makronivåorienterade och strukturella ansats. Han menar att, även om man kan tala om olika barndomar, så erbjuds vissa homogeniserande ramar för exempelvis en nationell barndom. Detta kan exemplifieras av de läroplaner och lagtexter som är gemensamma för landets skolor och elever; exempelvis skolplikten. Man skulle också kunna betrakta den höga frekvensen av skolfotbollsplaner, som nämns ovan (Sandahl, 2005), som en "strukturell" förutsättning för barndomen i Sverige. Men då inte alla skolor har en fotbollsplan kan den inte betraktas som strukturellt given. Istället för att anlägga ett strukturperspektiv kommer jag i studien att förstå barndomen som en rad överlappande nätverk (Latour, 1993, 1999a; Prout, 2005).

Även om det finns vissa homogena drag, i form av läroplaner (och kanske skolfotbollsplaner), för barndomen i Sverige, är varje situation där barn är inblandade en lokalt specifik praktik. Denna heterogenitet är något som forskningsprojektet *Mångkontextuell barndom* har föresatt sig att beskriva. Projektets förslag är att utgå från att barndomens olika kontexter (skolan, familjen, idrotten etc.) präglas av olika logiker och att dessa sociala rum har olika sätt att reglera och adressera barn på (barn, elever, medlemmar etc.). Än mer diversifierad blir barndomen när dessa rum i allt större utsträckning kommit att skrida över varandras gränser.

Men även barndomsforskningen är diversifierad och många olika sätt att förstå barndom är aktiva samtidigt (se James, Jenks & Prout, 1998). En relativt ny inriktning inom barndomsforskningen (Prout, 2000, 2005), som skulle kunna kallas interdisciplinära barndomsstudier, sätter upp en varningsflagga för att i studiet av barndomen utgå från alltför västerländska typifieringar som exempelvis familj och skola. Om man har föresatt sig att beskriva barndomens heterogenitet riskerar man med detta typifieringsförfarande alltså redan på förhand att skapa en för snäv bild. Den engelske barndomsforskaren Alan Prout (2005) beskriver detta sätt att tänka om barndomen, som en rad containrar mellan vilka barn slussas. Han härleder detta synsätt till den amerikanske barndomspsykologen Urie Bronfenbrenner (1979) och hans "ekologiska modell", vilken talar om barndomens olika nivåer, med barnets "livsvärld" på den innersta s.k. mikronivån.

Ett sätt att undvika sådana essentiella typifieringar och därmed misslyckas med att beskriva diversifieringen i barndomen, kan vara att fokusera på det Prout (ibid.) kallar barndomens heterogena flöden. Bakom detta begrepp finns en hel gren av poststrukturalistiskt tänkande som kanske främst företräds av den franske vetenskapsociologen Bruno Latour (1979, 1987, 1993, 1999a, 1999b, 2005; Serres & Latour, 1995). Kort kan sägas att man i detta "paradigm" inte delar in världen i poler som natur/kultur, aktör/struktur och objekt/subjekt utan, om man inte helt frångår dem, istället fokuserar på just de heterogena material som flödar mellan dem i nätverk.

Men att bara fokusera flöden och negligera fasta punkter i barndomen som exempelvis skolan är också problematiskt. En strävan

efter att beskriva heterogenitet blir ju reduktionistisk om den direkt diskvalificerar de för barndomen centrala institutionerna. Prout (2005) öppnar härvidlag för en kombination av det ”mångkontextuella perspektivet” och ”flödesperspektivet”.

The approach I advocate here, therefore, is concerned to look at the locales of childhood not as ‘containers’ but as places constructed through flows of heterogeneous materials. Schools for example, are related to other schools, to households, playgrounds, after-school clubs, firms, local authorities, trade unions, ministries, courts and so on (ibid., ss. 81-82).

Den feministiska vetenskapsfilosofen Donna Haraway (1991) kallar dessa västerländska typifieringar för ”idealiserade sociala belägenheter” (ibid., s. 170, min översättning) i kapitalistiska samhällen och menar vidare, vilket knyter an till Prouts ståndpunkt ovan, att dessa är logiskt och praktiskt implicerade i varandra.

Det är denna kombination mellan typifieringar och flöden som fokuseras i studien. På det sättet kan jag mer nyanserat kryssa mellan de oönskade polerna statisk institutionsvurm respektive naiv frihetsromantik (av vilka jag antagligen främst riskerar att tangera den förra). Barndomsbegreppet som är aktivt i studien lägger framför allt emfas vid relationella processer i barndomen, vilka då alltså mycket väl, men inte på något sätt uteslutande, kan röra sig om relationer mellan de s.k. sociala rummen.

Rastfotboll(ens figurationer)

The New Social Study of Childhood (James & Prout, 1997), som barndomssociologi ibland kallas, framhåller etnografiska studier av barndomen som en bra metod för att beskriva barns livsvillkor. Detta har varit vägledande för studiens utformning. Neologismen rastfotboll är tänkt att, som ovan nämnt, beskriva olika spelmönster i den löst reglerade och spontana fotbollsaktivitet som elever praktiserar under rasten. Vägledande för de etnografiska observationerna är allt som relaterar till bruket av en fotboll under rasten, men också de situationer i vilka elever i sina *kamratgrupper* (Corsaro, 2005), med både ord och bruk av artefakter (som kläder), explicit relaterar till någon form av fotboll. Dessa företeelser kan

ses som delar av de *kamratkulturer* som kamratgrupperna producerar. Dessa, vad man i mitt fall skulle kunna kalla, elevfotbollskulturer skapas främst i trygghetsskapande och ritualliknade *kulturella rutiner* och en utkomst av dessa, åtminstone för rastfotbollens vidkommande, kan anses vara det som jag kallar rastfotbollens figurationer, vilka läggs speciell emfas vid i studien. Genom att titta på elevernas figurationsväxlingar i rastfotbollen, intar studien det läge mellan natur och kultur som Prout (2005) introducerat i barndomsstudier. Elevers kroppar är viktiga beståndsdelar i dessa figurationer och förstås, med Prouts (2000) ord, som ”oupplösligt sammanflätade med den materiella omgivningen” (ibid., s. 2, min översättning). Att utgå från kroppar och hur dessa deltar i skapandet av rummet möjliggör en konkretisering av hur aktivitetsmönster i den mångkontextuella barndomen kan se ut.

Begreppet *figuration* hämtar jag från sociologerna Norbert Elias och Eric Dunning (1986), med vilket de avser aktivitetsmönster i mänskliga grupperingar. Detta begrepp arbetar de fram utifrån en analys av olika fotbollsfigurationer och syftar härvidlag till att utgöra en bas i den mer generella figurationssociologi som analysen är en skiss till. Den engelske fotbollsforskaren Richard Giulianotti (1999) menar att detta grepp är lovvärt, dels för att det inom fotbollsforskningen saknats analyser av spelstilar; dels för att detta grepp är talande för all sociologisk forskning.

The unfolding match between team-mates and opponents illustrated the nature of all social life: the interdependency of human beings ... for any sociologist, football does illustrate how the ontological tension between social action and structure is dramatized eternally. Players are locked into structural relationships which emphasize the collective over the individual (ibid., s. 127).

Figurationen är, enligt Elias och Dunning (1986), en analytisk enhet som kan upplösa sociologins gordiska knut: individens ställning och handlingsutrymme gentemot kollektivet. Den kan, menar de, beskriva mänskligt beteende i grupp utan att fokusera på enskilda människor eller abstrakta strukturer. Fotbollsmatchen existerar inte ”utanför och avskilt från gruppen spelare”, vars ”figura-

tion vid spelets början växlar till andra spelarfigurationer i en kontinuerlig rörelse” (ibid., s. 119). De båda lagens beroendeförhållande och figurationsväxlingar ”är själva definitionen av spelet” (ibid., s. 120). Men figurationen är inte bara ”en aspekt av spelarna”, och inte heller har den ”abstraherats från de enskilda personerna”; den är på så vis ”varken abstraktare eller konkretare än de individer som bildar den” (ibid., s. 129).

Vad detta betyder för rastfotboll är däremot mindre klart, då denna verksamhet, både i hur jag förstår den och hur den skiljer från skola till skola, knappast är så reglerad som den gängse fotbollen. Kopplad till Elias och Dunning (1986) och Giulianotti (1999) förståelse om fotbollsfigurationer som en modell för hur man kan förstå gruppdynamik – med det inte sagt att jag finner denna metafor giltig – skulle klungbollen bli en metafor för ett regelrätt anarkistiskt samhälle. Mitt anspråk är att diskutera vad rastfotbollens figurationer kan säga oss om den nutida barndomen (och dess sociala rum).

Ett begreppspar som kommer att dyka upp i studien är *insida/utsida*, vilket kan kopplas direkt till diskussionen ovan om typifiering (insida) och flöden (utsida). Rastfotbollens relation till den gängse fotbollen skulle kunna sägas vara utsidans relation och till insidan. Till listan över vad som utgör fotbollens utsida skulle man förutom rastfotbollen kunna lägga den medeltida folkfotbollen. Giulianotti (ibid.) jämför kort dessa utifrån deras ”svaga kodifiering” (ibid., s. 66), d.v.s. icke definierade gränser resp. rollbesättningar.

In pre-regulation days, football's limited enclosure of play mirrored the game's weak codification. Folk football was played in village centres and fields where natural obstacles (such as walls and ditches) determined the spatial parameters of play, perhaps with village churches serving as rudimentary goal areas ... Today, the haphazard and imprecise boundaries of play are found in the improvised football of children in yards, parks and streets. Jackets are placed to form goal-posts; the imagined height of the bar is resolved through dialogue; a fence discloses play. ... The use of standard football rules, and relatively fair and equal competition between teams, show that children's

games are more modern than folk in their practice (ibid., s. 66).

Att beskriva rastfotboll utan att göra den till något insignifikant (naivt, banalt, barnsligt), eller till något som bara är betydelsefullt i den lokala kamratkulturen, kräver en speciell ansats. För detta ändamål anser jag att Giulianottis jämförelse är intressant och min avsikt är att driva denna jämförelse ännu längre i min analys av rastfotbollens figurationer. De oprecisa gränserna och den svaga kodifieringen i barns spontanfotboll korresponderar därtill med ovannämnda fokus på heterogena flöden snarare än typifieringar (Prout, 2005).

Gränsöverskridande

Att skrida över en gräns implicerar att det finns en gräns och därmed ett slags bevakning. Denna bevakning kan utföras av både ting, som fotbollsplanens linjer och skolstängslet, och av människor, som när barn kroppsligen och muntligen som en prosocial handling värnar sitt "interaktiva rum" (Corsaro, 2005) mot inkräktare. Att tala om och att undersöka dessa gränspraktiker blir därför ofrånkomligen en fråga om maktrelationer.

Om man arbetar med begreppet gränsöverskridande bör man alltså ta bevakandet av gränsen i akt. Den amerikanska barndomsociologen Barrie Thornes (1993) begrepp, "gränsarbete", fångar in denna betydelse. Denna term använder hon för att beskriva i vilka situationer och i vilken utsträckning elever i skolan, i relation till genus, drar upp, bevakar och skrider över gränser. Ibland, men långt ifrån alltid, är detta en central kategori som elever sorterar sig enligt. Vid t.ex. utrymmeskrävande lagbollspel tenderar gränsen att bli som skarpast i skolans rum. Pedagogen Katarina Gustafson (2006) menar att begreppet gränsarbete även skall kunna vara giltigt för andra kategorier som etnicitet, klass och ålder. Orden rum och gräns har en tydlig och konkret resonans. I och med projektets fokus på de sociala rummens gränsöverskridanden avser jag att lägga till även socialt rum till gränsarbetsbegreppet.

Den engelske barndomsociologen Chris Jenks (2003) lägger i en diskussion om gränsöverskridande och med stöd av de franska filosoferna Michel Foucault och Gilles Deleuze, emellertid emfas vid att gränser är föränderliga och inte enbart bör förstås som

(geo)metriskt givna. Gränser som upprättas mellan exempelvis kön, d.v.s. en gränsuppdragande genuskonstruktion, bör förstås som relationella och därför inte konstanta utan ständigt omförhandlade och utverkade. Den franske filosofen Michel Serres (Serres & Latour, 1995, s. 70) menar härvidlag att termen gränssnitt är för statisk och att den inte förmår beskriva topologiskt komplexa processer. Skillnaden mellan metrisk geometri och topologi beskrivs på ett effektivt sätt av samme filosof med hjälp av en näsduk och i samma liknelse kan också det sätt var på jag uppfattar gränsöverskridanden mellan sociala rum skönjas:

If you take a handkerchief and spread it out in order to iron it, you can see in it certain fixed distances and proximities. If you sketch a circle in one area, you can mark out nearby points and measure far-off distances. Then take the same handkerchief and crumple it, by putting in your pocket. Two distant points suddenly are close, even superimposed. If, further, you tear it in certain places, two points that were very close can become very distant. The science of nearness and rifts is called topology, while the science of stable and well-defined distances is called metrical geometry (ibid., s. 60).

Denna syn på rummet klargör den poststrukturalistiska geografins perspektiv (Murdoch, 2005). Det är med andra ord först när man lämnar det som beskrivits som euklideanism (Law, 1999, se även Deleuze & Guattari, 1987; Serres & Latour, 1995; Latour 1999a), d.v.s. västerlandets logiska och geometriska arv efter den antike matematikern Euklides, som man kan tala om gränsöverskridande som något annat än passera en given, statisk och tydlig linje.

Men gränsarbete handlar också om exkluderande och makt; att värna ett rum (att bevaka dess gränser) är att vinnlägga sig om den fortsatta kontrollen över det. Kultur- och samhällsgeografen David Harvey (1990) menar på så vis att

/t/hose who command space can always control the politics of place, even though it takes control of some place to command space in the first place (ibid., s. 234).

Detta knyter an till både det tema som Thorne (1993) utarbetar sitt begrepp gränsarbete utifrån, och till en av de kategorier som jag avser att diskutera gränsöverskridande utifrån: kön/genus. Detta har också en koppling till den generella företeelsen idrott, vars traditionella och institutionella indelning mellan könen, m.a.o. solida genusgränsbevakning, har inneburit att män haft en arena som legitimerat allmänna patriarkala tendenser (Connell, 1995, s. 54). Och enligt den kanadensiska idrottsforskaren Patricia Vertinsky (2004) är det i rummet (och därmed i dess gränsarbete) som "genusbeteendets ledtrådar" (ibid., s. 18, min översättning) är som mest skönjbara.

Att fokusera på gränsöverskridande ur ett rumsligt perspektiv gör att man kan undvika essentialistiska förklaringar, och då till förmån för ett mer relationellt och situationellt perspektiv. Detta undvikande av essenser gör att gränsöverskridande, som är lite av ett modebegrepp (och då inte sällan med positiva konnotationer), inte behöver vara värdeladdat. Med andra ord är frågan om *hur* gränsarbete går till mer vägledande än frågan om *varför* gränsarbete finns (jfr Thorne, 1993, s. 61ff).

Disposition och läsanvisningar

Nästa kapitel berör rastfotbollens forskningsläge och innehåller också en presentation av några generella fotbollsstudier. Efter en kort presentation av de poststrukturalistiska arbeten som ligger bakom den amoderna barndomsdiskurs jag positionerar mig inom, avslutas kapitlet med preciserade frågeställningar. Därefter följer ett kapitel som redovisar studiens teoretiska utgångspunkter i poststrukturalistisk barndomsforskning, geografi och feminism. I metodkapitlet som följer redogörs för studiens etnografiska och historiska material. Dessutom görs en koppling till teorikapitlet i en diskussion om den s.k. nomadologin.

Det första resultatkapitlet rör figurationen *Klungboll* som presenteras i en analys av folkfotboll och av svagt kodifierade aktiviteter i rastfotbollen. Kapitlet *Soccer* undersöker rastfotbollens relation till och prägling på s.k. associationsfotboll, d.v.s. den reguljära fotbollen (FIFA-organiserad). *Joga bonito* är en undersökning av elevers och deras kamratkulturers relation till mediala toppfotbollsrepresentationer. Dessa tre kapitel presenteras i denna ordning

för att detta demonstrerar den mer generella utvecklingen av fotbollsfigurationer, om än mycket skissartat. Det sista analyskapitlet, *Rastfotbollens genusrelaterade gränsarbete: en ludisk dromografi*, diskuterar genuspositioner utifrån en rumslik analys av rastfotbollen. I kapitlet föreslås vissa metodologiska, teoretiska och analytiska riktlinjer för studiet av löst reglerade former av idrott i barn- och ungdomen. Studien knyts ihop i en *Sammanfattande diskussion*, där resultaten kopplas till studiens teoretiska utgångspunkter och frågeställningar. Detta kapitel innehåller även kritiska reflektioner, förslag till vidare forskning och pedagogiska implikationer.

De tre första resultatkapitlen som utvecklar teoretiska begrepp kring rastfotbollens figurationer är placerade i sådan ordning att de kan läsas som en skiss över hur rumslik produktion i fotboll förändrats över tid. Även om begreppen förmodernitet, modernitet och senmodernitet förstås som problematiska i studien, representerar de tre kapitlen grovt sett den historiska linje som de implicerar.

Att ingå i ett forskningsprojekt har i mitt fall inneburit flera saker. Själv kan jag inte förstå min studie utan att ta själva mötet med kunskapsfältet mångkontextuell barndom i akt. Projektet har ett sökljus som visar vad som ska undersökas (barndomens sociala rum med skolan som empiriskt nav) och som har varit vägledande för mig. Däremot har jag funnit det problematiskt att applicera fält/systemförståelsen på så skilda sociala rum som kamratgruppen och skolan. Studien har anspråket att komplettera denna bild, utan att diskvalificera förståelsen av mer institutionella rum som fält/system. Kunskap är, enligt den feministiska vetenskapssociologen och -filosofen Donna Haraway (Asdal et al., 1998) alltid situationerad. Om man redovisar detta samt drar nytta av det, skapas, i bästa fall, ”den goda och därför legitima kunskapen” (ibid., ss. 143-144, min översättning). Studien som den ser ut hade inte blivit till utan denna situation.

Hur ska man då läsa *Klungan och barndomens sociala rum*? För det första är den skriven av en som utbildar sig till forskare. Studien/studenten är i ett blivande, som Deleuze och Guattari (1987), skulle säga. Den är hela tiden på väg att bli något nytt, och kan därför, på ett nära nog schizofrent vis (ibid.), i en mening uttala sig om några ungar som sparkar boll, för att i nästa mening diskutera Athens torg, eller strukturen hos jordgubbsplantors rotsystem. Detta

blivande är ett sätt att söka anta formen hos den föränderliga före-
teelse som studien beskriver – klungan. Studien svarar alltså på de
frågor om gränsöverskridanden som den ställer, inte bara genom
vad orden i den står för, utan också, genom hur den framställs.
Vissa läsare kanske menar att detta inte ger ett konsistent resultat.
Min förhoppning är emellertid att detta tillvägagångssätt ska ge lä-
saren någonting. Att det på detta vis, förutom den intellektuella
förståelsen av gränsöverskridanden i och mellan barndomens socia-
la rum, skall ge en kroppslig förnimmelse av gränsöverskridande.
Som blivande samhällsvetenskaplig forskare ägnar man mycket tid
åt den myriad av ontologiska och epistemologiska utgångspunkter
som finns att tillgå. Därför kan boken också läsas som, för att al-
ludera på Johan Asplund (1983), en undran inför samhällsveten-
skapen.

TIDIGARE FORSKNING

A book exists only through the outside and on the outside.
- Gilles Deleuze & Felix Guattari (1987, s. 4)

En bok är inte ett eget universum, ingen självförsörjande enhet (Deleuze & Guattari, 1987). Det intressanta är inte om det finns något att förstå i en bok, eller vad den betyder som ”betecknad eller betecknare” (ibid., s. 4), utan vad den fungerar med. Vad kan boken i sammansättning med t.ex. andra böcker, ge upphov till? Vilka krafter kan härmed frigöras? I detta kapitel presenteras de arbeten och begrepp som jag positionerar uppsatsen gentemot. Då arbetet främst fokuserar olika teoretiska perspektiv lyfter jag mestadels barndomssociologiska programförklaringar och diverse filosofiska arbeten. Problemområdet rastfotboll har förvisso berörts inom den etnografiska skolforskningen i ett par studier. Dessa presenterar jag också.

Studien gränsar till en rad olika fält; något som kanske är följdriktigt då den är producerad inom ramarna för ett flervetenskapligt projekt. Barndomsstudier och idrottsstudier, båda i sig flerdisciplinära fält, är uppsatsens närmast angränsande vetenskapliga fält. Båda dessa är väl företrädade i pedagogisk forskning. För barndomsstudier se t.ex. Bliding (2004), Gustafson (2006) och Eilard (2007). För idrottsstudier se t.ex. Olofsson (1989), Nilsson (1993) och Larsson (2001).

Presentationen av tidigare forskning inleds med en redovisning av en pilotstudie (Jonasson, 2008). I denna studie analyserade jag tidningsartiklar och -insändare från de senaste 30 åren som har behandlat fotbollsplaner vid svenska skolor.

En plan för barndomen – en pilotstudie

Som en ingång till problemområdet mångkontextuell barndom och som en del av den interdisciplinära ansatsen (mellan skol- och idrottsforskning) föreföll skolfotbollsplanen som en intressant utgångspunkt. Själva namnet, som är en neologism, är tänkt att sätta fokus på det som *Mångkontextuell barndom* har föresatt sig att beskriva: de i barndomen sociala rummens sammanflätning med varandra - i detta fall en materiell förbindelse mellan skolans och idrottens sociala rum.

Pilotstudien, med namnet *En plan för barndomen* (ibid.), består av en undersökning av vad som har skrivits om skolfotbollsplanen. Förutom tidigare vetenskapliga studier undersökte jag även ett antal tidningsartiklar. Tidningsartiklarna hittade jag på mediearkivet via söksträngarna ”skola + bollplan” (85), ”skola + fotbollsplan” (489) och ”skolfotbollsplan” (0). Sammanlagt 574 artiklar hittades i arkivet, vilket har tidningsartiklar och notiser från de största svenska dagstidningarna från slutet av 1980-talet och framåt. Denna tidsperiod ansåg jag vara tillräcklig och intressant av en rad anledningar. För det första slutar historikern Olof Moens (1992) exposé över svensk idrottsarkitekturs historia där min studie tar sin början, för det andra är början av 1990-talet en intressant period i allmänna och vetenskapliga uppfattningar om barndom som kan sammanfattas i tre punkter: FN:s införande av Barnrättskonventionen 1989, publicerandet av den ”nya barndomssociologins” manifest *Constructing and Reconstructing Childhood* (James & Prout, 1990 (1997)) och en gryende syn inom psykologi och pedagogik på barn som ”kompetenta” (Sommer, 2005).

Av de 574 artiklarna handlade drygt 100 explicit om det jag kallar skolfotbollsplanen, vilken definieras som en fotbollsplan på eller invid en skola. Av dessa valdes 33 ut som på något vis beskrev gränsöverskridanden mellan barndomens sociala rum. De andra artiklarna rörde sig mestadels om rapportering av beslut kring fotbollsplaner på kommunal nivå. Klart är att skolfotbollsplanen var något som alla inblandade kämpade för, men att den ibland ”hamnade i kläm”, vid presentation av detaljplaner. Artiklarna tematiserades under tre olika rubriker: *Oreglerad yta*, *Urban träda* och *Barns röster*.

Under den första av dessa rubriker presenterades vad, i skolans reglerande texter, som explicit och implicit reglerar skolfotbollsplanen. I Lpo-94 finns, om än ingen explicit omnämning av rastutrymmen, vissa generella riktlinjer med signifikans för skolfotbollsplanen. T.ex. att skolans lokaler skall vara ändamålsenliga och att skolans värdegrund gäller under hela skoldagen och på hela skolområdet. Landskapsarkitekten Gunilla Lindholms (1995) genomgång av de texter som under 1900-talet dragit upp riktlinjer för skolgårdars utformning, menar att bollplanen var det mest tidstypiska inslaget för de skolgårdar som anlades under folkhemsperioden. På arbetsmiljöverkets hemsida (www.av.se), finns en rad riktlinjer för skolors fysiska utformning. Där stod det bland annat att "det är önskvärt att skolidrottsplats eller annat område i anslutning till skoltomten kan användas för utrymmeskrävande aktiviteter under längre raster och uppehåll (fotboll, brännboll och andra idrottslekar)". Detta tolkade jag som ett talande exempel på det *Mångkontextuell barndom* menar med att de sociala rummens gränsöverskridande in i varandra skapar en krock mellan olika regleringar och logiker. Utifrån de tidningsartiklar som nämnde skolfotbollsplanen skulle man kunna beskriva den som en svagt reglerad "frizon" i skolan.

Den perifera placeringen bidrog till att elever under skoltid drog sig dit för att äta godis (Aftonbladet, 2007) och för att hota eller kränka andra elever (Sydsvenskan, 2006a; Borås tidning, 2007). En incident på skolfotbollsplanen (som låg utanför skoltomten) ledde till att ett undervisningsråd som hade kopplats in på fallet var klar i sin uppfattning om att det är viktigt med "tillsyn över eleverna när de är på rast oavsett var de är. Där kan vi se att de brustit" (Sydsvenskan, 2006a, s. 12). Men skolfotbollsplanen används även efter skoltid av elever på skolan (Aftonbladet 2006a), av hundägare (vilket i ett olyckligt fall ledde till att en pojke blev biten på en skola i Malmö, se Sydsvenskan (2006b)) och av mopedbrännande ungdomar (Nerikes Allehanda, 2004). En förundersökningsledare vid Södra Järva polisstation menade i en intervju med Aftonbladet (2006b) att skolfotbollsplanen "blir en naturlig mötesplats" för rastlösa ungdomar under sommarlovet.

Skolfotbollsplanen skulle på så vis förstås som ett materialiserat gränssnitt mellan skolan och andra sociala rum i barndomen.

”Barnen är” som pedagogen Ann Skantze (1989, s. 127) säger i sin avhandling om skolbyggnader, ”konkret och symboliskt mellan skola och icke-skola” på sådana platser. Den del av ”icke-skolan” som utgörs av föreningsidrotten kan relatera till skolan på olika sätt. Handslaget och idrottslyftet har nämnts som exempel innan. Fotbollsföreningar kan t.ex. använda sig av skolfotbollsplaner efter skoltid. I Jesper Fundbergs (2003) avhandling, *Kom igen Gubbar*, tränar pojkfotbollslaget med det fingerade namnet Bollinge på en fotbollsplan vid en gymnasieskola. Planbristen var (och är) ett problem för svenska fotbollsföreningar. Vännäs AIK var besvikna på att kommunen skulle bygga nya hus på deras grusplan, och kommunen föreslog som kompensation att man skulle låta anlägga en ny invid en av byns skolor (Västerbottens-Kuriren, 1988). I Alvhem, var det tvärtom brist på skolplats, varför kommunen lät upprätta sådana faciliteter på byns fotbollsplan. En liten bit av planen sparades emellertid så att barnen skulle kunna spela fotboll under skoltid (Göteborgsposten, 1995b). Denna skiss låter oss ana olika varianter av relationer mellan skolans och idrottens sociala rum.

Förutom att skolfotbollsplanen kan vara skådeplats för såväl dunkla dåd som föreningsfotboll kan den även exproprieras på ett mer ”legitimt” vis. Detta kan åskådliggöras med begreppet ”urban träda” (Moen, 1992, s. 52). I Moens genomgång av svensk idrottsbyggnadshistoria under 1900-talet lyfts detta begrepp i samband med en beskrivning av fallet Uppsala. I denna stad kom de bollplaner (reglementsensliga, alltså inte de på skolgårdar) som anlades under 1930-talet att förläggas till stadens ytterområden. Kommunen var medveten om att dessa ytterområden skulle komma att byggas inom en 10-15 års period, men upplät temporärt marken, som låg i urban träda, för den framväxande idrottsrörelsens skull.

Ser man till vad som skrivits om skolfotbollsplaner de senaste 20 åren i svensk press finner man att de från mitten av 1990-talet i många fall utgör just mark i urban träda. Platser som kan mobiliseras och exproprieras för att fylla behov eller lösa problem som plötsligt dyker upp i kommuner, exempelvis platsbrist. Denna trend inleddes, enligt Moen, redan under 1980-talet då ”grönytor och andra friytor”, i samband med den exponentiella förtätningen av bebyggelsen i svenska städer, ”togs i anspråk med sämre boendemiljö som följd” (ibid., s. 93).

I och med att skolfotbollsplanen är en lucka inne i staden (och att den regleringsmässigt befinner sig mellan olika sociala rum) utgör den vad man skulle kunna kalla ett spatialt konto som kan belastas, såväl långvarigt som tillfälligt. Detta syntes i de artiklar som beskrev alla de tillfälliga undervisningslokaler i form av paviljonger, baracker och moduler som under perioden restes eller planerades att bli resta på svenska skolfotbollsplaner (Göteborgsposten, 1996, 2000, 2008; Falukuriren, 2003; Helsingborgs Dagblad, 2003c; Hallands Nyheter, 2006). Dess relativt stora yta och efter skoltid låga beläggningsfrekvens gör att sådant som cirkustält kunde resas under lov (Helsingborgs Dagblad, 2003a, 2003b).

Skolfotbollsplanen framstår som en förhandlingsbar plats och kanske gör avsaknaden av enhetlig reglering att den i jämförelse med de delar av skolan som är mer rigoröst reglerade är mer tillgänglig för elever att forma. Artiklarna som jag sorterade in under rubriken, *Barns röster*, visade att skolfotbollsplanen värnades eller förespråkades (i de fall det inte fanns någon) av de elever som kom till tals.

Tillfälliga baracker på skolfotbollsplanen var en källa till frustration (Hallands Nyheter, 2003) och några av barnens/ elevernas röster var i tidningstexterna ofta riktade till politiker i insändarform (Göteborgsposten, 2000b; Halland Nyheter, 2003; Nerikes Allehanda, 2006; Södra Dalarnes Tidning, 2007). Skolfotbollsplanen framstod på så vis som något konkret för barnen att (öva sig på att) diskutera med politiker. På de skolor där det inte fanns någon fotbollsplan argumenterade elever för anläggandet av en sådan på lite olika vis. Eleverna på en skola ville ha en plan då de under rådande omständigheter inte vågade "gå ut på rasterna på grund av hårda fotbollar som kommer flygande" Göteborgsposten, 2000b, s. 12). På en annan skola menade eleverna att det vid en planerad flytt av planen till andra sidan av en stor väg skulle bli för "farligt för de mindre att gå över dit. Vi måste vara inom synhåll på rasterna." (Nerikes Allehanda, 2006, s. 36). Tillgången till en skolfotbollsplan var enligt representanter för en klass (skolår 6) ett sundhetstecken för deras skola och därtill ett argument varför en sådan inte bör läggas ner: "Backa är en bra skola, vi har mat i världsklass, nära till skog och sjö och fotbollsplan" (Södra Dalarnes Tidning, 2007, s. 1).

Barns röster kring skolfotbollsplaner gjordes också hörda av journalisterna i olika sorters reportage från svenska skolor (Helsingborgs Dagblad, 1995a, 2003d, 2003e, Östersundsposten 2007). I andra reportage figurerar skolfotbollsplanen som en del av den formgivning och ombyggnad av skolgårdar som elever har bidragit till (Göteborgsposten, 1995; Sydsvenskan, 2007). Skolfotbollsplanen blir på dessa olika vis en konkret möjlighet för barn att utöva medborgerliga rättigheter på. Inom barndomssociologin har det pekats på att man såväl i forskning som i samhället i stort bör inta ett perspektiv som uppfattar barn som medkonstruktörer (Qvortrup, 1994; Corsaro 2005; Halldén, 2007).

Denna medkonstruktion skulle kanske kunna påstås vara verk-sam, om än indirekt, genom bya-, föräldra- och hem och skolaföreningar. Några av artiklarna pekar på hur sådana sammanslutningar med pengar, motioner eller ren arbetskraft har bidragit till att få fram skolfotbollsplaner (Västerbottens-Kuriren, 1989, 1995; Göteborgsposten, 1995; Nerikes Allehanda Norrupplaga, 2005; Hallands Nyheter, 2007), eller argumenterat mot nedläggning med tillgången till fotbollsplan som ett kvitto på en "frisk skola" (Östersundsposten, 2002, s. 8).

Den höga frekvens av skolfotbollsplaner som Sandahl (2005) noterar motsvaras av några tidningsutsagor som framhåller denna idrottsfacilitet nära nog som ett obligatorium. "En upprörd Brattåselev" avslutar sin insändare till kommunens politiker med den retoriska frågan "Finns det någon annan skola som inte har någon fotbollsplan?" (Göteborgsposten, 2000b, s. 12). I en interpellation till Mölndals barnomsorgs- och utbildningsnämnd ville kristdemokraterna veta om den (då) socialdemokratiska ordförande "tycker det är rimligt att alla skolbarn ska ha tillgång till en bollplan under skoltid" och om den samme i så fall var "beredd att verka för att detta blir verklighet" (Göteborgsposten, 2001, s. 10).

Pilotstudien visade att skolfotbollsplanen är ett mångtydigt område som genomkorsas av materiella såväl som diskursiva flöden. Dess svaga reglering gör att man kan förstå den som ett mellanrum mellan skolan och andra sociala rum. Tidningsartiklarna avslöjade däremot inte mycket om själva rastfotbollen, som studien generellt syftar till att undersöka. Och det är till den forskning som undersöker detta som vi ska vända oss nu.

Rastfotboll: en maskulinitetsarena

Tidningsartiklarna talade i liten omfattning om det som ägde rum på fotbollsplanen på rasten. Det finns emellertid en rad studier (Forsgård, 1987; Thorne, 1993; Swain, 2000; Hägglund 2001; Skelton, 2001; Ogilvie-Whyte, 2003; Evaldsson 2004; Bliding 2004; Gustafson, 2006; Dovborn & Trondman, 2007) som nämner denna verksamhet (om än inte med benämningen rastfotboll). Resultaten visar entydigt på något som är intressant med tanke att klungbollen har förståtts som en typ av fotboll som spelas av ”smågrabbar” (Peterson, 1989, s. 83), nämligen rastfotbollens genusmönster. Andra studier (Foster et al., 2001; Martino 2001; Skelton, 2001) belyser mer allmänt relationen mellan maskulinitet, fotboll och skola. I alla dessa studier, såväl svenska som brittiska, framkommer det att rastfotbollen domineras av pojkar. Att integrera fotboll på olika sätt i skolan har dessutom av det brittiska utbildningsväsendet identifierats som ett bra sätt att höja pojkars skolprestationer.

Den brittiske utbildningsvetaren Jon Swains (2000) resp. kulturforskarna Cecilia Dovborns och Mats Trondmans (2007) artiklar adresserar explicit självorganiserad fotboll i skolans sociala rum. Den maskulina hegemonin i skolrummets självorganiserade fotboll bygger på exkludering; både implicit (ibid.) och explicit (Swain, 2000). Min studie gränsar kanske främst till de processer som Dovborn & Trondman (2007) undersöker. Deras korta, men teoretiskt pregnanta fallstudie, *Bollhegemoni och genusregim*, som förövrigt är skriven inom ramarna för *Mångkontextuell barndom*, fokuserar på pojkars exkludering och underordnande av flickor i spontanfotboll. Författarna menar att det existerar en på förhand ojämlig maktordning, som för med sig att pojkar bestämmer om och hur flickor tillåts delta i spontant ordnade fotbollspraktiker. Den för rast- och spontanfotboll lokala genusregimen kännetecknas enligt författarna av, att om flickor inkluderas följs detta av att de senare underordnas i verksamheten, m.a.o. genom en raffinerad och ”dold” form av exkludering. Jag kommer också att uppehålla mig vid det genusrelaterade gränsarbetet i rastfotbollen, om än med tyngdpunkt på begrepp som behandlar rummet.

Kommunikations- och barndomsforskaren Ann Carita Evaldsson (2004) undersöker, med utgångspunkt i spelet *King*, elevers sociala samspel på en skolgård. Detta spel och de flesta andra lekar, spel och idrotter utövades på skolgården i grupper som var etniskt och könsmässigt blandade. Det enda undantaget var den närbelägna fotbollsplanen, vilken var de duktiga pojkarnas territorium. Bara vid ett fåtal tillfällen fick två, på fritiden aktivt fotbollsspelande, flickor tillträde till aktiviteterna. Också i etnologen Margareta Forsgårds (1987) *Skolgårdens lekspråk* framstår skolfotbollsplanen som ett ställe för främst pojkar. Dessutom framkom det i studien att många pojkar var medlemmar i byns fotbollslag och att rastfotbollen utövades ”ungefär som på riktigt ... men inte [med] offside för det är så jobbigt att följa (ibid., s. 48). Många av barnen i samhällsgeografen Katarina Gustafsons (2006) undersökning beskriver skolfotbollsplanen som en ”no-go-area”, med könade förtecken. Endast två flickor deltog i spelet under de tillfällen som observationerna utfördes. I en av Gustafsons (1998) tidigare undersökningar var det däremot viktigt för barnen som intervjuades att kungöra att flickor och pojkar spelade fotboll tillsammans på deras skola. I pedagogen Marie Blidings (2004) avhandling, som diskuterar fjärdeklassares relationsarbete, framstår rastfotboll som ett viktigt rum för vissa pojkar och för deras upprätt(håll)ande av relationer.

Rastfotbollen är också ett viktigt inslag i relationsarbetet i de inflytelserika och hegemoniskt maskulina grupper av pojkar som en rad brittiska studier undersöker (Foster et al., 2001; Skelton, 2001, Ogilvie-Whyte, 2003).

Även i andra typer av studier och rapporter (Tangen, 2001, 2003, 2004; Atwell & Schytte, 2006; Meire, 2007) talas det om pojkars dominans på spontanfotbollsarenor. Den norske idrottsociologen Jan-Ove Tangen (2001, 2003, 2004) menar att spontanfotbollsanläggningar tenderar att intas av pojkar, och att detta har göra med idrottsanläggningars tysta förväntningar på människor. Den belgiske barndomsforskaren John Meire (2007) beskriver hur pojkar på en lekplats använder toppfotbollsrepresentationer som bränsle till sitt eget ”backstage”-språk. Just dessa representationer är intressanta då fotbollen under det senaste blivit ett av de stående inslagen i dagens mediautbud, sett till både TV och Internet.

Den brittiska barndomsforskaren Sharon Ogilvie-Whytes (2003) etnografiska studie berör det materiella inslaget i framförallt pojkars fotbollskulturer i skolan utifrån Actor-Network Theory (ANT). Ett intressant fynd i denna studie är att pojkarna, trots att det är förbjudet av skolledningen, tar med sig fotbollsskor till skolan, då framgång i de informella fotbollsmatcherna under rasterna är avgörande i den lokala hierarkin. Denna studie implicerar att det sociala samspelet i rastfotbollen betingas av sammansättningar mellan artefakter och människor.

Fotbollens materiella inslag i skolmiljön är ett spår som jag vill utveckla i avhandlingen. Inte bara de fotbollsartefakter som eleverna själva tar med till skolan är intressanta, utan också de som redan finns där. Pedagogen Björn Sandahl (2005) redogör i sin avhandling, *Ett ämne för alla*, tre studier som pekar mot att skolor ofta är utrustade med en fotbollsplan. Vid tiden för den första studien, som genomfördes 1968, hade 78 % av de undersökta skolorna (n=86) tillgång till en fotbollsplan, 1992 var andelen 84% (n=42), medan andelen år 2001 - tiden då den senaste undersökningen genomfördes, var 89,5 % (n=76).

Relevanta fotbollsstudier

I detta avsnitt beskrivs den fotbolls forskning som återopas i studien. De studier som lyfts här kommer från såväl Sverige som England och det är utifrån tre teman som jag diskuterar de här: genus, fotbollsfigurationen som en modell för att förstå gruppdynamik och folkfotboll.

Den ”maskulinitetsfabrik” som fotbollen är och har varit i Sverige har beskrivits av historikern Torbjörn Andersson (2002) i doktorsavhandlingen *Kung fotboll* (som belyser den svenska fotbollens kulturhistoria) och av etnologen Jesper Fundberg (2004) i doktorsavhandlingen *Kom igen Gubbar!* (som studerar pojkfotbollens relation till maskuliniteter). Dessa studier bidrar, tillsammans med sociologen Tomas Petersons studier (1989, 1993) om den svenska fotbollens professionalisering, med generella insikter om fotbollen i Sverige.

Den engelske fotbollssociologen Richard Giulianottis *Football – a Sociology of the Game* (1999) är en gedigen och inspirerande fotbollssociologisk programförklaring som har betydelse för min

studie. Han identifierar en rad punkter som den fortsatta fotbolls-
forskningen bör ägna sig åt. Bland annat efterlyses teoretiskt sofistikerad design och fortsatta undersökningar av de sociala ojämlikheter som fotboll återspeglar (ibid., s. 169-171). Därtill anser han att den samhällsvetenskapliga fotbollsforskningen i liten utsträckning utvecklat analyser av spelstilar; något som, ouppmärksammat av Giulianotti (av förvisso förklarbara, språkliga, skäl) gjorts av Peterson (1989, 1993).

Ett undantag finner Giulianotti emellertid i Elias (1978) studie, *The Civilizing Process: the History of Manners*. I denna bok framhålls spänningen mellan individen och kollektivet i (moderna) fotbollsfigurationer som en ändamålsenlig metafor för (det moderna) samhället och kan därmed bidra till de mer generella frågor som sociologin ägnar sig åt. Denna analytiska metafor utvecklar Elias tillsammans med Eric Dunning i *Från riddarspel till fotbollscup – Sport i sociologisk belysning* (Elias & Dunning, 1986). Utifrån exemplet fotbollsspelande grupper visar de hur man kan förstå spänning och jämvikt i smågrupper. De läser också in en generell civilisationsprocess i övergången från medeltida folkfotboll till modern tävlingsfotboll. Med civilisation avses inte skillnaden mellan högt och lågt stående kulturer, utan den tilltagande graden av självkontroll bland medlemmarna i givet samhälle. Det intressanta begreppet figuration (formation med ett visst aktivitetsmönster) som konstrueras i ett av kapitlen, kommer att vara vägledande för mig i min analys av rastfotbollen (även om jag kommer att diskutera den utifrån de poststrukturalistiska perspektiv på barndom som Prout (2005) skisserar). En med dessa besläktad studie är Eric Dunning & Kenneth Sheards (1979) *Barbarians, Gentlemen and Players: a Sociological Study of the Development of Rugby Football*. Denna verkar också inom civilisationsteorin och har ställt upp en intressant modell som demonstrerar skillnaderna mellan folkliga medeltida lekar och moderna sporter. Där folklekar (som folkfotboll) var enkla, informella, lokalt varierande och löst reglerade är de moderna sporterna standardiserade, formaliserade och rationaliserade (jfr Guttman, 1978).

De generellt fotbollsrelaterade studier som nämnts i detta avsnitt rör sig på det område som jag har benämnt fotbollens insida (förbunds-, divisions- och landslagsbaserad associationsfotboll). Detta

kommer jag, för att kunna beskriva problemområdet rastfotboll på ett rättvisande sätt, att ha i åtanke när jag sätter samman studiens teoretiska utgångspunkter. Denna ansats kan beskrivas som att jag avser att beskriva (en del av) fotbollens utsida och hur den korreponderar med insidan.

Teoretiskt orienterade studier med relevans för studien

Under denna rubrik presenteras de teoretiska arbeten som är viktigast för min studie. Då uppsatsen syftar till att utveckla begrepp kring barndom och spontana former av idrott låter jag denna del till viss del tangera de diskussioner som följer i teorikapitlet.

Föreliggande studie har i hög grad påverkats av boken *The Future of Childhood* (Prout, 2005). I denna diskuteras möjligheterna med och för ett interdisciplinärt studium av barndomen. Tidigare paradig inom barn- och barndomsforskning har enligt Prout för kategoriskt placerat barn i extrema poler: barnmedicin och utvecklingspsykologi i en naturpol och den ”nya barndomsforskningen” (kanske främst företrädd av James & Prout, 1997) i en socialkonstruktionistisk kulturpol. Prout (2005) vinnlägger sig om att hitta ett mittenläge mellan polerna för att undersöka det täta nätverk av flöden som sammanbinder polerna. I naturpolen fokuseras barn som ofärdiga människor, *becomings*, medan barn i kulturpolen, ses som redan varande människor, *beings*. Den socialkonstruktionistiska ansatsen bidrog enligt Prout (2005) till att förskjuta natur- och kulturpolerna längre från varandra. Att överskrida dessa motsättningar är enligt Prout viktigt om man som forskare föresätter sig att undersöka barndomen i all sin dynamik och heterogenitet.

För detta ändamål erbjuder den brittiske barndomssociologen Nick Lees *Childhood and Society* (2001) en modell enligt vilken både barn och vuxna kan betraktas som *beings* och *becomings*. Den svenska barndomssociologen Gunilla Halldén (2007) gör i *Den moderna barndomen och barns vardagsliv* en liknande diskussion, men med en omvårdnadsklausul, med vilken avses att barn oavsett om de ses som *beings* eller *becomings* (eller både och) behöver omvårdnad.

Att belysa barndomens heterogenitet är en central strävan för projektet *Mångkontextuell barndom* (Tallberg Broman, 2005).³ Det mångfaldiga vis på vilket barndomen framstår uppmärksammar projektet genom att undersöka barndomens olika kontexter, s.k. sociala rum. Dessa rum – i projektplanen stipulerade som Skolan, Kamratgruppen, Idrotten, Medlingen, Familjen och Politiken (Media är ett annat aktivt rum i projektet som inte står med i projektplanen) – verkar enligt olika logiker och gränsöverskridanden dem emellan skapar otydlighet kring exempelvis reglering. Den teoretiska inspirationen kommer från systemteori (se Luhmann, 1995; Rasmussen, 2005). Denna förklaring är viktig för min studie dels för att den har lett mig in i skolans rum, vilket projektet lägger särskild enfaz vid. Dels för att den kontrasterar vida mot det Prout (2005) vinnlägger sig om att åstadkomma i *The Future of Childhood*, nämligen att lägga de på förhand definierade rummen skola, familj, grannskap etc. åt sidan till förmån för ”heterogena flöden”. Som presentationen ovan av studiens centrala begrepp antyder, vill jag försöka se hur dessa begrepp kan komplettera, snarare än utsluta, varandra.

Stor del av Prouts programförklaring ägnas åt de poststrukturalistiska filosofer som inte tillhör det postmodernistiska stråket. Denna förvisso löst sammanhållna tradition skulle kunna kallas amodern (Latour, 1993, s. 47, Latour & Serres, 1995, s. 146, Moser, 1998, s. 217). Helt kort kan amodern förstås som en hållning som diskvalificerar (den moderna) uppdelningen mellan natur och kultur. Då begreppet inte-, eller ickemodern, som Latour själv främst använder, får mig att associera till begreppet omodern, väljer jag begreppet amodern genomgående. Den amoderna diskursen företräds av bland andra Bruno Latour (1993, 1999a, 1999b), Gilles Deleuze och Félix Guattari (1987, 1994). Även Michel Serres (Serres & Latour, 1995), John Law (1999) och Donna Haraway (1991) visar gemensamma drag. Även den australiska, poststrukturalistiska, och feministiska skolforskaren Valerie Walkerdine (2004) identifierar Deleuze och Guattari, Haraway och Latour som fruktbara för barndomsstudiet, och inte minst för att en sådan applikation drar nytta av fördelarna med den socialkon-

---

³ *Projektplan* (<http://www.mangkontextuellbarndom.se/projektplan.html>)

struktivistiska barndomssociologi utan att kasta ut psykologin med badvattnet (något som programförklaringen i *the New Social Studies of Childhood* tycks medföra).

Det amodernitetsdiskursen delar med postmodernistiska perspektiv är det decentrerade subjektet och övergivandet av strukturalistiska och modernistiska dikotomier som lek/arbete, kultur/natur, subjekt/objekt, individ/samhälle, barn/vuxen, etc. Men postmodernismens språkliga vändning och dekonstruktion tonas ned inom den amoderna diskursen för ett mer lokalt och praxisorienterat, studium av verkligheten.

Ungefär samma teoretiker som Prout (2005) åberopar, behandlas av den engelske geografen John Murdoch (2005) i boken *Post-structuralist Geography*. Den poststrukturalistiska geografien (som i boken främst företräds av Michel Foucault, Bruno Latour, Gilles Deleuze och Michel Serres) fokuserar på rum som något relationellt och processuellt: någonting som *görs*, snarare än någonting som *är*. Denna ståndpunkt kräver att ”traditionella idéer om den rumsliga sfären” (Murdoch 2005, s. 99, min översättning), exempelvis de som företräds av den gängse geografien, behöver kompletteras med en ny terminologi.

De arbeten som jag lyfter från Prout (2005) är Latours amoderna programförklaring i *We Have Never Been Modern* (Latour, 1993) och *Pandora's Hope* (Latour, 1999a). Eftersom han har introducerat diskussionen kring amodernitet framstår han som central för förståelsen av begreppet. Murdoch (2005) menar att Latours fokus på sammansättningen av extremt lokala förbindelser mellan människor och artefakter och teknologier, kan kompletteras i mer storskaliga och komparativa analyser av Deleuzes och Guattaris geografiska filosofi. Denna har de laborerat med i *Mille Plateaux – Capitalisme et schizophrénie* (1980) och *Qu'est-ce que la philosophie?* (1991).⁴

Den förra boken (”Tusen platåer” på svenska), spelar en avgörande roll i min studie och då framför allt det rumsliga begrepps-paret, slätt/räfflat rum, som de arbetar med. Texten är ett exempel

---

⁴ Jag kommer att använda mig både av Brian Massumis (1987) engelska översättning av *Mille Plateaux* och av Sven-Olov Wallensteins (1998) svenska översättning av *Traité de Nomadologie: La machine du guerre* (ur Deleuze & Guattari, 1980). Vad gäller *Qu'est-ce que la philosophie?* (1991) kommer jag att använda mig av Hugh Tomlinsons och Graham Burchills engelska översättning, *What is philosophy?* (1994).

på de begrepp den arbetar fram; rhizom (ickehierarkiskt rotsystem), krigsmaskin (mot kapitalism och psykoanalys) och nomadologisk (antihistorisk, antigenealogisk och antidialektisk).

De rumsliga begreppen, som jag kommer att använda mig av, presenteras i en interdisciplinär rumslig analys, företrädesvis i kapitel 12 och 14 i *A Thousand Plateaus* (Deleuze & Guattari, 1987, ss. 351-423, 474-500). Begreppen är framför allt aktuella för mig då författarna nämner, om än i liten omfattning, hur rummen kan förstås utifrån olika typer av spel. Detta utvecklas utifrån en jämförelse mellan brädspelen schack och go. Modellen lämnas dessutom öppen för utveckling, vilket är av intresse för mig då en del av föreliggande studies syfte är att utveckla begrepp kring förståelsen av gränsarbete i rastfotboll.

We are well aware that there are many others: a ludic model, which would compare games according to their type of space and found game theory on different principles (for example, the smooth space of Go versus the striated space of chess) (Deleuze & Guattari 1987, s. 499).

I svensk pedagogisk forskning har man relativt nyligen börjat intressera sig för Deleuzes (och Guattaris) poststrukturalistiska begreppsapparat. Lotta Jons (2008) inspireras metodologiskt av dem när hon i sin avhandling, *Till-tal och an-svar*, utvecklar koncept (begrepp) kring pedagogiskt förhållningssätt, och som främsta källa härvidlag framstår Deleuzes & Guattaris (1994) "filosofihandbok" - *What is Philosophy?*. Just att utveckla begrepp anser de vara det filosofiska arbetets kärna. Gunilla Dahlberg och Pete Moss (se t.ex. 2005; 2008) använder sig i sin bokserie *Contesting Early Childhood* av, bland andra, Deleuze och Guattari. I *Ethics and politics in early childhood education* (Dahlberg & Moss, 2005) används de franska filosofernas begrepp "rhizom" för att belysa Reggio Emilia-pedagogiken. Dessa (och andra kontinentala) filosofer är enligt Dahlberg och Moss (2008) oundgängliga för barndomsstudier.

With their provocative perspectives and understandings, such work is introducing into the field of early childhood new

thought, diverse forms of knowledge, and (literal and metaphorical) multilingualism (ibid., s. 8).

Sammanfattande reflektioner

De etnografiska studierna som rör rastfotboll tyder på att flickor i liten utsträckning deltar. Elevers självorganiserade fotboll i skolan framstår, i den forskning som nämner ämnet, som en verksamhet dominerad av pojkar. Några studier som beskriver barn och ungas spontanfotboll i det offentliga rummet kommer fram till samma sak. I brittisk skolforskning har fotboll i relation till skolan generellt sett funnits vara en grogrund för maskulint orienterade kulturer. Denna maskulina dominans kommer därför att vara ett centralt tema för min studie. Rastfotbollen utgör på så vis ett ypperligt exempel att undersöka en arena på vilken det som Thorne (1993) kallar ”gränsarbete” är starkt genuskodat. Fokus i de studier som problematiserar rastfotboll explicit har främst berört identitetsrelaterat genusarbete. Översikten visar alltså att det finns ett behov av att undersöka rastfotbollens genusrelationer utifrån andra perspektiv. Min studie kan, sett både till vad tidigare studier funnit och till *Mångkontextuell barndoms* fokus på rum och gränsöverskridande, bidra till detta genom att undersöka vilka logiker som är aktiva när rummet ”görs” i rastfotbollen. Detta gör jag utifrån en analys av spelets figurationsväxlingar.

En rad svenska fotbollsstudier identifierades som intressanta för sina mer generella insikter om fotbollens vara i Sverige. Giulianottis (1999) efterlysning av spelstilsanalys inom fotbollsforskningen hörsammas i föreliggande studie. Jag avser däremot problematisera området ur ett mer strikt poststrukturalistiskt perspektiv, med hjälp av begrepp från främst Deleuze och Guattari (1987), men också från Latour (1993, 1999a).

Då rastfotbollen och andra former av spontanidrott är svagt teoretiserade finns det ett behov av att utveckla begrepp för detta ändamål. Den medeltida folkfotbollen identifierades som en intressant företeelse att teoretisera rastfotbollen utifrån. Den ”svaga kodifieringen” (Giulianotti 1999, s. 66) i båda spel präglas av flöden, snarare än stabila essenser – vilket väl motsvarar den perspektivförskjutning som Prout (2000, 2005) efterlyser i barndomsstudier. Deleuzes och Guattaris (1987) rumsliga begreppslar slätt/räfflat

rum identifierades som intressant att diskutera såväl rastfotboll som det kombinerade typifierings- och flödesperspektivet på den nutida barndomen utifrån.

Förutom att jag är intresserad av hur genusrelaterat gränsarbete går till, *in medias res*, i rastfotbollen, är ju en viktig del av studiens syfte att diskutera gränsarbete/gränsöverskridande i och mellan barndomens sociala rum. Jag vill med min studie erbjuda ett alternativ till hur man kan förstå hur gränsöverskridande mellan både sociala grupperingar, institutioner och rum (men också mellan tidsperioder som jämförelsen med folkfotbollen antyder).

Preciserade frågeställningar

- Vad kännetecknar rastfotbollens figurationer?
- Hur står sig rastfotbollens figurationer som modell för gruppdynamik i jämförelse med den reguljära fotbollens figurationer?
- Hur förhåller sig rastfotbollen och dess figurationsväxlingar till det som presenterats som barndomens sociala rum?
- Vad kännetecknar rastfotbollens genusrelaterade gränsarbete?

MELLANRUM: ETT TEORIKAPITEL

Between has always struck me as a preposition of prime importance.

– Michel Serres & Bruno Latour (1995, s. 64)

I detta kapitel presenterar jag de teoretiska utgångspunkterna för min studie. Valet av teoretiska perspektiv har till stor del gjorts utifrån, den för barndomsforskning interdisciplinära programförklaringen, *The Future of Childhood* (Prout, 2005). Det till poststrukturalismen kopplade perspektivet relationism är vägledande för hur jag uppfattar verkligheten. De rums- och genusbegrepp som studien använder är också till största del hämtade från olika poststrukturalistiska teorier.

Relationism

Murdoch (2005) samlar in Latour, Deleuze, Guattari, Serres och Law under begreppet poststrukturalistisk geografi (även om deras arbeten spänner över fler discipliner än så). Denna inriktning ses i föreliggande studie som i stort sett synonym med det amoderna perspektivet. Med poststrukturalism avses övergivandet av strukturalismens syn på underliggande strukturer och centrerade subjekt. Sådana anspråk för också det postmoderna perspektivet fram. Det som skiljer det amoderna perspektivet från det postmoderna är att det förra inte placerar in sig i motsatsförhållandet mellan realism (att förstå det som att världen existerar utanför och oavsett oss) och relativism (att förstå det som att världen är socialt konstruerad och att inget absolut sanningsanspråk angående dess vara och verklighet kan etableras ur ett vetenskapligt perspektiv). Denna

uppdelning är, enligt Latour (1999a), skapad för att inte kunna överkommas; "it is *because* it is constructed that it is so very real, so autonomous, so independent of our own hands" (ibid., s. 275). Ur ett epistemologiskt/ontologiskt perspektiv innebär detta att man inte funderar över vad man kan säga om verkligheten, utan istället vad som händer med verkligheten när man säger någonting om den. Denna inriktning har bland annat kallats "relationell materialism" (Law, 1999), och relation(al)ism (Massey, 2004; Murdoch, 2005) är bättre.

Another feature common to post-structuralism and human geography is an interest in 'relationalism'. Any interaction between a people and a 'thing' must also be seen as a relation between the people and the 'thing' (Murdoch, 2005, s. 2).

Dessa relationer kan undersökas genom analyserandet av "flöden av heterogena material" (Prout, 2005, s. 81) och de likaledes heterogena nätverk som de utgör. Dessa nätverk beskrivs av Latour (1993, s. 6, min översättning) som "på en gång verkliga, som naturen, berättade, som diskurser, och kollektiva, som samhället".

Amodernitet

Jag kommer i detta avsnitt att presentera begreppet amodernitet. Främst lutar sig presentationen mot Latour (Latour, 1993, s. 47; Latour & Serres, 1995, s. 146) som har kallat sin teoribildning amodern (se även Asdal et al., 1998, s. 217). Detta begrepp innefattar ett annullerande av upplysningstanken om de moderna, "civiliserade" västerländska samhällena som distinkt skilda från de förmoderna. Det rör sig alltså inte om en återgång till ett romantiskt förmodernt tillstånd. Eftersom "vi aldrig har varit moderna" (Latour, 1993) kan det inte heller ha funnits ett "för"-tillstånd (och inte heller ett "post"- och/eller "sen"-tillstånd för den delen). Det handlar istället, menar Latour, att bärga från var och en av dessa moderniteter, det som kan verka för en, vad man skulle kunna kalla, hållbar utveckling. Den amoderna programförklaringen är ett slags "hållbar utveckling"-diskurs för vetenskaperna där varje kunskapsproduktion bör erkänna, redovisa och dra nytta av att den är situerad, lokal och normativ (Haraway, 1991; Latour, 2004).

Enligt Latour (Latour, 1993, s. 107, min översättning) lever vi kvar i samma "antropologiska matris" som människor alltid gjort. Att betrakta förändringen över tid bör, enligt honom, inte uteslutas ses som en progress (Latour, 1999a). Förändringen handlar inte om att nutida människor gör någonting i grunden annorlunda i jämförelse med tidigare mänskliga grupperingar, utan istället om på vilken skala och i vilken utsträckning vi gör det. Människor har alltid ingått i nätverk med det som vanligtvis uppfattas som ting och objekt. Det är dessa som Latour vill tillskriva aktörsstatus.

Hur vi uppfattar begrepp och kategorier som rum, barndom och genus är starkt påverkat av den västerländska kunskapssynen, som etableras i och med "den moderna överenskommelsen" (ibid.). Denna tog inte sin början vid någon exakt tidpunkt, men i och med flertal besläktade sinsemellan resonerande händelser (av vilka endast några få kommer att nämnas här).

Samlande för den moderna överenskommelsen är det "reningsarbete" (Latour, 1993, s. 11) som gick ut på att fastställa definitiva skillnader mellan motpoler som natur och kultur, subjekt och objekt, primitiv och civiliserad etc. I takt med att reningsarbetet under moderniteten intensifierades, blev det faktiska "medieringsarbetet" (ibid.) mellan polerna alltmer intensivt, samtidigt som det senare paradoxalt nog negligerades av "de moderna". 1600-talsfilosofen Thomas Hobbes programförklaring för de moderna staterna, *Leviatan*, innebar att både Gud och Natur skulle uteslutas från de mänskliga samhällena (Latour 1993). Jordbävningen i Lisabon 1755 drev på denna utveckling ytterligare, då det blev svårt att föreställa sig att ett "allsmäktigt Gudssubjekt" skulle stå bakom sådana handlingar (Bauman, 2007). Upplysningen var en rörelse som skulle göra människorna till mästare över planeten. Reningsarbetet som upplysningens kunskapssyn initierade innebar att de hårda vetenskaperna blev opolitiskt bundna upptäckare av naturens fakta, och samhälls- och humanvetenskaperna fick följaktligen ta hand om resten. Den moderna överenskommelsen ledde därmed till att emedan dikotomierna etablerades, blev förbindelserna dem emellan än fler och än mer komplexa (Latour, 1993). Detta har bidragit till uppkomsten av (vad som inte kan kallas annat än) "naturkulturer" (ibid., s. 106) som exempelvis ozonhål och kärnvapen.

Följaktligen bör man vara kritisk till den moderna överenskommelsens kunskapssyn om progress och, enligt Latour (1993, 1999a), även till implikationerna som det för med sig att betrakta verkligheten som postmodern. Den postmoderna teoribildningens fokus på relativism, socialkonstruktionism och text, är enligt Latour inget annat än den logiska fortsättningen av uppdelningen mellan natur (som real och objektiv) och kultur (som relativ och subjektiv). De processer som brukar tillskrivas postmoderniteten och senmoderniteten (se Giddens, 1990), d.v.s. migration, fragmentisering, globalisering, differentiering och heterogenitet, kan alla, enligt Latour, förklaras som effekter av de alltmer komplexa förbindelserna mellan naturens objekt och kulturens subjekt, d.v.s. implikationerna av den moderna överenskommelsen och dess kunskapssyn.

Detta rör sig inte på något sätt om ett antimodernistiskt ställningstagande, tvärtom så finner Latour (1993) att av alla olika modernister (post-, för-, anti-) så finns det ingenting hos antimodernisterna som är värt att spara. Latour (ibid.) beundrar de modernas innovativitet och kreativitet. Att dela upp världen i samhälle och natur har möjliggjort för vetenskap och teknologisk forskning att på stor skala integrera fler aktörer (inte bara människor) i det samlade kollektivet av saker och människor. Det gäller bara att inte se på vetenskapen som den absoluta sanningen för då blir den ett ändamål i sig, en upplysningstanke som tvärtemot vad begreppet implicerar döljer existensen av alla de naturkultur-hybrider som den förra har gett upphov till (global uppvärmning, ozonhål, förbrukat kärnbränsle etc.). Samhällsvetenskapen kan vara till stor nytta här genom att undersöka istället för att negligera förbindelserna mellan det som har förståtts som natur och kultur.

(Det nya) kollektivet

Latours recept för vetenskapen är därmed att lämna den moderna överenskommelsen, genom att dels politisera naturvetenskaperna, dels öppna samhälls- och humanvetenskapernas ögon för alla de täta samband mellan natur och kultur, subjekt och objekt som tillsammans utgör (det nya) kollektivet (Latour, 1999a, ss. 2-3). Denna inriktning har också kommit att lyftas inom barndomsforskningen (Prout, 2000, 2005). Uppdraget är, enligt Prout, att beskri-

va de naturkulturer och heterogena nätverk av aktörer som barn-
domen utgörs av, och hur dessa bidrar eller minskar till barns ak-
törsskap. Den brittiske barndomsforskaren Nick Lee (2001) argu-
menterar på detta vis för att införandet av videoteknik i engelska
domstolar har ökat barns rättsliga status.

Det som Latour beskriver som kollektiv är alltså inte en sam-
manslutning av enkom människor, utan också av det som inte är
människor. För detta ändamål talar Latour om att upprätta "ett
sakernas parlament" (1993, s. 142ff), "en sakernas politik" (1999,
s. 22) eller kanske ännu hellre en ny "kosmopolitik" (ibid., s.
305), som inte bara framstår som ännu en ståndpunktsteori (för
objekt/ting), utan som innefattar just hela kollektivet. Ett nytt
språkbruk för vad detta nya sociala kollektiv är sammansatt av
krävs således. Termen aktant har föreslagits då denna inte fördelar
ting till objektsskap och människor till subjektsskap (Latour,
1999b). Ett annat förslag är att kollektivet består av kvasiobjekt
och kvasisubjekt (Serres & Latour, 1995), eller av mänskliga och
icke-mänskliga aktörer (Latour, 1999a). Aktör är det begrepp jag
kommer att använda oftast även om de andra kommer förekomma
på sina ställen. Rent metodologiskt medför detta att arbeta med en
"symmetrisk antropologi" (Latour 1993), som liksom de väster-
ländska antropologernas beskrivning av de "primitiva samhällena"
i detalj beskriver människornas sammanblandning med det som
inte är människor. Den relativt omfattande skolan *Actor-network
Theory* (ANT) (Law & Hassard, 1999; Latour, 2005) är ett exem-
pel på en sådan antropologi. Jag kommer emellertid främst använ-
da mig av Latours filosofiska programförklaring, d.v.s. det jag kal-
lar amodern diskurs, snarare än hans sociologiska, d.v.s. ANT.
Murdoch (2005, s. 96-97) menar att Deleuze och Guattari (se t.ex.
1987), respektive Serres (i t.ex. Serres & Latour, 1995) mer stor-
skaligt "filosofiska geografi" kan komplettera Latours begrepps-
apparat, i rumsliga analyser.

Relationellt rum

Geografen Doreen Massey (2005) menar att rummet haft en un-
derordnad position i den västerländska filosofin. Enligt henne har

den setts som en kuliss mot vilken tiden (och pjäsen om progress) spelats upp. Den rumsliga vändningen som har initierats under de senaste decennierna inom samhälls- och humanvetenskaperna, har därför kommit att etablera synen på rummet som en process, som en ”utkomst av relationer” (Murdoch, 2005, s. 96, min översättning). När rum produceras utifrån relationer i heterogena nätverk kan dessa rum bli mer eller mindre stabila. Stabiliserade nätverk av detta slag kan exemplifieras av *Mångkontextuell Barndoms* förståelse av (vissa) sociala rum, som t.ex. skolan och föreningsidrotten (vilka den här studien delvis diskuterar). Inspirerad av Foucault menar Murdoch (2005, s. 56, min översättning) att den ”kunskap” som produceras i dessa rum ”materialiserar sig i praktik, praktik materialiserar sig i kroppen och kroppen infogas i olika sätt att organisera rummet som i sin tur ’framför’ olika kunskapssystem”. Detta skulle i en diskussion om kön/genus ses som ett socialt förkroppsligande (Connell, 2002). Emellertid är ”etern” mellan de sociala rummen en ”framträdande aspekt av den poststrukturalistiska geografin” (Murdoch, 2005, s. 96, min översättning) då det är i mellanrummet som vi kan se vilka resurser som tas upp och formas i de stabila nätverken (och kanske framförallt vilka som inte gör det).

Network builders must therefore struggle against disorder and disarray. We might, then, see stabilized networks as ‘islands’ set within a broader context of commotion and flux (ibid.).

Barndomens sociala rum har av den danske barndomssociologen Jens Qvortrup (1994) förståtts just som ”öar”. Så vad innebär det för en analys av barndomens rum att anlägga ett poststrukturalistiskt geografiskt perspektiv? Enligt Murdoch (2005) handlar det om att ”vi måste gå bortom de inhägnade institutionerna för att kunna avväga hur makt cirkulerar mellan klart avgränsade platser” (ibid., s. 57, min översättning). Murdoch menar att ”Deleuze och Serres uppmanar oss att söka upp strategiskt utvalda utviksplatser från vilka vi kan observera nätverken” (ibid., s. 97, min översättning).

Som pilotstudien (Jonasson, 2008) visade kan skolfotbollsplanen att döma av alla de materiella och diskursiva flöden som den ge-

nomkorsas av förstås som en sådan utkiksplats (Eng: vantage point). Därtill är rastfotboll, för att äga rum i skolan, en relativt löst reglerad praktik. Tallberg Broman (2002) menar att sådana ”privata zoner i det offentliga [skol]rummet” (ibid., s. 109) kan ses som ”frirum” där olika former av motstånd kan formeras. Elevers fria tid inom ramarna för skolan spenderas ofta i kamratgrupper. Barn spenderar mycket av sin vakna tid i dessa grupper, vilka då som analyserbara ”enheter” erbjuder ett bra alternativ till både utvecklingspsykologiska modeller och socialisationsbegreppet (Thorne, 1993; Corsaro, 2005). Corsaro (2003) menar också att barn till stor del socialiserar sig själva i kamratgrupper genom att producera s.k. kamratkulturer vilka definieras som ”en stabil uppsättning aktiviteter, rutiner, artefakter, värderingar och anspråk som barn skapar och delar i interaktion med varandra” (ibid., s. 37, min översättning). Med utgångspunkten som presenterats ovan är de aktörer som inte är människor också med i interaktionen. Jag vill även lägga begreppet *rum* till listan över vad som skapas i rastfotbollens kamratkulturer. Det rum som produceras härmed, m.a.o. den kunskap som kroppar omsätter i denna praktik på denna plats, torde delvis präglas på andra logiker än de som är aktiva i skolans sociala rum genom sådant som läroplaner.

Murdoch (2005) menar att dessa logiker är präglade på de ”multipla nätverk som rinner igenom och runt [dessa] specifika rumsliga arenor” (i mitt fall skolfotbollsplanen) och att de kan blottläggas genom ”analysen av rumsliga formationer” (ibid., s. 97, min översättning) i ”rummet mellan företeelser som redan är utmärkta” (Serres & Latour, 1995, s. 64, min översättning). För att analysera de rumsliga formationerna på skolfotbollsplanens mellanrum, d.v.s. kamratgruppens figurationer i rastfotbollen, kommer jag att använda mig av Deleuzes och Guattaris (1987) begreppspär *slätt* och *räfflat rum*.

Slätt och räfflat rum

Deleuzes och Guattaris sätt att förstå uppdelningen och skillnaden mellan, det som ovan nämns som, typifieringar/stabiliserade nätverk/sociala rum (som t.ex. skolan) och flöden/mellanrum, är att ställa upp begreppspar slätt respektive räfflat rum. Att presentera dessa på ett lättfattligt sätt är en utmaning. Dels för att begreppen

initialt kan uppfattas som rätt naiva. Hav, stäpp och öken beskrivs som typiskt släta rum (ibid., ss. 478-479), medan skogar och städer förstås som typiskt räfflade. Dels demonstreras dessa rum, via en rad olika modeller som vävnad, musik, matematik, fysik, estetik, geometri etc., så eklektiskt att det ibland blir svårt att se helheten. Jag ska emellertid försöka mig på att sammanfatta dem här, då de är centrala för analysen.

Det räfflade rummet utgör en insida, med vilket avses en metrisk och förutsägbar interiör, medan det släta rummet utgör utsidan – eller mellanrummet – med vilket avses en gränslös exteriör. Det släta rummet är inte som det räfflade; det kan ligga utom det såväl som inom det. Alltså kan rummen förvandlas till eller uppgå – och gör så ständigt – i varandra (ibid., s. 474), men ändå kan en skillnad upprättas mellan dem (ibid., s. 475). I det släta rummet är den riktningssupdragande (inte den inneslutande och dimensionerande) linjen den mest påtagliga figuren (ibid., s. 478), medan det räfflade rummet kännetecknas av sina tydliga, förutsägbara och överblickbara punkter. Det finns linjer och punkter i bägge rum, med den skillnaden att i det släta sätts punkten ut mellan linjer (oasen på beduinens väg), medan det räfflade rummets linje sätts mellan punkter (landsvägen mellan två städer) (ibid., s. 480). Det släta och det räfflade rummet intas olika; det släta ockuperas utan att beräknas, medan det räfflade beräknas för att kunna ockuperas (ibid., s. 362). Där det släta rummet är haptiskt (relaterat till känsel) är det räfflade rummet homogent och optiskt/visuellt (ibid., s. 492). De båda rummen förestås idealtypiskt av varsin figuration som människor ingår i. I det släta rummet återfinns vi nomaderna och deras ”krigsmaskin”, medan det räfflade rummet förvaltas av de sedentära (bofasta) och deras ”Statsapparat”. Det senare rummet har sin ekvivalent i Foucaults disciplinära rum (Murdoch, 2005).

Det släta och det räfflade rummet är på en gång motsatta och beroende av varandra, men ingår fördenskull inte i ett dialektiskt förhållande. Snarare är det så att det räfflade rummet är uppbyggt kring motsatta poler: styrande/styrd, manuell/intellektuell arbetskraft (ibid., s. 357) och vuxen/barn (ibid., s. 208). Till denna lista skulle man, i Latours (1993, 1999a) anda, även kunna lägga kultur/natur och subjekt/objekt som binära poler i den moderna över-

enskommelsens räfflade rum. Det som omväxlande kallas genusssystem (Hirdman, 1990), heterosexuell matris (Butler, 1990) och könsordning (Nordberg, 2005) är termer för den moderna överenskommelsens räfflade rums indelning av individer i kategorierna män och kvinnor.

Konstruktionen av barndomen, som var en effekt av den moderna överenskommelsen (Ariés, 1982), skulle med sin rumsliga distribution av barn till den institutionella sfären (främst företrädd av skolan) kunna ses som en räffling av den unga befolkningens rum. Ett slätt rum skapas när det dras upp en ”flyktlinje”, vilken kan förklaras som ett försök ”att undkomma maktens grepp” (Sandquist, 1998, s. 14), och i detta rum bildas ständigt nya sammansättningar mellan det som ovan diskuterats som natur och kultur. Maktmönstret mellan barn och vuxna har inom barndomsforskningen (Alanen, 2001; Mayall, 2002) diskuterats utifrån begreppet generation. Det som kännetecknar de flyktlinjer som barn drar upp för att rucka på den generationsmässiga underordning de har i förhållande till pedagoger beskriver Deleuze och Guattari (1987) på följande vis:

In the case of the child, gestural, mimetic, ludic, and other semiotic systems regain their freedom and extricate themselves from ... the dominant competence of the teacher's language – a microscopic event upsets the local balance of power (ibid., s. 15).

Man har hos Deleuze och Guattari noterat en romantisk ådra som tar sig uttrycket av en vurm för det ”fria”. Således menar Law (1999) att vi bör vara på vår vakt att inte uteslutande hylla gränslöshet. Den svenske filosofen Sven-Olov Wallenstein (1998) exemplifierar hur en sådan gränslöshet, i samband med att räfflat rum annekterar ett slätt, kan ta sig otroligt hotfulla former. Det släta rummet i exemplet är havet som under den tidsperiod – som grovt skisserades ovan under rubriken *Amodernitet* – kom att räfflas av de moderna staterna med ödesdigra konsekvenser.

Med utgångspunkt i havets rumslighet och militärstrategins begrepp *fleet in being*, där behärsknigen av rummet sker genom

ständig rörlighet och ett slags virtuell närvaro (som i exemplet med den kärnvapenbestyckade ubåten som kan nå varje annan punkt och vars lokalitet därför blir oväsentlig), ser vi emellertid hur processen har gått från ett initialt slätt rum, via långa processer av räffling (latitud- och longitudsystem, navigationsinstrument, kartor etc.) och vidare till en ny släthet, men nu på en annan nivå. Den militära staten opererar i dag med global kontroll och jorden som helhet har blivit ett slätt rum som i sig kan tillskrivas alla de egenskaper som en gång tillhörde det nomadiska rummet. Krigsmaskinen har på sätt och vis återskapats, men på ett perverst vis *bortom* staterna, vilka den förvandlar till redskap för sin egen logik (ibid., s. 191, kursivering i original).

Sett till rumslig produktion är varken det släta eller det räfflade i sina rena former idealiska. För även om "insidan" (räfflade rum) disciplinerar sina subjekt skapar den onekligen en trygghet i sina kontrollerade flöden. Samma sak gäller för "utsidan"/ mellanrummen (släta rum) vars "frihet" lätt kan ta sig extrema uttryck (som hotet från kärnvapenubåten).

Genus - relationellt kön

Tidigare forskning har pekat på att rastfotbollen är en arena som verkar frammana tydlig rumslig fördelning och gränsupptragning. En av studiens ansatser är därför att beskriva och skapa begrepp kring det relationella genusgränsarbetet i rastfotbollen. För detta ändamål presenteras begreppen "genussystem" (Hirdman, 1990), "socialt förkroppsligande" (Connell, 2002), "gränsarbete" (Thorne 1993) och (subjekts)positionering (Walkerdine, 1990, 1997, 2004; Davies, 2003; Lenz Taguchi, 2004).

Att välja att beskriva denna relationella process som genus är emellertid ingen självklarhet. För det är inte så enkelt som att kön hör till naturen, och genus till kulturen. Ett sådant ställningstagande implicerar en kunskapssyn som hör den moderna överenskommelsen (Latour, 1999a) till. Kön har i nutida svensk skolforskning kommit att användas som ett relationellt begrepp (se Tallberg Broman, 2002; Nordberg, 2005a, 2005b, 2008a, 2008b). Detta överensstämmer med den poststrukturalistiska feministen Judith Butlers (1990) påstående att genus föregår kön. Haraway

(1991) menar att den moderna överenskommelsens naturvetenskaper, i form av t.ex. primatstudier som visat på schimpansers patriarkala ordningar, har bidragit till att skapa även människors kön. Kön kan på så vis ses som processen när en individ positionerar gentemot tillgängliga genusresurser. Detta menar jag kan kopplas till studiens relationistiska utgångspunkt. Vid varje tillfälle finns beroende på sammanhang (plats, människor, ting, diskurser) en viss uppsättning tillgängliga genusresurser som används till förhandling, reproduktion och utmaning av rådande regimer och ordningar.

Genussystem/könsordning

Enligt historikern Yvonne Hirdman (1990) är genus ett av de mest kraftfulla kategoriseringsverktygen i alla mänskliga samhällen. Hon menar att ett generellt mönster av denna genusordning kan ses i varje samhälles *genussystem*. Detta system tar sig uttryck i två logiker: ”1) könsens isärhållande och 2) den manliga normens primat” (ibid., s. 78). Detta system drevs till sin spets till följd av den moderna överenskommelsen som innebar att männen byggde staterna, och staterna byggdes för männen (Pateman, 1988). En indelning som följde på detta var att män kom att inta positioner i offentligheten, förpassades kvinnor till den privata sfären (Hirdman, 1990, s. 81). Makt i relation till genus är starkt kopplat till just rumslig distribution.

Kvinnors position i samhället i förhållande till mäns, utmärks av deras mindre plats, inskränkta rörelsefrihet, kontrollerade handlingar. Kvinnoförtrycket utmärks just av kontroll av kvinnors rörelseförmåga: i det fysiska och det psykiska rummet. ... en maktförståelse mellan kön bör baseras på en uppfattning av *makt som ett rumsligt begrepp* (ibid., s. 79, min kursivering).

Vertinsky (2004, s. 18) är också av denna uppfattning och menar att ”most of the behavioral clues to gender boil down to how we occupy space”. Genusordningen kan däremot störas om ”isärhållningen ... kan tänkas ..., göras [eller] levas bort” (Hirdman, 1990, s. 80). Det måste tilläggas att den uppdelning som Hirdman talar om efterhand har blivit alltmindre renodlad. Modernitetsprojektet

gav ju så småningom upphov till ökade rättigheter för kvinnor, varför detta projekt måste anses innehålla många sinsemellan synbart motstridiga spår och diskurser. Kan man tala om nutidens genusrelationer i form av ett patriarkat?

Teorier om patriarkatet tenderar att essentialisera könen (Nordberg, 2005a). Dessutom implicerar patriarkatteorin en "heterosexuell matris" (Butler, 1990) som abnormaliserar den mångfald av sexualiteter som existerar vid givet tillfälle (Connell, 2002). Etnologen Marie Nordberg (2005a) använder begreppet "könsordning" (ibid., s. 22) som beteckning på struktureringen av det asymmetriska maktförhållandet mellan (de som därigenom formas som) män och (de som därigenom formas som) kvinnor. Denna strukturering är därmed inte att betrakta som lika aktiv överallt (Thorne, 1993).

Hirdmans (1990) förståelse av genusrelationer skulle av vissa räknas som mer strukturalistisk än Butlers (1990). För att föra samman två sådana till synes inkommensurabla teorikomplex blir det aktuellt att lyfta upp vad poststrukturalism egentligen innebär och hur detta kan exemplifieras. Prefixet post i fallet poststrukturalism medför inte ett totalt förkastande av strukturalismens idéer. Det betyder helt enkelt att den kommer efter och att driver vidare sin föregångare "in its rightful direction" (Andrews, 2004, s. 113). Deleuze och Guattari (1987) menar till och med att strukturalismens dualismer (ex. subjekt/objekt) är nödvändiga för deras poäng. Jag vill mena att deras rumsbegrepp (släta/räfflade) möjliggör, och gör en poäng av, brukandet av de båda strukturalismerna jämte varandra i en analys. Inte som korrektiv, men som komplement, till varandra.

I mitt fall handlar det därför om att beskriva hur och i vilka situationer denna strukturering äger rum, och i vilka den inte gör det. Jag avser med de rumsbegrepp jag presenterar ovan att undersöka hur rastfotbollens genusarbete svarar mot den av Hirdmans (1990) isärhållningslogik, och samtidigt låta möjliga och motstridiga genuspositioneringar bli synliga. För detta ändamål behöver också något sägas om kroppar då dessa, som ovan nämnt, förstås som skapande av, respektive, skapade i, rummet.

Socialt förkroppsligande

Den fundamentala isärhållningen av kvinnor och män kan enligt den australiske genusforskaren R. Connell (2002) inte förstås utifrån att ”kroppsliga skillnader” skulle ge ”upphov till olika psykologiska skillnader” (ibid., s. 67), då forskningsläget inte talar för detta. Och då skillnaderna mellan de biologiska könen är färre än likheterna kräver detta ett analytiskt verktyg som inte ställer kön och genus mot varandra (jfr Haraway, 1991). Connell (2002) etablerar för detta ändamål begreppet socialt förkroppsligande, med vilket avses en process som, för att återkoppla till den amoderna diskussionen ovan, knyter samman ”natur” och ”kultur”, via kroppen, vilken därmed knyter an till det mellanrum jag har valt att tematisera detta kapitel utifrån. Detta kan exemplifieras med den ”praktik som skapar den åtråvärda maskuliniteten hos en idrottsstjärna” (ibid., s. 68). Ett omfattande nätverk av marknadsföring, tränare, biomedicin, medieteknologi, sponsorer och jurister är tätt kopplat till denna idrottares kroppsliga prestationer.

Dessa prestationer blir sedan bränsle i genussystemet för män, som utan att behöva bevisa något själva tryggt kan luta sig mot symbolvärdet i diskursen om ett starkare kön (Connell 1995, s. 54). Detta sociala förkroppsligande av genusrelationerna återfinns exempelvis i utbildningsvetaren Jon Swains (2001) studie om grundskolepojkars maskulinitetskonstruktion. Pojkarnas maskulinitetsideal hämtades från manliga fotbollsstjärnor och flickorna tilläts inte vara med i rastfotbollen, då de ansågs vara för veka. Även de pojkar som inte deltog i rastfotbollen feminiserades av fotbollspojkarna. Detta kan demonstrera det som Prout (2000) menar med att ”agency is an effect brought about by the assembly of heterogeneous materials” (ibid., s. 17). ”Assemblage” (Deleuze & Guattari, 1987) är den engelska översättningen av franskans ”agencement” (Deleuze & Guattari, 1980). På svenska har denna översatts till ”sammansättning” (Deleuze & Guattari, 1998). Detta begrepp är återkommande i min analys, och det beskriver den förening som uppstår när aktörer läggs till varandra, vilket ändrar sammansättningens karaktär och möjliggör ett annat slags aktörskap. Ibland kommer detta att presenteras i enkla ekvationer med plustecken eller bindestreck.

Handlingskraft möjliggörs alltså via heterogena sammansättningar och nätverk och härvidlag utgör skolfotbollsplanen och rastfotbollen ett intressant empiriskt problemområde. Tidigare forskning, som Swains, beskriver dessa företeelser som dominerade av (hegemoniskt maskulina) pojkar. Frågan är vad den materiella tillgängligheten spelar för roll härvidlag. Den amerikanska filosofen Judith Butler (1990) menar för det första att det inte behöver finnas någon illvillig ”gärningsman bakom dådet” (ibid., s. 142, min översättning och kursivering) för att en genusgränser etableras. För det andra kan man ”bara ta upp de verktyg som finns tillgängliga. Själva upptagandet är villkorat (har möjliggjorts av att verktygen gjorts tillgängliga)” (ibid., s. 145).⁵ Både skolfotbollsplaner (Sandahl, 2005) och manliga toppfotbollsrepresentationer får anses vara i hög grad tillgängliga resurser. Dessa resurser utgör däremot ingen absolut betvingande struktur utan istället något som Connell (2002, s. 109) beskriver som genuskonfigurationer, vilka kan definieras som dynamiska aktivitetsmönster. Detta prövar jag i studien utifrån analyser av kulturella rutiner i kamratgrupper och på rastfotbollens figurationer.

Gränsarbete

Precis som att rum kan betraktas som något som görs, förstår Butler (1990) genus som performativt, d.v.s. något som man gör eller framför. Den feministiska barndomssociologen Barrie Thorne (1993, s. 5), som har studerat genusrelationer bland fjärdeklassare i två amerikanska skolor, är också av denna mening. Hon menar att konventionella genusmodeller ställer in betraktaren på att leta efter skillnader. De genusskillnader som hon fann i de undersökta skolorna, var inte allestädes närvarande, utan situationella. Thorne menar härvidlag att elever går in i

situations as girls or boys, displaying gender through details like names, dress and adornment. But gender may or may not be central to the organization and symbolism of an encounter (ibid., s. 35).

---

⁵ Lenz Taguchis (2004, s. 115) översättning.

Det är i varje situation en empirisk fråga om hur detta gränsarbete ter sig. Thorne försöker hitta och förstå brotten och kontinuiteterna i detta gränsarbete. Arbetet tar sig uttryck i olika rutiner och ritualer som reglerar mötet mellan könen. Hon framhåller förvisso att könen inte är några homogena grupper och att det är riskabelt att kategoriskt dela upp barn således. Varken barn, pojkar eller flickor är fundamentala kategorier, till vilka självklara essenser kan tillskrivas. Det finns flickor som vill spela fotboll och det finns pojkar som inte vill (Gustafson, 2006). Nordbergs (2008b) undersökning av hur begreppet "cool" används i skolan är ett exempel på ett starkt laddat tema i elevernas genusgränsarbete. Cool var en vattendelare som användes för att ringa in ett slags utlevande och risktagande maskulinitetsdemonstration, som inte sällan iscensattes i samband med idrottsaktiviteter och kvasislagsmål. En flicka som ägnar sig mycket åt idrott kan också vara cool, som en av pojkarna i studien sa, "fast hon är tjej" (ibid., s. 103). Detta markerar, menar Nordberg, att "coolhet var förbehållen pojkar" (ibid.).

Aktivitetsmönster i rastfotbollen torde dessutom, precis som barndom i övrigt (James & Prout, 1997), påverkas av barnens etnicitet, klass och ålder. Jag kommer emellertid inte att anlägga ett fullödigt intersektionalitetsperspektiv i studien. Med utgångspunkt i att tidigare studier redovisat att pojkar dominerat praktiken är min fokus det genusrelaterade isärhållandet. Med detta sagt kommer ändå nämnda kategorier att diskuteras om situationer uppstår där de uppenbart påverkar; i regel vid *emiska*, d.v.s. elevernas egna, utsagor (Bäckström, 2005, s. 97).

Positionering

Genus förstås i denna studie som en resurs som finns tillgänglig att använda sig (och förtyckas) av i både mer och mindre stabiliserade heterogena nätverk. I mitt fall rör detta tillgängligheten till genusrelaterade verktyg och resurser i skolans sociala rum. Pedagogen Hillevi Lenz Taguchi (2004, s. 103) menar att begreppet "positionering", har kommit att användas av poststrukturalistisk feminism (Davies, 1989; Walkerdine, 1990, 1997). Detta begrepp kan med fördel kopplas till de genusrelaterade begrepp som har avhandlats ovan. Positionering kan handla såväl om att bli positionerad som att positionera sig och kan sammantaget förstås som en process i

vilken vi ”oftast helt omedvetet lokaliserar oss i förhållande till den diskurs som har mest makt eller störst legitimitet” (Lenz Taguchi, 2004, s. 105). Den specifika kontextens sammansättning (av människor och det som inte är människor) tillgängliggör vissa resurser som kan mobiliseras för att ”få erkännande och medhåll av andra” (ibid.), och inte sällan är denna kontext präglad på den ”asymmetriska dikotomin *manligt - kvinnligt*” (ibid., s. 110), d.v.s. genussystemet.

Skolan, i egenskap av obligatorisk allmänning i barndomen, är ett ställe där pojkar och flickor ”presenteras för, och sätts in i, ideologiska och diskursiva positioner” (Walkerdine, 1990, s. 87, min översättning) genom praktiker som var och en producerar olika slags sanningar och meningar. Valerie Walkerdine (ibid., 1997), menar att sådana positioner kan förstås som ”fiktions” (vilket medger en viss grad av möjlighet att förändra dem) – berättelser om vad en någon bör vara och bli – t.ex. ”skolflicka” (ibid.). Hur kan man exempelvis tala om hur rastfotbollen förhåller sig fiktionen skolflicka, och vice versa? Vi socialiseras, enligt Davies (2003), inte in i den sociala världen – vi genomgår subjektiveringsprocesser (i vilka positioner framstår som mer möjliga och attraktiva än andra). Walkerdine (2004) menar att subjektivitet bör förstås som komponerad av relationen mellan diskurser ”and the practices of self-management” (ibid., s. 105). Positionering är ett intressant begrepp att applicera på könsblandade lekar och spel i skolan, och då inte minst på fotboll, vars språkbruk explicit talar om positioner. Dovborn och Trondman (2007) menar t.ex. att flickor exkluderas på ett dolt sätt i spontanfotboll genom att placeras som t.ex. målvakter. ”Utsmyckningarna” (Eng: adornments), som Thorne talar om ovan, är en outtömlig källa av positioneringsresurser; att kommunicera möjliga ”jag” som andra annars kanske inte uppfattar en som, och att tillgängliggöra resurser i det genusrelaterade gränsarbetet.

Feminismen har, menar Lenz Taguchi (2004), ”hjälp oss att förstå ... *den andres perspektiv*” (ibid., s. 176, kursivering i original), det vill säga den i genussystemet underordnade femininpositionen. Denna ompositionering, fortsätter hon, har varit nödvändig, men får inte stanna vid uppfattningar om

det kvinnliga som överordnat, ... [vi] behöver hitta ett läge av *både och". Eller med andra ord att varken essentialisera det kvinnliga eller det manliga (ibid.).

Lenz Taguchi menar vidare att poststrukturalistiska begrepp, som Deleuzes och Guattaris (1987) *rhizom*, kan vara ändamålsenligt för detta. Rhizom – en av de modeller som kan demonstrera hur man kan förstå det som ovan presenteras som slätt rum – är en botanisk term för ickehierarkiskt ordnade rotsystem med skott som ständigt skjuter ut och kan koppla an till vilken del av systemet som helst. Vitsippor och jordgubbar är exempel på rhizomer. Begreppet är tänkt att utgöra en kontrast till den "arborescenta modellen", d.v.s. (det "fallologocentriska") trädet, som med sin statiska (samt falliska) form, och följaktligen orubbligt binära kommunikation mellan rötter och krona, utgör en betvingande samt fattig metafor för tanke och kunskap. I ett sådant system skulle positioneringsmöjligheter och -resurser potentiellt kunna mångfaldigas.

/T/he rhizome ... is a liberation of sexuality not only from reproduction but also from genitality. Here in the West, the tree has implanted itself in our bodies, rigidifying and stratifying even the sexes (ibid., s. 18).

Men trots denna frihetsvurm bär rhizomet och det släta rummet på en destruktiv potential (ibid., s. 506). Förvisso kommer rhizomet alltid att skjuta ut nya skott som frigör det från sin tillfälligt rigida form, men då inte utan att ha lämnat ett spår av sin kraft i den lämnade strukturen. Den slovenske filosofen Slavoj Žižek (2004) beskriver sålunda i sin Deleuze-monografi, *Organs Without Bodies*, att Deleuzes frihetsvurm kommit att användas av elitistiska fraktioner i en (mild) form av kulturell fascism. Rhizomet, och det släta rummet, med sin ickedikotomiska orientering har, menar jag, stora likheter med det som den poststrukturalistiska feminismen avser med ett "tredje rum", i vilket det, i den bästa av världar, skulle kunna vara "möjligt att identifiera multipla och motstridiga förståelser både av självet och av omvärlden" (Lenz Taguchi, 2004, s. 208 kursivering i original). Lenz Taguchi menar förvisso "att det känns mer relevant att ... föreslå ett upphävande av tidsliga och

rumsliga föreställningar. Därmed kan vi förstå orden och frihet och emancipation på ett helt nytt sätt” (ibid.), vilket jag inte är enig med henne om. I det hon kallar ”ett enda oändligt expanderande och ständigt cirkulerande rum” (som jag förstår som det släta rhizom-rummet), kommer det alltid att uppstå räfflade maktorgan vilka stoppar upp förbipasserande flöden (Deleuze & Guattari, 1987). Om rhizom uppfattas som ett slags frirum så borde kontrasterande frihetsdiskurser i detta rum relativt omgående krocka med varandra, t.ex. manschauvinistiska och patriarkala med feministiska. Detta är vad Law (1999) avser med meningen, ”Yes, there are dangers in lionizing that which cannot be fixed” (ibid., s. 2). Det rumsliga förtryck som kvinnor historiskt sett utsatts för föranleder att ”en maktförståelse mellan kön bör baseras på en uppfattning av makt som ett rumsligt begrepp” (Hirdman, 1990, s. 79).

METOD

There is no difference between what a book talks about and how it is made.

– Gilles Deleuze & Félix Guattari (1987, s. 4)

I detta kapitel presenterar jag tillvägagångssätt och empiriskt material. Materialet som analyseras i denna studie utgörs av etnografiska observationer av rastfotboll på tre skolor i Malmö. Genomförande, omfattning och överväganden kring denna datainsamling kommer att redovisas. Vidare diskuteras några kunskapsteoretiska överväganden under rubriken *Nomadologi och begreppskonstruktion* som relaterar till några av de perspektiv som presenterats i föregående kapitel. Kapitlet avslutas med etiska överväganden.

Insamling och analys av etnografiskt material

Det etnografiska materialet i studien har, som ovan nämnt, inhämtats i tre skolor i Malmö mellan 2006-2008. Etnografi som metod har identifierats som förtjänstfull i barndomsstudiet i det att den innefattar det ideologiska ställningstagandet att barns livsbetingelser och vardag är företeelser värda att beskrivas i egen rätt (James & Prout, 1997). Jag har generellt sett utgått från hur och när idrotten fotboll framträtt inom ramarna för den samlade skoldagen bland elever mellan åldrarna 7 och 12 på tre skolor. Det som redovisas i föreliggande text består mest av observationer av rastfotbollens rum och figurationer, även om fokus på sina håll kommer att riktas mot muntligt identitetsarbete i kamratkulturer.

Inledningsfasen av insamlandet var en gemensam insats med tre kollegor från projektet *Mångkontextuell barndom*, Cecilia Dov-

born, Balli Lelinge och Camilla Löf. Att vi gick ut tillsammans kom sig av att vi, genom våra olika kontakter och ingångar, mer effektivt trodde oss kunna utröna vilka skolor som kunde tänkas vara aktuella och intresserade av att delta i projektet. Vi fann tre skolor som vi trodde att vi kunde få tillgång till, då det på dessa fanns potentiella *gatekeepers* i personer som vi i olika sammanhang kände till sedan innan för en skola mitt i Malmö, en i stadens norra utkanter och en i dess östra. Dessa kontakter visade sig vara värdefulla då alla skolorna var intresserade av att delta. Jag inledde mitt fältarbete i oktober 2006.

Mellan 2006 och 2007, och under alla årstider (förutom sommaren), besökte jag de tre skolorna vid sammanlagt 22 tillfällen. Mina fältdagar spenderade jag med olika elever och efterhand kom jag några av dem närmre. Några dagar hade jag avtalat tid och verksamhet med någon klass eller pedagog, medan jag andra dagar, kunde komma till skolan när det var rast, och, så att säga, bara följa strömmen.

Under rasterna på förmiddagen och runt lunch infann jag mig vid skolfotbollsplanen och registrerade vad som där skedde. Om ingenting försiggick letade jag istället upp någon annan som spelade eller snackade fotboll på skolgården. Jag förde fältanteckningar som jag sedan skrev rent. Ibland skrev jag ner direkt men oftare följde jag med barnen in på lektion efter rasten där jag rekonstruerade händelserna från minnet för att sedan skriva ner dem. Fotboll som aktivitet har en inneboende intensitet, vilken gjorde att jag ibland inte kunde släppa blicken från det som hände för att anteckna. Barnens samspel innehöll blixtnabba vändningar som jag var tvungen att följa upp. Detta bidrog till att jag kom att intressera mig för hur man kan analysera förflyttningar och rörelser i etnografiska studier.

Jag blev i mitt möte med eleverna på dessa skolor bemött med både nyfikenhet och skepsis; såväl kramar som spionanklagelser. Ett sätt att bryta isen med barnen (både pojkar och flickor) var att nämna att jag under min egen skoltid hade den namnkunnige herrfotbollsspelaren Henrik Larsson som fritidsledare. Det var en märk som jag använde mig av för att knyta kontakter med barnen som ofta visade sig vara framgångsrik. Detta är förvisso problematiskt ur ett maskulinitetsperspektiv. Jag försökte uppväga detta ge-

nom att avböja erbjudanden om att delta i fotbollsspelet. Corsaro (2005) berättar om sina försök att bli accepterad av sina informanter på en italiensk förskola. Detta tillträde visade sig vara avhängigt hans förmåga att bemästra språket och kanske framförallt att använda detta med tajming. När han väl kunde det, blev barnen glada, spred ordet om hans framsteg till de barn som inte var närvarande och accepterade honom som en i gruppen (ibid., s. 107-108).

För det mesta har jag bokstavligen stått ”på sidlinjen” (Thaagaard, 2007, s. 80) som en tyst observatör, men också i bemärkelsen att jag har valt bort deltagande, när detta erbjudits mig. Att jag valde bort deltagande hänger ihop med fotbollsforskningens samstämmighet om sportens maskulina historia och ställning i samtiden. Min närvaro i egenskap av fotbollsintresserad man kan alltså ha bidragit till de mönster som jag ville beskriva. Hade jag då dessutom valt att vara med och spela skulle jag ytterligare ha signalerat att fotboll är en maskulin angelägenhet, något som jag absolut inte vill bidra till. Räkner man sig till den nya barndomsociologin, som jag gör, betyder detta att man bör ”engagera sig i och svara mot att rekonstruera barndomen i samhället” (James & Prout, 1997, s. 8, min översättning).

Men min närvaro gick inte obemärkt förbi. Till de barn som frågade vad jag gjorde i skolan sa jag att jag var intresserad av hur de leker och spelar med framförallt bollar. Följaktligen hände det att man kunde ställa sig framför mig och kasta en boll till varandra för att studera min reaktion.

Jag har använt mycket av mitt fotbollskunnande (även om jag inte är någon kalenderbitare eller uppslagsbok) i kontakten med barnen och detta har varit ett bra sätt att lära känna dem; fotboll som diskussionsämne har visat sig vara en bra barriärbrytare i kontakten med barnen som har deltagit i studien. Hemma har jag inte tillgång till de TV-kanaler som visar den europeiska herrfotbollens matcher, men jag har haft reda på resultat och händelser genom dagstidningar. Vissa spektakulära fotbollshändelser, såsom vackra mål, dribblingssekvenser och räddningar, samt i press och bland barn omtalade konflikter, har jag letat upp på webben för att bilda mig en uppfattning om. Fotbollskanalen, YouTube, SVT och Viaplay är exempel på sådana domäner.

Det hände att barnen krävde att få titta i den anteckningsbok jag förde, vilket jag lät dem. Bliding (2004) och Thorne (1993) beskriver liknande tillitsprövningar med barnen som deltog i deras studier. När någon frågade mig om vad jag skrev, läste jag högt upp t.ex. ”Mohammed gillar *50 Cent*”.⁶ Många blev glada när de fick höra sig själv omnämnda och basunerade ut det till andra som kom för att verifiera detta. När så gjorts krävde de nytillkomna att jag skulle skriva (som i det här i fallet) ”Omar är kungen på Hip-hop”, vilket jag också gjorde (fast med tillägget att de bad mig skriva det). En stark grupp med flickor, skolår 4, kapade mitt anteckningsblock och fyllde flera sidor med sin jargong och sina specifika uttryck. Flera av dem verkade dessutom tro att jag skrev för tidningen Kalle Anka.

Inskription, *transkription* och *deskription* är tre sätt att föra fältanteckningar på (Bliding, 2004, s. 77). Det första är precisa beskrivningar av observationer, medan det andra är nedteckningar av dialoger och berättelser av dem som observerar. Det tredje innehåller forskarens explicita känslor och reflektioner från en situation. I mina fältanteckningar har jag pendlat mellan dessa tekniker för att få ett mångfaldigt och ett så ”tjockt” (Geertz, 1973) material som möjligt att analysera. De transkriberade fältanteckningarna omfattar totalt 130 A4-sidor. Dessa anteckningar har sedan analyserats utifrån mina frågeställningar och teoretiska utgångspunkter. Då studien inte syftar till jämförelser mellan olika socioekonomiska, geografiska och demografiska positioner presenteras skolorna som en och samma skola i analysen.

Nomadologi och begreppskonstruktion

Också metodologiskt gränisar delar av föreliggande analys till Deleuze & Guattari (1987). De etablerar i sin analys en ”nomadologi”, ett begrepp med vilket avses ett förhållningssätt som är på en gång antihistoriskt, antigenealogiskt och antidialektiskt. Detta förfaringsätt är på en gång ett estetiskt, metodologiskt och ideologiskt ställningstagande. Angående dess antihistoriska element skriver Deleuze och Guattari (1987):

---

⁶ 50 cent är en känd rapartist.

History is always written from a sedentary point of view and in the name of the unitary State apparatus, at least a possible one, even when the topic is nomads. What is lacking is a Nomadology, the opposite of history (ibid., s. 23).

Enligt dem har historieskrivningen sett ner på nomadsamhällen som har ansetts underlägsna bofasta folks samhällen. Analysen av nomaden som tankefigur och historisk figur smälter ihop till ett begrepp på ett sätt som med Donna Haraways (Asdal et al., 1998) ord skulle kunna kallas *implosion*. Med detta menas att vetenskapliga begrepp inte uteslutande bör vara inomfackliga övningar, utan istället verktyg för reell social förändring. ”Det handlar mindre om”, som filosofen Sven-Olov Wallenstein (1998) förstår det, ”vad nomaden och krigsmaskinen har varit, om en historisk rekonstruktion, än om en nomadisk *potential* som kan frigöras i de moderna staterna, i vetenskaperna och filosofierna” (ibid., s. 186).

Ett nomadologiskt begrepp är inget slutet system; ingen encyklopedi (Deleuze & Guattari, 1994). Rent praktiskt innebär detta att man, genom att ”röra sig fritt i ett exteriört element” (Deleuze & Guattari, 1987, s. xii, min översättning), förnekar ”den artificiella uppdelningen mellan de tre representationsdomänerna: subjekt, begrepp och vara” (ibid., min översättning). Det nomadologiskt konstruerade begreppet ”har inget annat subjekt och objekt än sig självt. Det är en handling” (ibid., s. xiii, min översättning).

There is no longer a tripartite division between a field of reality (the world) and a field of representation (the book) and a field of subjectivity (the author) (ibid., s. 23).

Ett av målen med nomadologin, vilket relaterar till och tar avstånd från psykoanalys, är ”att *producera* [istället för att analysera och komma i kontakt med] *det undermedvetna*, och med det nya ställningstaganden, annorlunda begär” (ibid., s. 18, min översättning, kursivering i original). Det omedvetna/undermedvetna ska inte förstås som något som dväljs i en människas inre, utan som en utomkroppslig och möjlig, d.v.s. inte determinerad verklighet. Affirmation framför negation, konstruktion framför dekonstruktion. Detta kan man, för att återknyta till det rumsliga temat, åstadkomma ge-

nom "att göra det yttre till ett territorium i rummet" (Deleuze & Guattari, 1998, s. 64). Den engelska översättningen (Deleuze & Guattari, 1987) använder begreppet "utsida" (outside) istället för "det yttre" och knyter på så vis bättre an till en av studiens föresatser: att beskriva barndomens och fotbollens utsida. Att begreppsliggöra utsidan och dess flöden, snarare än insidan och dess essenser (vilka de förstnämnda självfallet korresponderar med), förstår jag som centralt för nomadologin. Med detta sagt, måste det tilläggas att jag inte avser att göra ett (fåfängt) försök att efterlikna Deleuzes och Guattaris säregna stilistik och resonemangsuppbyggnad. Sett till dispositionen är dessutom föreliggande studie mer konventionell (räfflat sedentär?) än fullfjädrat nomadologisk. Men så är också min utgångspunkt att, som ovan nämnt, att undersöka barndomens sociala rum utifrån både "flöden" (den släta utsidan) och "typifieringar" (den räfflade insidan). Jag avser åtminstone i så stor utsträckning som möjligt följa det som enligt Deleuze och Guattari (1987) är idealet för en bok, nämligen

to lay everything out on a plane of exteriority (of this kind), on a single page, the same sheet: lived events, historical determinations, concepts, individuals, groups, social formations (ibid., s. 9)

Studien har en teoriinriktad och -utvecklande ansats och de begrepp som sätts samman nedan skulle i Deleuzes och Guattaris (1994) förståelse utgöra vetenskapliga begrepp, till skillnad från de filosofiska begrepp som de själva arbetar med. Skillnaden kan åskådliggöras med de båda begreppsvarianternas relation till begreppet kaos, vilket av Deleuze och Guattari

/i/s defined not so much by its disorder as by the infinite speed with which every form taking shape in it vanishes. It is a void that is not a nothingness but a virtual (ibid., s. 118).

Virtuell i det här sammanhanget torde anspela på den innebörd av ordet som betecknar det möjliga (men inte det inneboende potentiella). Där filosofin, enligt deras definition, försöker återskapa dessa kaosets hastigheter arbetar vetenskapen med att "frysa bilden"

(ibid.) för att kunna analysera de samma. De vetenskapliga begreppen kallas också för *funktiver*, då de har ett speciellt ändamål att fylla. Detta är precis det som jag gör nedan när jag fryser figurationernas aktivitetsmönster och utifrån dessa ögonblicksbilder diskuterar gränsarbete i barndomens sociala rum. Men skotten är inte vattentäta och studiens begreppsarbete sker också nära filosofiska begrepp. Därför, vill jag mena, skulle sådana kunna utvecklas i vidare studier.

Hur förhåller sig nomadologi till ett för det inom vetenskapligt viktiga begreppet generalisering? Detta skulle man kunna besvara genom Latours (Serres & Latour, 1995; Latour, 2005) framförande av sina kollegors ståndpunkter. I sin intervju med Michel Serres (Serres & Latour, 1995) ställer Latour frågor om den förres hårt kritiserade metodologi, vilken av kritiker anses vandra godtyckligt mellan matematiska formler, dikter och mytologiska berättelser. Serres kallar detta för generell komparativism, vilken kan förstås som en sant interdisciplinär metodansats. Där en disciplins metodologiska paradigim och förklaringsmodeller inte räcker till låter han en annan komma in. "Where neither mathematics nor logic can go, let myth go!" (ibid., s. 72). Detta kan ses som ett exempel på hur man, enligt Latour (2004) bör förstå generalisering. Vi, som forskare, är enligt honom skyldiga att mångfaldiga det vi undersöker till så många olika sammanhang vi förmår. Detta är vi skyldiga det undersökta (vare sig detta rör sig atomer eller rastfotboll). På så vis kan den enligt Latour ibland vådliga barriären mellan naturvetenskap och samhällsvetenskap upphävas. I föreliggande text leder detta till att analysen hoppar mellan skolfotbollsplaner i samtida Malmö, åkerlandskap i medeltida England och de "fria männens" samtal om demokrati på torget i antikens Aten. Detta förfaringssätt kan kanske uppfattas som schizofrent (jfr Deleuze & Guattari, 1987). För att tala om gränsöverskridande (som är en av dennas studies föresatser) – vilket, skulle jag vilja påstå, är en av nomadologins viktigaste uppgifter – är det inte fel om det talande (studien) i sig är just gränsöverskridande. Det är så jag förstår Deleuzes och Guattaris (1987) sammansmältning av subjekt, begrepp och objekt.

Etiska överväganden

I detta avsnitt beskriver jag min forskningsprocess utifrån de krav som Vetenskapsrådet⁷ har ställt på den svenska humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen: konfidentialitetskravet, informationskravet, samtyckeskravet och nyttjandekravet. Förutom dessa har rådet ställt upp det mer generella, s.k. Forskningskravet, vilket

i många fall [väger] tungt. Det vore närmast oetiskt att avstå från att bedriva forskning kring faktorer som kan komma att t.ex. förbättra människors hälsa och livsvillkor, undanröja fördomar eller höja människors medvetenhet om hur de på ett rikare sätt kan utnyttja sina egna resurser (s. 5).

Med respekt för de enskilda personernas integritet är alla namn på verksamma i skolorna (elever, lärare, ledare etc.) fingerade. Innan observationerna utfördes på en skola, gick mina kollegor och jag runt och presenterade oss för eleverna i 7-12-årsåldern och berättade vad vi hade för ändamål med våra studier. Jag presenterade mitt intresseområde som vad barn gör när de leker och spelar på skolgården och speciellt när det har med fotboll att göra. På en skola tyckte skolledaren att vi först skulle träffa kollegiet vilket sedan skulle sprida ordet till sina respektive klasser. Det bestämdes att vi skulle gå ut på skolgården när det var rast och där och då börja lära känna eleverna.

Då inga av de elever som vi presenterade oss för misstycckte till att delta i undersökningarna kunde observationerna genomföras. Tillsammans med skolledningarna blev det emellertid bestämt att om t.ex. videoobservationer och djupintervjuer skulle genomföras, skulle detta föranledas av ett godkännande från såväl ledning, som målsmän. Då dessa metoder inte brukats i samband med studien har detta inte varit aktuellt.

Det material som presenteras i föreliggande text har under processens gång endast presenterats vid forskningsrelaterade sammanhang, såsom seminarier, enhetsdagar, konferenser och nätverksdagar.

---

⁷ <http://www.codex.vr.se/forskningmanniska.shtml>

Etik i praktiken

Jag har blivit bemött med såväl nyfikenhet som indifferens; såväl med kramar som med hård attityd. Vid ett flertal tillfällen har jag känt mig olustig och tvehågsen inför hur jag borde agera. Vid situationer där hot och kränkningar har förelegat har min strategi varit ett slags ”mild bestämdhet”. Jag omfattas naturligtvis av det som i läroplanen påbjuds som att ”alla som verkar i skolan skall ... aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer och grupper” (Lpo 94 kap. 2 artikel 1), varför jag ibland tagit ett steg ut från min roll som observatör, till att ingripa om jag ansåg att fara förelåg.

Vid ett tillfälle utsattes en grupp pojkar i skolår 6 av några pojkar i skolår 8 i något slags förnedrande initiationsrit (sexorna ingick i samma arbetsgrupp som åttorna då skolan på detta vis försökt bryta ner det gamla mellan- och högstadiesynsättet). Händelsen ägde rum vid den perifera skolfotbollsplanen och jag var väldigt villrådig i hur jag skulle reagera. Jag satt med några sexor på en bänk vid planen och såg åttorna dra in en annan sjätteklassare på en toalett och reste mig upp för att finna någon ansvarig på skolan.

En pojke som satt bredvid mig bad mig att stanna, när jag reste mig upp och gjorde en ansats att ingripa. När åttorna kom för att hämta honom vägde de mig mycket noggrant med både blickar och överdrivet långa handslag. Jag sa åt dem att låta honom vara och det slutade med att de gick. Händelsen var mycket olustig och jag anmälde den senare till ansvarig för det arbetslaget.

KLUNGBOLLEN

The clumsy player plays with the ball and makes it gravitate around himself.

– Michel Serres & Bruno Latour (1995, s. 108)

I detta kapitel presenteras och konstrueras figurationsbegreppet *klungan* samt dess aktivitetsmönster klungbollen. Detta görs utifrån analyser av rastfotbollen och den medeltida folkfotbollen. Den historiska skissen över fotbollens rumsliga distribution inleds härmed och riktar initialt fokus mot förmoderniteten. Som epok är den inte exakt tidsbunden, och det jag avser är de traditionellt orienterade samhällen som industrialism och urbanisering springer ur. Beskrivningar av dessa finns att läsa i t.ex. Elias (1978). Temporaliteten är tätt sammankopplad med den rumsliga produktionen, och föreliggande kapitelns analys förläggs till det jag diskuterar som såväl fotbollens som barndomens utsida - ett tillstånd som präglas av flöde snarare än fixering.

Ett begrepp måste enligt Deleuze och Guattari (1994) resonera (i sonor betydelse) med besläktade begrepp och för detta ändamål kommer jag att låta klungan och klungbollen resonera med Deleuzes & Guattaris (1987) begrepp ”slätt rum” och den med detta rum samhörande ”krigsmaskinen”. Vad anbelangar själva namngivningen av begreppet så väljer jag att behålla Petersons (1989, 1993) benämning: klungan. Jag presenterar även några närbesläktade ord som folkfotbollens figurationer beskrivits med.

Klungan

Det finns ingen anledning att kalla den oformliga massan av kroppar i frenetisk jakt på bollen för någonting annat än klungboll. Peterson (1993) använder detta aktivitetsmönster som en liknelse när han beskriver det (förvisso ytterst planerade) sätt på vilket Halmstads BK spelade under Roy Hodgson på 1970-talet:

När man ser ett lag spela på detta sätt, för att inte tala om när två lag spelar på samma sätt, kommer man ibland att tänka på den mest kaotiska formationen av fotboll, den som spelas av smågrabbar innan de har börjat utbildas: en klunga av spelare kring det ställe där bollen befinner sig (ibid., s. 144).

Ordet klunga är fullständigt adekvat för detta aktivitetsmönster och om det är någonting som jag vill korrigera med termen, så är det att nyansera de negativa konnotationer som klungan omges av. Vad jag kommer att göra i de följande avsnitten är att diskutera hur klungan relaterar till mina teoretiska begrepp och till mitt material. Analysen här ska emellertid inte ses som en oförblommerad hyllning av det aktivitetsmönster som klungbollen ger upphov till, utan som en balansering av ”förbarnsligandet”⁸ av själva företeelsen. Att, istället för att se figurationen som en symbol för omognad, försöka extrahera dess inkluderande och frigörande potentialer och att blottlägga dess exkluderande och betvingande tendenser. Eller som Latour (1999a, s. 258) uttrycker det: ”to press away the poison and extract the honey”.

Klungan i folkfotbollen

Folkfotbollen såsom den beskrivits relativt enhälligt av fotbolls- och idrottsforskningen (se t.ex. Dunning & Sheard, 1979; Sandblad, 1982; Elias & Dunning, 1986; Giulianotti, 1999; Hellspong, 2000; Andersson, 2002; Guttmann, 2004) framställs som en våldsam människomassa som vällde fram genom de brittiska öarnas

---

⁸ Symptomatiskt nog benämner den namnkunnige spel- och lekteoretikern Roger Caillois (1958) den löst reglerade polen i given lek: *paidia*. Detta ord är härlett från det grekiska ordet för barn och begreppet kanske skulle kunna översättas med ”barnslighet”. Motpolen är det mer strikt reglerade *ludus* – det latinska ordet för spel. Idehistorikern Henrik Sandblads (1982) kommentar till den äldsta svenska redogörelsen (från 1681) för engelsk folkfotboll är i samma anda ”Här tycks det ju vara fråga om en mycket primitiv och ganska *barnslig* form av fotbollsspel” (ibid., s. 29, min kursivering).

byar och bygder. Nedan beskriver jag några av de ord som beskriver folkfotbollens figurationer. De kursiverade orden beskriver den i given studie beskrivna figurationen. Detta tillvägagångssätt är det första ledet i min analytiska ambition att driva Giulianottis (1999) jämförelse mellan barns spontana former av fotboll och folkfotboll. Samtidigt är det ett sätt att argumentera för att en sådan jämförelse överhuvudtaget är giltig.

I det som idehistorikern Henrik Sandblad (1982, ss. 29-32) kallar "det första svenska fotbollsreferatet" (från 1710) beskrevs människorna, i folkfotbollens klunga som en "oändelig *hop* av folk ... en stor *hop* som ... hade en leek [sic] för sig som de kalla fuddboll (ibid., s. 30. min kursivering). Det som kallas folkfotboll i forskningen är emellertid inget "enhetligt spel" (Nilsson 1993, s. 57), utan präglades starkt på lokala traditioner (Dunning & Sheard, 1979). Det Corniska spelet *Hurling* (som inte var ett renodlat fotbollsspel) beskrevs i början av 1600-talet i en ofta citerad folklivsskildring av en John Carew (1605 i Elias & Dunning, 1986): "ofta kan man sålunda se tjugo eller trettio av dem ligga i en *härva* i vattnet och slåss om bollen" (ibid., s. 111, min kursivering)

Klungan, åtminstone i det walesiska spelet *knappan*, beskrevs i en engelsk tidningsartikel från slutet av 1800-talet som "[a] struggling *heap*" (Dunning & Sheard, 1979, s. 29); redogörelsen gällde en typ av folkfotboll som spelades i South Cardiganshire åtminstone en bit in på 1800-talet, vilket var länge i jämförelse med andra varianter då folkfotbollen under medeltiden belades med en rad påbud (se Elias & Dunning, 1986, ss. 97-100). Knappan beskrevs i början av 1600-talet av en Sir George Owen som ett våldsamt spel i vilket det som vid matchens början hade varit två lag förvandlades till en massa av "fyve or vi hundred naked men, beating in a *clusture* together" (Dunning & Sheard, 1979, s. 28).

Folkfotbollen blev så småningom förbjuden, slutgiltigt 1835 i och med påbuden i *the Higways acts* (Holt, 1989, s. 38, 349), men överlevde i en något förändrad form i det brittiska public school-systemet, vilket utbildade den framväxande borgarklassens unga män. I *Tom Brown's School-days* (Hughes, 1857), en dramatiserad skildring av livet i en sådan skola, talas det dels om "a swaying *crowd* of boys" (ibid., s. 114), dels om "a struggling *mass* of boys" (ibid., s. 115).

Klungan som krigsmaskin

Dessa högar, hopar, härvor, klungor och massor har sina ekvivalenter i Deleuzes och Guattaris (1987) rumsliga filosofi. Det som de beskriver som ett slätt (rhizomatiskt) rum befolkas av bland andra "massor" (ibid., s. 386), "band eller pack" (ibid., s. 358). Ett samlingsbegrepp för dessa figurationer är "krigsmaskiner". Detta begrepp betecknar föränderliga och flödande formationer som i sin rena form inte kan befinna sig i eller reduceras till de formationer som Deleuze och Guattari kallar "Statsapparater". Även om båda begrepp är mångbottnade kan de också förstås bokstavligt. Krigsmaskinen är nomadisk i betydelsen att den, till skillnad från Statsapparaten, inte mutar in ett område permanent. Det rum krigsmaskinen intar är därför en exteriör, som jag i studien kallar utsida. Denna utsida skiljer sig från Statsapparaternas insidor, även om de senare tar de förra i anspråk för sina egna syften.

Men vad är då en krigsmaskin översatt till något mer konkret? Själva namnet provocerar och än mer osmakligt kanske det ter sig att göra så stor sak av ett sådant begrepp i en uppsats om barndom. Dessutom kan krigsmaskinen ur ett könsperspektiv tyckas vara ett vanskligt begrepp att applicera på fotboll, då båda företeelser har maskulina konnotationer och för den delen när varandra (Oakley, 2002, ss. 36-37). Detta skulle kunna leda till ett stadfästande, snarare än ett utmanande av, stereotypiska genuskategorier. Självklart är dessa eventuella invändningar inte anledning nog att inte försöka förstå och applicera begreppet.

Ett sätt att introducera begreppet kan vara att beskriva vad det inte är, och att för detta ändamål först citera Deleuze och Guattari (1998) när de beskriver krig som "en form av socialt tillstånd som avväjrer och blockerar Staten" (ibid., s. 71). Om Staten är en apparat och ett maktorgan som verkar enligt en binär kod (jfr Luhmann, 1995) som fördelar människor till förutbestämda roller och material till förutbestämda former, så är krigsmaskinen med sin horisontella och fluida sammansättning, ur ett statsapparatsperspektiv, ett hot mot dessa strukturer. Först i kontakt med Staten blir krigsmaskinen till en renodlat militär företeelse. Vid sidan av Djingis Khans här kan så vitt skilda företeelser som böcker, Arki-medes geometri, gotiskt brobyggande, gatubarn i Bogotá och kapi-

talistiska lobbygrupper förstås som krigsmaskiner. Deleuzes (1998a) klagörande av detta begrepp implicerar att man skulle kunna förstå det som att krigsmaskinen är Statsapparaten's benämning på det den senare inte själv kan vara (men som den ibland behöver begagna sig av) och att den förra inte syftar

till krig, utan till att skapa ett speciellt rum, ett slätt rum, som den komponerar, intar och utbreder. Nomadismen är just denna kombination av en krigsmaskin och ett slätt rum. Vi försöker visa hur och i vilka fall krigsmaskinen antar kriget som sitt syfte (när Statsapparaten övertar en krigsmaskin som från början inte tillhör den). En krigsmaskin kan vara mycket mer revolutionär och konstnärlig än den behöver vara krigisk (ibid., s. 56).

Vissa spel demonstrerar hur krigsmaskinens specifika fördelning i ett slätt rum skiljer sig från och äger rum utanför Statens räfflade rumsdistribution. Jämförelsen mellan brädspelen schack och Go utgör en lättfattlig modell för förståelsen av skillnaden mellan dessa rum och figurationer (ibid., s. 352-353). Schack kan ses som en liknelse av Staten, med sina förutbestämda roller och hierarkier; vad bönder, springare, löpare, torn, samt kung och dam är och kan göra sanktioneras av de konstituerande reglerna. Den enda pjäs som kan bli något annat än vad den är från början är bonden, som, om den når motsatt sida förvandlas till dam. Detta kan ses som talande för hur det i det räfflade rummet hela tiden finns öppningar och möjligheter för släta rum att uppstå. En av Deleuzes och Guattaris huvudpoängar, i sina rumsanalyser är att det räfflade rummets Statsapparat tenderar att ta det släta rummets krigsmaskin i anspråk, men inte utan att tukta den och eliminera dess dynamiska, heterogena, gränsgångande och varierade uttryck.

Go, ett slags orientalisk motsvarighet till schack, är å andra sidan inte lika statiskt i sin konstitution; pjäserna som är likvärdiga från början av spelet ändrar karaktär efter partiets gång och beroende var på spelplanen de befinner sig. Go visar, i sitt situationella konstituerande av spelmöjligheter, krigsmaskinens vara som ett "yttre" till Statens "inre". Men den upphör inte att vara mer än en symbolisk krigsmaskin. Fotboll däremot har, till skillnad från dessa

spel, en mer påtaglig påverkan på rummet och kropparna i den, och är därför intressant att försöka förstå med dessa begrepp.

Folkfotbollen, vilken i studiens interdisciplinära ansats bedömts som intressant att jämföra rastfotbollen med, var inte lika reglerad som våra dagars fotboll, varken i hänseende till spelplanens utformning eller till vilka handlingar som var tillåtna. Idrotts-historikern Allen Guttmann (2004) uttrycker folkfotbollens essens sålunda:

The rules were simple. Kicking, throwing, and carrying the ball, villagers made their way across fields, through hedges, over streams, and down narrow streets until they were able to propel the ball into the portal of the opposing villagers' parish church (ibid., s. 64).

Media- och kommunikationsforskaren Cornel Sandvoss (2003) är, om än med ett mer nedlåtande tonfall, inne på samma spår i sin återgivning av detta gränslösa spel.

The game was marked by an almost complete absence of rules and regulations. Neither the space of competition nor the number of participants was defined while the length of a game was, if at all, determined by sunset (ibid., s. 4).

Också regleringar angående deltagande skilde sig stort från dagens lagindelningar, i det att folkfotbollsmatcherna, kunde utövas av såväl män och kvinnor (Dunning & Sheard, 1979, s. 29) som unga och gamla (Guttmann, 2004, s. 64). I vilket fall var specialiseringen, som vi ser i dagens fotboll, frånvarande i dess medeltida föregångare (Dunning & Sheard, 1979; Bale, 2003), och om vi knyter an till exemplet Go, finner vi att folkfotbollens deltagare delar karaktärsdrag med pjäserna i detta brädspel.

Pjäserna i Go är ... små kulor eller skivor, enkla aritmetiska enheter, och deras funktion är endast anonym, kollektiv, i tredje person: "Det" rycker fram, det kan vara en man, en kvinna, en loppa, en elefant (Deleuze & Guattari, 1998, s. 63).

En poetisk omskrivning av fotboll brukar ju vara att det är det ”gröna fältets schack”, vilket är mer än passande ur Deleuzes och Guattaris rumperspektiv, och varför man följaktligen skulle kunna tala om folkfotboll som “de gröna fältens Go”.

Klungbollens sammansättning

Att kontrollera hastighet och förflyttning är en av de starkaste resurserna i rumslig styrning. En materiell och symbolisk inramning av spelrummet som klungan intar kan ses som en relativisering av dess hastighet och förflyttning.

Spelet är mot ett mål och alla spelare mot alla. Om man skjuter mot mål och missar eller om målvakten tar den så får man ställa sig i mål; om målvakten däremot missar åker han ut från spelet. Man fick också ställa sig om man tog bollen med handen. (Fältanteckningar, 071002).

Intensiteten i ansträngning förhöjdes ju djupare in i klungan en spelare befann sig och förutom den stillastående målvakten befann sig en rad barn på randen till klungan, med i spelet men mest betraktandes det. Det som sker i klungbollens turbulenta figurationsväxlingar, är att rummet sätts i oförutsägbar rörelse, d.v.s. slätas ut.

Överhuvudtaget sker inte så många medvetna passningar. Det rör sig snarare om rensningar som hamnar hos någon, och tillhör denne det egna laget har man tur (Fältanteckningar, 070523).

Deltagaren i klungan blir avsubjektifierad då det, när bollen stud-sar planlöst omkring, är omöjligt att säga vem/vad i spelets tumult som handlar. Denna avsubjektifiering i fotbollsfigurationer kan illustreras med diverse målande beskrivningar av den sammansättning som spelare och boll bildar. Serres (Serres & Latour, 1995, s. 108) menar att lagbollsspel kan belysa en mer generell diskussion om subjekt och objekt när han påstår att ”as a quasi-object, the ball is the true subject of the game”. I John Carews (1605) skildring av folkfotbollsvarianten Hurling påstås det att ”/b/ollen i detta

spel kan liknas vid en avgrundsande – den som får fatt i den betar sig genast som en galning” (Elias & Dunning, 1986, s. 112). Olle Halldén (1951), en av de tidiga gränsgångarna mellan föreningsfotbollen och den svenska skolan (se Peterson, 1993) menar, i en instruktionsskrift om fotboll för gymnastiklärare, att ”en boll fångslar alltid sin man” (Halldén, 1951, s. 2). I Tom Browns Schooldays (1852) talas det, i samband med en match på Rugby school, om ”a strugling mass of boys, and a leather ball, which seems to excite them all to great fury, as a red rag does a bull” (ibid., s. 115). Följaktligen skulle klungans medlemmar, precis som ”/p/jäserna i Go”, kunna betraktas som ”element i en icke-subjektiverad maskinell sammansättning, deras kvaliteter är inte inre utan kommer ur situationen” (Deleuze & Guattari, 1998, s. 63).

Även om klungbollen var det dominerande aktivitetsmönstret på fotbollsplanen, så var moment som hörnor och frisparkar (vilka jag kommer att diskutera i nästa kapitel) reglera(n)de inslag som präglas på den moderna tävlingsfotbollen.

Fotbollen lockar många, men mest pojkar. Tre flickor kommer efter att matchen har börjat och skriker ”Jaaaa! Fotboll”. En av dem kommer ihåg mitt namn. Hon möter mig när jag går ut längs med det jag uppfattar som planens kant (men faktum är att en större yta än vad jag trodde utnyttjas till matchen). En pojke beledsagar mig och berättar först om när de slog den andra klassen med 20-0 för att sedan ge en redogörelse för Pirates of the Caribbean 2. Hon som kom ihåg mitt namn verkar glad över att jag är där, och passar på att ondgöra sig över att man inte passar till henne. Lite teatraliskt: men, åhhh, passa mig. När bollen går förbi oss en gång sparkar hon till den, varpå pojken som drev bollen framför sig klagar: Men åhh, du kan ju inte stå där och snacka, och sedan ta bollen. Han börjar putta henne lite, mest markerande med ett vagt leende på läpparna. Hennes kompis kommer och hjälper henne. Pojken sällar sig till den bolljagande klungan igen. Hon kommer fram till mig och ställer sig intill; liksom tar skydd, och säger (med ett tillgjort förorättat leende): Han slog mig, säg till honom Kalle. Åhh, så farligt var det inte, svarar jag. Hennes kompis ropar, hörna, det

är hörna, kom! Hon springer iväg. En har Lilla Torg – tröja. Matchen som helhet är en rätt intensiv historia som äger rum på mitten av plan; man märker att det är många fotbollskunniga med. Zidanefinter, tunnlar och väl avvägda tacklingar (Fältanteckningar, 061107).

De mer tekniska inslagen visar att fotbollskunnandet var stort hos vissa av barnen vilket gör att vi kan sluta oss till att en klungas sammansättning inte behöver bestå av bara ”outbildade” barn. Utförandet av tekniskt avancerade manövrar sammantaget med bruket av kända manliga fotbollspelares tröjor demonstrerade hur även andra sociala rums logiker var inkorporerade i praktiken. När jag talar om klungboll är detta alltså extraherat ur en heterogen blandning av spellogiker och aktivitetsmönster (av vilka några redogörs för i kommande kapitel).

Själva inramningen av en plan gjorde att klungbollen fick försig-gå. När den däremot rann ut ur ramarna för de fördefinierade platserna var den plötsligt inte lika önskvärd:

Ett annat gäng spelar klungfotboll över skolgården. Rinner fram lika våldsamt som dimholts spökarmé i Sagan om Ringen.⁹ De blir tillsagda. ”Jag har sagt till er att inte spela på skolgården.” ”men, vi bara dribblar, kolla!” (visar hur bollen bara rullar längs marken). ”Ja, men den bollen är hård, va? Rätt vad det är så hör jag en ruta som går sönder” (Rastvakten börjar själv kicka med den) (Fältanteckningar, 070116).

Utan att på något vis vara ett slags en medveten – ”reclaim the schoolyard” – protestaktion avreglerar klungan de platser den tar i anspråk tillfälligt. ”Förflyttningar, snabbhet och långsamhet”, menar Deleuze och Guattari (1987, s. 500, min översättning), ”är ibland tillräckliga för att rekonstruera ett slätt rum”. Det är på detta vis jag vill förstå de grupper om fyra-fem pojkar som kunde ses springa omkring fram och tillbaka i en klunga över skolgården.

Även om det konkreta hotet med krossade fönster säkert skulle anges av de flesta rastvakter är det också intressant att fundera

---

⁹ Denna armé lyder inte under samma gravitationslagar som de andra deltagarna i slaget den deltar i, varför den, när den antrar slaget, snabbt kan avsluta det samma.

kring klungans deterritorialiseringar, d.v.s. tillfälliga upphävanden av befintliga gränser och indelningar, som ett hot mot skolans ordning. Rastvakten är ju faktiskt lite motsägelsefull när han själv börjar kicka med bollen. På detta vis låter han pojkarna förstå att det är önskvärt att de fortsätter med sitt spel, om än på ett annat vis (mer kontrollerat kickande) eller kanske på en annan plats (som skolfotbollsplanen). Rastfotbollen och skolfotbollsplanen utgör med Murdoch (2005) ord "mellanrum, som är turbulenta [och] instabila och ... måste navigeras noggrant av nätverk" (ibid., s. 96, min översättning) som skolans sociala rum. De flöden som inte styckats upp till förutsägbara sekvenser i ett räfflat rum antar "karaktern av en krigsmaskin riktad mot den" (Deleuze & Guattari, 1998, s. 118). En krigsmaskin utgör alltid, om än latent, ett hot mot det räfflade rummet. Det finns enligt Murdoch (2005, ss. 96-97) två strategier för nätverk (räfflade sociala rum) att kontrollera mellanrummets (den släta utsidans) turbulenta uttryck. För det första kan detta göras genom att dra en skarp linje mellan nätverket och det bredare sammanhanget, vilket blir svårt i skolans fall, då barnen, företrädesvis pojkarna, tar med sig fotbollens logiker till skolan och omsätter den i sina kulturella rutiner. Detta kan för det andra i och för sig, ur det stabiliserade nätverkets perspektiv avhjälpas genom att internalisera element som ligger utanför det. Den höga frekvens av skolfotbollsplaner som vi har i Sverige (Sandahl, 2005) kan ses som en sådan stabilisering, som en inkorporering av element från idrottens sociala rum i skolans dito. Men inga garantier gives för att rastfotbollen kommer att äga rum just där.

Klungbollen som kulturell rutin kunde uppstå när man minst anade det och likaledes upplösas i en handvändning. Detta demonstrerar såväl dess rhizomatiska prägel som Deleuzes och Guattaris (1994) definition av kaos, vilket inte kännetecknas av sin "oordning så mycket som av den oändliga hastighet, med vilken allting som tar form i det försvinner" (ibid., s. 118, min översättning).

En lång flicka (skolår 3) står med en boll vid basketkorgen [som står mitt på skolgården] och kastar mot och i den. Fyra än henn kortare pojkar närmar sig korgen och tittar bara först. Sedan frågar en om han får försöka vilket han får. När han har satt den tar en av de andra pojkarna bollen och sticker iväg, drivan-

des den framför sina fötter. De andra pojkarna hänger på i den dribblingssejour som nu vidtar. Flickan följer efter för att försöka ta tillbaka bollen men misslyckas. Medan spelet pågår över en stor del av skolgården går hon för att hämta en annan flicka, som hon vill ska hjälpa henne att återbörda bollen. Flickorna börjar sporadiskt delta i dribblingen (de sparkar på bollen när de kommer förbi istället för att plocka upp den, men anstränger sig inte avsevärt för att komma i närheten av klungan). Bollen skjuts plötsligt iväg mot utgången av skolgården. Någon skjuter tillbaka bollen, men den hamnar hos en pojke i högstadiet som går längs med väggen. Han märker först bollen när den kommer helt nära honom, men då släpper han den inte från sig; fortsatt gåendes och med en symbolisk arm utsträckt mot den som försöker ta bollen driver han bollen framför sig några meter. Sedan siktar han in sig på en punkt som kanske är gungställningen framför utgången (den liknar vagt ett fotbolls-mål), för att sedan avfyra ett skruvat skott som försvinner runt knuten. Bollen hamnar åter hos de dribblande pojkarna. En av dem råkar skicka in bollen rakt in i klunga av barn och rastvakter som står vid bandyplanen. Rastvakten (man) tar upp bollen och kallar till sig en av kilarna. De andra barnen hänger på (flickorna också). Bannor utfärdas (att döma av gester, mimik och rynkade ögonbryn) som jag inte hör, men senare hör jag att det handlar om att de inte får sparka på bollen på skolgården. Den tillsagde går slokörad därifrån och vänder sig trumpen om när rastvakten ropar ”inte sparka bollen” efter honom. Flickan har blivit tilldelad bollen igen och går tillbaka mot basketkorgen, vid vilken hon återtar sin ursprungssyssla, att kasta mot och i den. Samma pojke som tog bollen innan, tar den när den fallit ner från korgen och studsat mot marken. Han börjar återigen dribbla bollen framför sig, men blir tillsagd och fråntagen bollen av pojken som blev tillsagd innan: *Vi får inte sparka den*. Den tillsagde ger tillbaka bollen till flickan, men dribblaren ger sig inte så lätt och försöker ta bollen från flickan när hon ska börja kasta bollen mot korgen. För att inte bli av med bollen kastar hon den mot sin flickkamrat och plötsligt vidtar ett slags *apan-i-mitten*-lek. En efter en av pojkarna sällar sig till *apan-i-mitten*-positionen, men inte den tillsagde; han ropar istället över

klungan till flickorna att de ska passa honom, vilket de gör (Fältanteckningar, 070914).¹⁰

Det genusrelaterade gränsarbetet tar sig spännande uttryck här då klungans kärna initialt utgörs av pojkarna som snor åt sig bollen. Men efter tillsägelsen från rastvakten mäktar inte den tillsagde pojken med att fortsätta spelet utan lierar sig med flickorna, i det nya spel som händelsen utvecklas till.

Klungan uppstår som en blixtnöje från klar himmel och upplöses nästan lika snabbt, för att uppstå igen. Att den uppstår på skolgården och inte på planen gör att den moderna tävlingsfotbollens inslag som hörnor, frisparkar och rollindelningar inte blir centrala i spelet. Då är högstadiespojkens maktdemonstration mer av det slaget. Den tid han tar (på) sig för att förbereda sitt tekniskt avancerade skott står i bjärt kontrast till klungans mer instinktiva sparkande. Om man återknyter till rhizomets egenskaper så kan klungans aktivitetsmönster sägas verka med ett korttidsminne (se Deleuze & Guattari, 1987, s. 15ff) - alltid situationellt.

Situationen och de aktörer (av alla de slag) som utgör en händelse är intressant att belysa med det Latour (1993) kallar symmetrisk antropologi. Det symmetriska i sammanhanget är att förment moderna kollektiv bör studeras på samma sätt som förment förmoderna. Vi har aldrig varit moderna. Alla kollektiv som människor ingått i historiskt präglas på samma princip: etablerandet av nätverk mellan mänskliga och ickemänskliga aktörer som artefakter och teknologier (Latour, 1999a, ss. 193-215). Ingen progress och ingen modernitet, bara ett alltmer komplext nätverk av aktörer. Klungans olika aktivitetsmönster på plan och på skolgård kan belysas av Carews (1605 i Elias & Dunning, 1986, ss. 108-113) folklivsskildring i vilken två typer av Hurling beskrivs, "Hurling mot mål" och "Hurling på öppen plan".

Dessa skiljer sig stort från varandra. Hurling mot mål har en fördefinierad yta med mål och ett utarbetat regelsystem för vilka handlingar som är godkända. Man har målvakter och lika många spelare i varje lag. Av detta följer en mindre våldsamt variant än Hurling på öppen plan som motsvaras av de i sanning gränslösa

---

¹⁰ Apan i mitten var vad denna typ av lek kallades när jag var liten. De som står i mitten skall försöka få tag i bollen som kastas mellan dem som står ytterst.

folkfotbollsvarianter som beskrivits ovan. Av detta kan man dra följande slutsats: spelets figurationer och deras växlingar beror på vilka aktörer (mänskliga, materiella och symboliska) som ingår i den specifika händelsens nätverk. Den ökade självkontrollen (d.v.s. civiliseringen i Elias mening) över tid kan på så sätt förstås vara kopplad till de ickemänskliga aktörerna i ett kollektiv; ”*the more nonhumans share existence with humans, the more humane a collective is*” (Latour, 1999a, s. 18, kursivering i original) Har vi här att göra med en oväntad koppling mellan figurationssociologin (Elias, 1978) och Latours (1993, 1999a) symmetriska antropologi?

Klungboll på öppen plan är en ”helande” praktik vilket kan verka paradoxalt, då många människor, åtminstone i folkfotbollen, bragts om livet. Med helande avser jag helt enkelt det att göra någonting till ett helt. Att, om än tillfälligt och situationellt, släta ut olika intelligande sociala rums gränser och räfflingar. Men ”helandet” behöver inte föra med sig en holistisk syn på världen som en finit enhet. Deleuzes ”pluralistiska monism” (Deleuze & Guattari, 1987, s. 20) innebär att i verkligheten repeteras bara det som har en förmåga att förändras (Deleuze, 1994). Nya sammansättningar i barndomen ger alltså upphov till nya barndomar och positioner.

Klungan på skolgården konstruerar med sin deterritorialisering en utsida till barndomens sociala rum i ett nytt rhizomatiskt och ”rebelliskt slätt rum” (Deleuze & Guattari, 1998, s. 118) där kamratgrupp, fotboll och skola är ett. Ett kraftfullt aktörsskap utövas av den sammansättning med bollen och den befintliga miljön som eleverna i klungan ingår i. Denna formation skulle kunna förstås med det barndomssociologiska begrepp ”being” (James & Prout, 1997; Lee, 2001; Halldén, 2007). Denna beteckning på barn syftar till att förstå dem som fullvärdiga människor med förmåga att påverka de sammanhang de ingår i. Ur ett vuxenperspektiv är dock den handlingskraft som omsätts i klungan inte alltid så önskvärd.

Folkfotbollen kan, i en jämförelse med den mer övervakade och reglerade rastfotbollen, förstås som det gränsöverskridande spelet *par excellence* i det att det upphävde skillnaden mellan hävdvunna motpolar som stad och land (Giulianotti, 1999, s. 3), ”rik och fattig” (Holt, 1989, s. 39), man och kvinna och t.o.m. djur (häst) och människa (Dunning & Sheard, 1979, s. 28; Elias & Dunning,

1986, s. 112). Folkfotbollens trajektoria, d.v.s. dess bana, kunde mycket väl leda genom fördefinierade (m.a.o. räfflade) rum som gator och vägar, men genom en annan rumslig fördelning än den påbjudna. På ett liknande vis, och upplysande härvidlag, färdas nomader genom de bofastas områden.

/Ä/ven om det nomadiska trajektoriet kan följa spår eller invanda rutter, fyller det inte den sedentära vägens funktion som är att fördela ett slutet rum till människor, ge var och en en lott och reglera kommunikationen mellan lotterna. Det nomadiska trajektoriet gör det motsatta, det distribuerar människor (eller djur) i ett öppet rum som är obestämt och ickekommunicerande (Deleuze & Guattari, 1998, s. 108 kursivering i original).

Det släta rummet har inga "ledningarna och kanaler" (ibid., s. 92), och hur en händelse kommer att te sig i det är därför svårt att förutspå. Detta är präglad på dem som befolkar rummet: aktörer i heterogena sammansättningar, m.a.o. mångfald som är "icke-metriska, acentrerade [och] rhizomatiska" (ibid.). Hela socknen, i vilken den specifika folkfotbollsmatchen äger rum, förvandlas till spelplan (Dunning & Sheard, 1979, s. 30). Även om de medeltida engelska fälten (och för den delen skolgården) inte delar kännetecken med nomadiska rum som "öken, stäpp, is, hav" (Deleuze & Guattari 1998, s. 111), vars "orienteringar, landmärken och sammanlänknings är i ständig variation" (Deleuze & Guattari 1987, s. 493, min översättning), så upphävs åtminstone konventionella avgränsningar och landmärken i folkfotbollen, då

/.../ spelarna tar rakaste vägen, över kullar och genom sänkor, över häckar och diken, rentav genom täta buskage, törnhäckar, moras, dammar och floder, sak samma (Elias & Dunning, 1986, s. 111, min kursivering).

Sak samma - folkfotbollen gjorde rum och saker till samma: stad/land, människa/djur, rik/fattig etc. Frågan är om också detta, förutom de personskador som följde av leken, föranledde det trettioåriga förbud och förordningar mellan 1300- och 1600-talen (Elias

& Dunning, 1986, ss. 99-100) som spelet belades med? Kan det ha varit så att det mest subversiva med folkfotboll var just spelets sätt att inta rummet? Att det upphävde intill varandra liggande territoriers suveränitet och isolering. I ljuset av att det moderna projektet satte ambivalensreduktion (genom upprättande av dikotomier) högt upp på sin agenda (Ariés, 1982; Bauman, 1991; Latour 1993, 1999a), torde härvidlag folkfotbollens ”ludiska turbulens” (Guttman 1991, s. 48), snarare än dess ”slumpvis uppträdande råcurr” (Elias & Dunning, 1986, s. 103) ha varit det mest hotfulla med denna lek.

Alla mot alla – om klungan utifrån maktens synfält

Klungbollen kan ses som en krigsmaskin som tagits i anspråk så länge den äger rum på fördefinierade platser. Om en rastfotbollsru-
tin ägde rum centralt på skolgården var eleverna inom synhåll för rastvakterna, vilka sällan sågs på de perifert placerad skolfotbollsplanerna.

10 pojkar spelar fotboll på rinkbandyplanen. Två flickor i deras klass cirklar kring planen. En flicka står stilla och betraktar spelet intresserat med en koncentrerad min. (Vill hon vara med?) De två andra flickorna turas om att balansera på sargkanten, medan den andra ledsagar genom att hålla den balanserandes hand. Spelet sker mot ett mål och de byter målvakt lite eftersom. När målvakten skall kasta ut bollen gör han det över huvudet och med ryggen vänt mot spelarna och planen; allt för att så ojävigt som möjligt sätta igång spelet. Spelet är relativt intensivt och pojkarna är seriösa i vad de gör. Några ler och andra är mer sammanbitna. Rastvakten kommenterar spefullt spelet vid två tillfällen (så att jag ska höra?): *Är det alla mot alla, eller?* (vilket någon av pojkarna jakar till). (Fältanteckningar, 070914).

”Alla mot alla” är en allt för passande term på klungan ur ett maktens perspektiv. Myndighets- och institutionsperspektivet är intressant i detta sammanhang. Andersson (2002, s. 43) formulerar en liknande om folkfotbollen och dess ”inneboende anarkism, som utifrån maktens synfält måste ha tätt sig som en form av oregerligt

motstånd”. Frågan är om deltagandet i en klunga grundar sig i en vilja att erbjuda ett motstånd eller helt enkelt i en begär efter hänryckning? Att det är utifrån maktens synfält som klungan ter sig som ett motstånd är en intressant iakttagelse. Folkfotbollen var ingen proteströrelse, utan dömdes som samhällsfientlig utifrån förändrade politiska och maktmässiga strukturer.

Den med folkfotbollen samtida engelske filosofen Thomas Hobbes förde i slutet av 1500-talet fram en idé om att staten borde vara fränkopplad religionen och naturen. Latour (1993) menar att Hobbes ståndpunkt var en viktig premiss för det moderna projektets tillblivelse: renodlingen av ett samhälle som antonym till natur(tillståndet). Kanske hade Hobbes folkfotbollen delvis i åtanke när han formulerade sitt begrepp, naturtillståndet, som ett ”allas krig mot alla” – en rimlig beskrivning av folkfotbollen sedd utifrån maktens synfält.

Ett allas krig mot alla är en rädsla med en lång tradition. Enligt Latour (1999a, ss. 216-265) kan man ana den i Platons dialog mellan Sokrates och sofisterna Kallikles. Även om dessa båda av Platon iscensätts som antagonister menar Latour att det finns sådant som de är eniga om, som t.ex. rädslan för folket i Aten - agoras pöbel. Sokrates lösning, som Latour kallar ”Right”, på att beröva pöbeln på dess inflytande är att i detta liv åberopa en geometriskt-logiskt baserad rättvisa, medan en domstol av fantomer och gudar sköter rättskipningen hinsides. Kallikles å sin sida befinner sig gärna ute bland människorna på torget, där han räknar med att kunna styra den oregerliga pöbeln i kraft av sin aristokratiska börd och med sin retoriska skicklighet. Denna ståndpunkt kallar Latour ”Might”.

Jag vill mena att det är ur denna position, mellan ”Right” and ”Might”, som klungan springer. Klungan är den minsta gemensamma nämnaren för rastfotbollen och folkfotbollen när dessa har skalats av på excesser som Ronaldinhotröjor, överdrivet våld och idealiskt rektangulära planer. Klungans mest påtagliga påverkan är att rummet i dess framfart förvandlas till ett slätt helt. Den moderna överenskommelsen (Latour, 1999a) annulleras av klungan i och med att dikotomier som subjekt-objekt och natur-kultur förlorar sin mening. Klungan skrider över och upphäver de sociala rummens gränser genom en något som skulle kunna kalla deterritorialisering (Deleuze & Guattari, 1987), tillfälliga men fullständiga

ianspråktaganden av en plats. I en diskussion om den mångkontextuella barndomen kan denna deterritorialisering på skolgården därför ses som något som gör flera kontexter (kamratgrupp, idrott/fotboll, skola) till en, klungan. Detta är, på gott och på ont, dess potential.

SOCCER

The mean player imagines himself to be a subject by imagining the ball to be an object – the sign of a bad philosopher.

- Michel Serres & Bruno Latour (1995, s. 108)

I detta kapitel går jag igenom figurationslogiken *Soccer*. Detta aktivitetsmönster i rastfotbollen präglas på den moderna tävlingsfotbollen - en term som också anvisar var i studiens tidsberättelse vi befinner oss. När jag talar om moderniteten avser jag den tid och de samhällen som springer ur upplysningen (Liedman, 1997). Epoken i fråga präglas bland annat av rationalisering, vetenskapligt synsätt och framväxten av demokratiska välfärdssamhällen och deras institutioner. Vi förflyttas nu från barndomens och fotbollens utsida till det som jag kallar insidan. Denna position är fixerad i välfärdssamhällets såväl civila som offentliga institutioner.

Ett begrepp "har" enligt Deleuze och Guattari (1994, s. 18) "ett blivande", med vilket avses att det inte är ett slutet system. Istället knyter det an till andra begrepp "som är situerade på samma plan" (ibid.). Då studien undersöker figurationsväxlingar och gränsöverskridanden mellan de sociala rum som dessa figurationer präglas på passar det väl att även dessa båda (figurationella och begreppsliga) gränsarbeten äger rum synkront. Soccer kopplas i analysen till begreppen Statsapparaten och dess räfflade rum (Deleuze & Guattari, 1987), samt till den poststrukturalistiska geografins (Latour, 1993, 1999a; Murdoch, 2005) stabiliserade nätverk.

Soccer = Fotboll nr 1

Begreppet som kommer att beskrivas som Soccer präglas på något som är, skulle jag vilja påstå, väl utforskat inom idrottsforskningen (se t.ex. Elias, 1978; Elias & Dunning, 1986; Peterson, 1989, 1993; Giulianotti, 1999; Andersson 2002; Fundberg, 2003; Williams, 2003; Andreasson, 2007). Det handlar helt enkelt om figurationer, spelmönster, spelmoment, rollfördelningar och värden som ryms och omsätts inom verksamheten som ordnas av det internationella fotbollsförbundet och alla dess förgreningar. Det är denna Fotboll med stort F, som Soccer präglas på, d.v.s. den elvamannafotboll (för seniorer och juniorer) och den sjuannafotboll som i Sverige, såväl som i resten av världen, ordnas i divisioner, matcher, klubbar, föreningar, landslag etc. Tiotusentals sidor har redan skrivits om denna sport och dess ställning utanför akademiska kretsar står inte dess upphöjning inom idrottsforskningen efter.

Lingvistiskt sett är Soccer är den amerikanska benämningen på det som i Sverige kallas fotboll. Namnet är en förkortning av och ett smeknamn för associationsfotboll (Guttmann, 2005, s. 106) - det namn som sporten gavs i slutet av 1800-talet när det engelska fotbollförbundet formerades (Andersson 2002). Den är en modern tävlingsidrott per definition sett till de modeller (Guttmann, 1978, Dunning & Sheard, 1979; Bale, 2000) som finns tillgängliga. Och denna temporala bestämning, som vi skall se, kommer att få implikationer för min slutdiskussion. Sett till *mångkontextuell barndom* tillhör detta spelmönster de institutionella delarna av idrotten, främst företrätt av föreningsidrotten, men delvis också av de cup- och divisionsmatcher som kan ses på TV. Det kanske kan uppfattas som en provokation att jag använder den amerikanska benämningen för fotboll, men den marginella ställning sporten har i USA motsvarar på något vis, dess ställning i rastfotbollen. I rastfotbollen finns tydliga spår av Soccer, men man förhåller sig relativt fritt till dem. Soccer kanske framstår som en förminskande och nedlåtande term och det är också ett medvetet val att kalla den så i stället för fotboll. Fotbollen må vara den största sporten i världen, men det finns så många varianter av den (rast-, spontan-, kvarters-, strand-, freestyle-, etc.) att jag inte kan låta FIFA-byråkratin få detta tolkningsföreträde i min begrepps konstruktion. Den överlagda normativitet med vilket jag benämner företeelsen kan alltså ses som

en politisk handling ur ett barndomsperspektiv. Soccer är en av många möjliga aktivitetsmönster, med hjälp av vilka, barn kan erövra handlingsutrymme och utöva sitt aktörsskap med.

Man kan också se det som ett bidrag till och balansering av fotbollssociologiska och fotbollsfilosofiskt perspektiv. Med sin klart avgränsade yta, sina gruppsspänningar (både mellan och inom lagen), sitt utrymme för individualism (men ändå kollektiva orientering), sin inneboende ovisshet, samt på en gång rigida och förhandlingsbara regeluppsättning framstår fotbollsfigurationen som en passande metafor för samhället (Giulianotti, 1999, s. 127). Elias och Dunning (1986) lägger i analysen av fotbollens figurationer grunden för en hel sociologisk inriktning: figurationssociologi. Giulianotti (1999, s. 171-173) laborerar med ett spelsystem (4-2-4)¹¹ som en metafor för de riktlinjer han drar upp för framtida fotbolls forskning. De inledande bokstäverna (om än inte klockrena morfem) *soc* markerar dessutom förbindelsen, förknippningen, sammanslutningen och anknytningen¹² mellan nämnda sociologiska tankegång och Soccer.¹³

Jag har också en speciell avsikt med att använda en versal i början av Soccer (och inte i klungboll och joga bonito) som förutom med nämnda Fotbollsdiskurs resonerar med några amoderna begrepp (Deleuze & Guattari, 1987; Latour, 1999a). Jag vill mena att denna typ av fotboll präglas på det som Deleuze och Guattari (1998) kallar Staten/Statsapparaten (som inleds med en versal). Denna kan definieras som ett maktorgan (i det räfflade rummet) vars agenda är att konservera och ständigt reproducera sin Struktur (Deleuze & Guattari, 1987, ss. 351-500). Konserverandet möjliggörs dels genom att det i det rum som Statsapparaten gör anspråk på upprättas färdigstöpta former av binära motsatspar (som styrande och styrd, barn och vuxen, man och kvinna, natur och kultur, subjekt och objekt, struktur och aktör, individ och kollektiv

¹¹ Uppställningen är inspirerad av Paraguays dito då de 1953 överraskande segrade över Brasilien i den latinamerikanska cupen. (Giulianotti, 1999, s. 166). I backlinjen sätter han *ålder, klass, etnicitet* och *genus*, medan mittfältet bevakas av *semantik*, och *syntax*. Till anfalllet spar han de oväntade och estetiska element som han anser vara nödvändiga för så väl forskning som fotboll: *det avvikande, det episka, det estetiska* samt *det sublima* (Giulianotti, 1999, s. 171-173).

¹² Ordet *associations* fyra betydelser (Nationalencyklopedins ordbok, 1995, s. 63).

¹³ I en jämförelse med Latours (1979, 1987) antropologiska studier av naturvetenskapens laboratorier skulle man kunna diskutera fotbollen (och kanske tävlingsidrotten överlag) som en samhällsvetenskapens motsvarighet till laboratoriet (även om filosofen inte kan vara lika hands-on som naturvetaren).

etc.). Även anläggandet av infrastruktur som relativiserar förflyttning och hastighet är en räfflande åtgärd i Statsapparatusens kontrollanspråk.

Så tillvida kan den moderna överenskommelsen som Latour (1999a) talar om ses som ett exempel på en sådan räfflad Struktur, vars mest centrala dikotomi är natur och kultur. Detta har implikationer för det samlade vetenskapliga fältet. Latour (ibid., ss. 258-265) vill därför introducera en betydelseförskjutning av både Vetenskap (Science) och det Sociala (vilka båda inleds med versal). Han delar här för in båda begrepp i vars två kategorier: nr 1 och nr 2. Vetenskap nr 1 är den som gör anspråk på att den upptäcker helt objektiva fakta i naturen, något som relaterar till Social nr 1, d.v.s. samhället/kulturen som en enbart mänsklig angelägenhet och företeelse. Dessa modeller bör lämnas för Vetenskap nr 2, vilken ägnar sig åt att socialisera icke-människor till att ingå i och delta "det nya kollektivet", och Social nr 2, vilken ägnar sig åt att beskriva kollektivets heterogena nätverk av människor och icke-människor.

Det finns fog för, menar jag, att påstå att den metafor som Elias (1978), Elias & Dunning (1986) och Giulianotti (1999) använder, Fotboll Nr 1/Soccer = Samhälle, är ett exempel på det sätt att förstå samhället som Social nr 1 implicerar. Det är bara att hålla med, Fotboll nr 1/Soccer är en nära nog perfekt demonstration av Samhället, om man med det menar (den mänskliga) individens/aktörens förhållande till (det/den mänskliga) kollektivet/strukturen och alla de spänningar som kommer därav. Därmed inte sagt att jag tycker att Fotboll nr 1/Soccer demonstrerar Social nr 2 på ett förtjänstfullt sätt. För detta ändamål anser jag att de mindre institutionellt standardiserade former av fotboll som beskrivs i kapitlen *Klungbollen* och *Joga Bonito* mer lämpade. Men man kan, med detta sagt, inte bortse från att Soccer är en del av verkligheten. Om jämförelsen mellan fotboll och samhället/kollektivet överhuvudtaget är rimlig (och önskvärd) borde en modell som beskriver gränsöverskridande mellan de olika sätten att producera rum appliceras.

Soccer i rastfotbollen

När Forsgård (1987) intervjuar pojkar som spelar rastfotboll, framkommer det att de "spelar ungefär som på riktigt, ... men inte

[med] offside för det är så jobbigt att följa” (ibid., s. 48). Giulianotti (1999) menar att en avgörande skillnad mellan barns spontana former av fotboll och folkfotboll är just efterlevnaden av den moderna tävlingsfotbollens regler. Regeldiskussioner var vanliga och oenigheten om domslut var ofta stor. Ibland kunde det ta sig parodiska uttryck.

De två pojkarna från 1an vill att jag ska kolla när de spelar fotboll på de fasta bandymålen. De vill att jag ska titta hela tiden, ingen annan får vara med. Det är inget spel utan bara en massa pauser och gnäll, mellan straffsparkar och utkast. (Fältanteckningar, 061017).

Denna form av fotboll har ett så uppstyckat flöde att den, åtminstone sett till sina pauser, mer påminner om amerikansk fotboll, vars ständiga avbrott inte återfinns i den moderna tävlingsfotbollen. Soccer var också en aktiv logik i rastfotbollen sett till de sparar och tillslag som kräver en mer raffinerad teknik.

Nere på fotbollsplanen spelar pojkarna i 5c fotboll (inte alla: omkring 10 stycken). Några flickor sitter på andra sidan stängslet och tittar förstrött; de snackar mest med varandra (men jag uppfattar inte om de går i klassen). Planens underlag är grus och det ryms fyra sjuannaplaner totalt på ytan. Målvakterna är väldigt sysslolösa då det mesta av spelet äger rum på mittplan; de byts inte heller av. En äldre pojke (fritidsledare eller niondeklassare) i träningskläder sluter sig till skaran och börjar styra och ställa. Hans överlägsna fysik gör honom oövervinnlig och han uppmanas av de sina att dribbla. Han glänser lite själv men ägnar sig mycket åt att långa inlägg från egen planhalva. Jag blir tillfrågad, av honom, om jag vill vara med men jag tackar nej (även om jag är sugen på det, denna soliga dag). (Fältanteckningar, 070502).

Ingen rastfotbolls rutin präglas uteslutande på en av de principer som laboreras med i studien. T.ex. är klungbollen här det mest dominanta aktivitetsmönstret. Den äldre pojkens handlingar, att lägga inlägg i stället för att dribbla, är ett intressant inslag i match-

bilden. Att hög ålder är en maktresurs i skolan (Nordberg, 2008b) framstår tydligt i detta exempel. Pojkarna i hans lag vill att han ska dribbla för att de ska få fler mål. Dribblingsspelet är benämningen på den tidigaste formen av associationsfotboll (Giulianotti, 1999; Andersson, 2002). Instrumentellt sett är den mest effektiva strategin i klungbollen just att lita till sin egen dribblingsförmåga. Långbollar har när de hamnar mitt i klungan svårt för att få nå sin tänkta adress. Klungans släta rum skapas/består av ett oändligt antal närliggande punkter, som inte kan ses och bedömas, vare sig punkterna sinsemellan eller från avstånd. Spelrummet kan följaktligen – och med tanke på det avhandlade spelet, passande nog – ”enkom upptäckas genom bearbete” (Deleuze & Guattari, 1987, s. 371, min översättning).

Contrary to what is sometimes said, one never sees from a distance in a space of this kind, nor does one see it from distance; one is never “in front of,” any more than one is “in” (one is “on” ...) (ibid., s. 493).

När den äldre pojkens tekniskt avancerade skott introduceras i spelet är följaktligen det intressanta att det inte, sett till situationens rådande aktivitetsmönster, är det mest instrumentellt optimala. De av den moderna tävlingsfotbollens tekniker och taktiker som inte är direkt kopplade specifikt till standardiserade moment som hörna och straff är inte strategiskt gångbara i rastfotbollens klunga. Den äldre pojkens skott kan på så vis ses som en maktdemonstration och därtill som en markering att han inte vill sjunka till klungans nivå. Han bryr sig inte om den lokala statusjakten som en vinst i rastfotbollen kan innebära utan söker bekräftelse från de yngre genom att visa något som de inte kan. Om jag hade tackat ja till hans inbjudan hade aktivitetsmönstret ändrats och då hade han säkerligen utmanat mig på dribblingsduell.

När någon äldre deltog i rastfotbollen var den här typen av demonstration vanlig, vilket diskuterades ovan i både detta och i föregående kapitel. Istället för att förvärva billiga poäng, som ohotad dribbling bland de yngre skulle kunna innebära, nöjde de få vuxna som deltog sig med att presentera en verklighet företrädd av ett aktivitetsmönster bortom klungan. Ur Soccerns perspektiv framstår

därför klungbollens förekomst just som en avsaknad av utbildning (jfr Peterson, 1989, s. 83). Om, som det föreslogs i förra kapitlet, klungboll förstås med begreppet "being", skulle Soccer kunna förstås med begreppet "becoming" - barndom som blivande.

En gäll mansröst har börjat ljuda från andra sidan staketet, bortom idrottsbyggnaden. Pojkar syns springa omkring jagandes en boll. Den delen av skolan tillhör en förskola som ingår i samma rektorsområde som skolan. Jag går dit och hejar på mannen som hördes innan och som fortfarande gör så. På en liten gräsplätt, som utgör en liten del av förskolans utemiljö, har två lag om fyra-fem pojkar delats upp. Planen är kantad av buskar, som bollen hamnar i och som pojkarna sticker sig på när de ska hämta en förlupen boll. Mannen är spelare, tränare och kommentator på samma gång. Han är duktig och drar sig inte för att finta av barnen totalt. Dock utnyttjar han inte sitt företräde till att göra mål, utan snarare till att passa de yngre deltagarna i matchen. Han kräver ingen presentation från mig för att jag ska få se matchen, men jag förklarar ändå att jag är forskare från Malmö högskola och att jag bedriver fältarbete på skolan här intill. ... En annan man kommer gående med en flicka i handen (hennes pappa?) och de iakttar matchen intresserat. Bollen kommer till dem och pappan gör en dragning förbi en pojke och sparkar in den i spel igen. ... De två minsta pojkarna har svårt att hänga med i spelet vilket den vuxne spelaren försöker kompensera genom att passa till och uppmuntra dem. Den ene tröttnar och går av banan för att börja cykla trehjuling. Kort därefter cyklar han, stolt, in på banan, men blir snabbt bortskjutsad av den vuxne spelaren. "Här kan du inte stå, här spelar vi!", bannar han den pojken och lyfter bort honom med cykel och allt. Den andre pojken verkar vara antingen helt tömd på energi eller trött på att inte vara så tongivande i spelet, att döma av hans ständiga fallande i gråt (när han får bollen på sig, när någon stöter i honom, när någon springer före honom för att hämta en boll som har gått ut). Han pekar mot den som i hans ögon har begått överträdelsen och vädjar till den vuxne ledaren med gröt i halsen. Denne märker först inget, men frågar så småningom vad det är som har hänt. Pojken söker tröst och får

det när den vuxne kramar honom om axeln, medan han säger ”Det är fotboll”. Efter detta gör den vuxne allt för att integrera den ledsne i spelet, men det verkar vara för sent för när han väl har fått tag på bollen plockar han upp den med händerna (rädd för att förlora den igen?) och stannar därmed upp spelet. Den vuxne försöker tala honom tillrätta och de äldre pojkarna gnäller otåligt. När han till slut motvilligt släpper bollen och sparar iväg bollen och de stora pojkarnas uppbåd vältrar sig iväg efter den, faller han på nytt i gråt. Den vuxne ändrar taktik och lyfter med sig den stillastående, alltjämt gråtande, pojken till en imaginär straffpunkt, nära motståndarnas mål. Bollen beordras dit och pojken ska (som compensation?) få lägga en straff utan målvakt med ett avstånd som det är omöjligt att missa ifrån. Motståndarnas spelare är lite missnöjda, och ställer sig i omgångar att vakta målet, men blir bortskjutsade. Till slut får den ledsne lägga sin straff, varpå den vuxne frågar honom om han inte är glad. Men den ledsne bara fortsätter tjuta. (Fältanteckningar, 070514).

Skelton (2001) finner i sin skolstudie att fotboll, både i egenskap av praktik i skolan och i form av beundran av stadens bästa herrlag, används som en plattform för relationerna mellan manliga lärare och pojkar. Jag vet inte om männen i citatet ovan var pedagoger eller föräldrar då jag bara besökte denna förskola en gång. I vilket fall kan händelsen förstås som en situation av lustfylld fostran, som bäst sammanfattas av citatet ”Det är fotboll”. De många roller, förutom spelarens, som mannen tar på sig, kommentator, domare och tränare, är alla yrkeskategorier som omgärdar Soccer. Den överlägsenhet som männen besitter används, genom öppnande passningar, för att stimulera till ett annat slags spel än klungboll. Spelrummet hålls rent för störande inslag som cyklar såsom det anstår en modern tävlingsidrott (Bale, 2003; Guttmann, 2004). Den morot som skall få den utmattade pojken att fortsätta är att han ska få lägga en straff - ett av de mest laddade momenten i Soccer. Alla dessa strategier menar jag kan förstås som Sokrates¹⁴ inställning i argumentationen med Kallikles om hur pöbeln på ago-

---

¹⁴ Vars namn på Engelska, Socrates, som av en händelse delar sin inledande stavelse, med både sociologi och Soccer.

ran skall kontrolleras (Latour, 1999a). Han initierar en räfflad rumsproduktion som skall vara förutsägbar och i vilken förflyttning är uppstyckad i standardiserade sekvenser.

Mannen är inriktad på ett skapande av barndom som tillblivelse. För att kunna spela fotboll ”på riktigt”, vilket förväntas av pojkar (Martino, 2001; Skelton, 2001; Fundberg, 2003), måste man lära sig att ta motgångar, men också att sträva efter att, spelmässigt, inte bara ingå i en klunga som vältrar sig efter bollen. Fördenskull utelämnas inte lusten i spelet. Den förs in genom att mannen för barnens skull iscensätter en ”riktig” fotbollsmatch när han intar var och en av rollerna domare, kommentator och tränare. Vi kan med Murdochs (2005) ord förstå männen i citatet som ”nätverksbyggare” vilka ”kämpar mot oordning och oreda” (ibid., s. 96, min översättning). De nätverk som de försöker stabilisera, Soccer i klungan, kan på detta sätt förstås som ”öar, placerade i ett bredare sammanhang som präglas av tumult och omvandling” (ibid.). Den samlade insatsen kan ses som räfflande anspråk i ett annars slätt rum. Men det var inte bara vuxna som var nätverksbyggare, ”öar” av Soccer skapades också av eleverna själva.

Det sista målet besätts av tre sexor som hänger i näten. En av dem har ett linne från svenska fotbollförbundet [SvFF], och en läser en gratistidning. Matchen vid det ena sjuannamålet som pojkar (5 st) från arbetslag B (F-3) uppehåller sig vid övergår till ett slags hörnläggning. En pojke från trean är hörnläggare. Sexan med SvFF-linnet går självsäker ut mot mitten av plan för att sedan närma sig hörnläggningen. SvFF-linnet ställer sig på respektfullt avstånd, som indikerar att han är intresserad av det som pågår, men inte av att delta. När hörnläggaren får syn på SvFF-linnet lyser han upp och tar bollen ut ur spel för att passa den till den samme, samtidigt som han själv går emot honom. SvFF tar vant emot och passar tillbaka, de två möts i ett handslag och hörnläggaren verkar stolt över att få stå där och prata med den tre år äldre pojken. De behåller bollen och luften går ur hörnläggningssmatchen, när inte bollen och hörnläggaren är med. (Fältanteckningar, 070524).

Hörnläggaren var en av de duktigaste i sin klass och spelade i en fotbollsförening på fritiden. För det första är det han som tar initiativ till att man ska lägga hörnor istället för att skjuta från nära håll, vilket vem som helst kan göra. Detta kan ses som att han vill demonstrera att hans repertoar är större än att bara kruta på måfå. För det andra markerar han och sexan med SvFF-linnet att den fotboll som de egentligen företräder är överordnad rastfotbollens vanliga spel. Denna ordning bekräftas av de andra i hörnläggingsmatchen som inte kräver att få tillbaka bollen.

Soccerns materiella inslag i rastfotbollen

Rummet intas alltså helt olika i Soccer och i klungboll. Skillnaden kan sägas vara den mellan en räfflad och en utslätande rumsdistribution. Den förra syftar till att "hålla fortet" (Deleuze & Guattari, 1987, s. xiii, min övers; se även Deleuze & Guattari, 1998, s. 118), medan den senare har som mål att "hålla gatan". Ett fort är den bild som man får av den moderna tävlingsfotbollens idealiska arena, såsom den avbildas i Bale (2003). Denna fästning präglas dessutom, till skillnad från sina historiska föregångare (engelska byar och bygder) på panoptiska principer.

I och med skolfotbollsplanens någorlunda standardiserade utformning, fyrkantig yta med målställningar, var Soccer ett självklart inslag i rastfotbollen. Moment som hörnor, straffar och frisparkar i rastfotbollen aktualiserades inte minst i interaktion med skolfotbollsplanens materiella och symboliska aktörer som målställningar och linjer. Skolfotbollsplaner sinsemellan skiljer sig däremot i utförande. Underlaget t.ex. kan vara grus, gräs eller asfalt. Som diskuterats ovan kan en sådan plan mycket väl användas av föreningar efter skoltid, vilket garanterar ett visst underhåll. Detta påverkar rastfotbollens figurationsväxlingar. Om en plan hade nykritade linjer deltog dessa som fullvärdiga aktörer i interaktionen i det att de påverkade var spelet kom att äga rum. När sidlinjer fattades flöt spelet utanför den tänkta linjen.

När spelet på planen börjar ske runt mig (jag har ställt mig precis utanför en tänkt sjuannaplan) känner jag att jag inkräktar lite och avlägsnar mig från platsen. Pojkarna verkar emellertid inte störda av min närvaro. (Fältanteckningar, 070502).

Närvaron av någorlunda standardiserade fotbollsplaner hindrade inte rastfotbollens kulturella rutiner från att äga rum på en mängd olika sätt. De materiella och symboliska aktörerna som utgör fotbollsplanen (linjer och mål) påverkade spelet men inte på något förutbestämt vis. Allt berodde på den specifika situationens sammansättning. Ovan talades det t.ex. om en pojke som satt sig uppe på klykan till ett mål för att kunna få en bättre överblick över spelet som han åkt ut från.

I rastfotbollen på skolfotbollsplanen produceras elevernas kulturella rutiner tillsammans med den befintliga utrustningen.

På fotbollsplanen är det full aktivitet och nästan alla sex mål tas i anspråk (ett elvemannamål används inte). Det är barn från lågstadiet som spelar och tre av målen används av bara pojkar, medan det fjärde tas i bruk av tre flickor från trean. Mitt på planen står två pojkar och kastar frisbee. Alla spelen är varianter på fem prickar i spel- eller straffform. (Fältanteckningar, 070524).¹⁵

De som kastar frisbee gör det på den stora elvemannaplanens mitt, vilken, då fullfjädrade elvemannamatcher inte förekommer i rastfotbollen, är en av de minst frekvent använda ytorna. Detta område är strategiskt riktig för frisbeekastning på skolfotbollsplanen. Dels för att den är relativt stor, vilket krävs för att kunna kasta frisbeeen långt, dels för att man är som längst ifrån en målställning, vid vilken en fotbollsrutin är mest trolig att äga rum. De olika spelens/lekarnas förhållande till varandra kan alltså förklaras med Latours (1993, 1999a) förståelse av interaktion som en inte enbart mänsklig företeelse. Situationens befintliga artefakter bör förstås som aktörer för att de påverkar vad de närvarande människorna kommer att företa sig.

Skolfotbollsplanen, som dess neologistiska konstruktion också implicerar, kan ses som ett institutionaliserat gränssnitt mellan skolans och tävlingsfotbollens sociala rum. Inkorporeringar av detta

---

¹⁵ *Fem prickar* är ett spel som går ut på att man turas om att skjuta straffar. Den som missar får ställa sig i målet och den släpper in ett mål får en prick. När man har fått fem prickar är man ute, vilket betyder att den som är sist kvar på banan vinner.

slag kan som ovan nämnts (Murdoch, 2005) förstås som en av två stabiliseringsstrategier för nätverk. Men att förstå rastfotbollens kamratkulturer som ett slags terroristceller, på ständig kollisionskurs med skolans stabiliserade nätverk är ingen fullödig beskrivning. Regelefterlevnaden var i rastfotbollen ofta mycket viktig och för att belysa detta kan en intressant situation, som relaterar till skolfotbollsplanens materiella och symboliska aktörer, återges. En klass skolår 4 brukade hålla till på en bandyplan där pojkarna i klassen spelade fotboll.

En pojke tar upp bollen och anser att det bör dömas straff till hans lag. En *halvcirke* långt bak i banan bildas och bollen läggs ner. Den bäste i det andra laget ställer sig, flickorna bakom målet flyttar sig och sina grejor. Målvakten tar skottet och bollen flyger ut från planen; jubel utbryter från hans lag och deras flickhejarklack. ... Straffläggaren tar lite senare upp bollen med sina händer och kräver straff. Den obligatoriska *halvcirkeln* bildas men en liten pojke i det andra laget vill inte godkänna domslutet. Han ställer sig demonstrativt framför straffläggaren och försöker sparka bollen varje gång den senare försöker lägga ner den. Varje gång straffläggaren har räknat till tio, och straffstöraren inte har flyttat på sig (eller sparkar bort när den läggs ner), lägger han till en straff; ”nu ska vi ha två”. Straffläggaren lägger den första straffen och målvakten tar den till hans lags jubel. Flickorna jublar också, men då tröttnar en klassföreståndare på lågstadiet som håller en lektion i byggnaden invid planen. ... Hon tycker att de är för högljudda eller att de inte bör spela fotboll där. ... Hon tittar på mig men säger inget. När hela planen har börjat koka efter en missad straff, konfiskerar hon bollen. Straffläggaren ropar till målvakten att de fortfarande har två straffar kvar, ”en kvar (ett finger upp i luften)” får han till svar från denne. Barnen skingras och planen töms så småningom helt. ... Jag ska precis gå när barnen kommer springande igen. De har fått tag på en annan boll och nu ska de återstående straffarna läggas. Men de vågar inte ta planen i besittning igen, de hittar istället likvärdiga förhållanden invid planen, mot en vägg. Ett stuprör och en papperskorg har ungefär samma avstånd mellan sig som stolparna i stålburarna på ute-

bandyplanen. *Halvcirkel* av barn bildas på sedvanligt manér. Den lille pojken vill fortfarande inte godkänna straffen och skjuter upprepade gånger iväg bollen när den läggs ner på marken. Den första straffen ser ut att vara inne men målvakten godkänner inte det, ”nej, nej den gäller inte” (med ett pendlande pekfinger i luften). (Fältanteckningar, 070502).

Vid straffar i reguljära fotbollsmatcher får de spelare som inte lägger straffen inte stå inne i straffområdet. Mot mittplan sett finns dessutom i anslutning till straffområdet en halvcirkel som inte heller, vid straff, får beträdas av inte straffläggande spelare. Figurationen i citatet ovan inkorporerar denna halvcirkel, såväl på som utanför planen. Avsaknaden av ojävig domare gör dock att Socceriscensättningen inte kan bli komplett. Gång på gång bryter sig den lille pojken loss från halvcirkelformationen för att störa straffläggningen. Återigen demonstreras hur mycket det krävs för logiken och regleringen i ett socialt rum att översättas till ett annat dito.

Soccerns idealtypiska hemvist, den rektangulära elvamanna-fotbollsplanen med sina specifika linjer och cirklar, var en välkänd yta i elevernas liv, något som märktes i de avbildningar av den som var uppsatta i klassrum och korridorer. En skolledare hade utanför sin dörr satt upp teckningar som elever hade ritat. Bland dem fanns två teckningar som liknade de laguppställningsbilder man får se innan fotbollsmatcher på TV: en fotbollsplan ovanifrån med den aktuella laguppställningen. Efter spelarnamnen, som hämtades från Champion's League-fotbollen, hade pojkarna, som hade ritat teckningarna, satt sina och andra manliga klasskamraters namn inom parentes. I en klass (skolår 4) hade eleverna med papper, pennor och klister formgivit en egen stad. Stadsavbildningen, som sträckte sig över stora delar av klassrummets vägg, hade som enda explicit formgivna idrottsarena, en grön fotbollsplan.

Soccerns roller och formationer

Tävlingsfotbollens spelrum har en speciell uppsättning roller, målvakt, back, mittfältare och anfallare. Dessa har historiskt sett ordnats i ett otal olika formationer (Giulianotti, 1999), ofta som en spegling av förändringar i det historiska och kulturella sammanhang som fotbollen utövats i (Peterson, 1989, 1993). I rastfotboll

med mål var målvakten ett givet inslag, medan rastfotboll på öppen plan hade vag rollbesättning. Peterson (ibid.) beskriver rollindelningen i klungboll som obefintlig ”och i övrigt endast två målvakter som tittar på” (ibid., s. 144). Denna bild överensstämmer med mitt material. Den minimala ansträngning som krävdes för att vara målvakt gjorde att de som inte var så skickliga kunde placeras i mål. När en viktig straff skulle läggas kunde emellertid en skickligare spelare bytas in. Dovborn och Trondman (2007) menar i samma anda att målvaktssysslan är en underordnad position i rastfotbollen. Att rastfotbollsmålvakterna var sysslolösa, sammantaget med målets placering på gränsen till planen gjorde att jag kunde prata med dem under match. Under en match (skolår 5) dök en kanske lite oväntad backlinje däremot upp en gång.

Så småningom har de båda femteklasserna blivit fulltaliga och matchen kan sätta igång. I 5a deltar fyra flickor och i 5b deltar en flicka. Flickan som hjulade och tre till i 5b står bakom 5as mål med armarna i kors. De fyra flickorna i 5a som deltar bildar en perfekt backlinje som hålls intakt i hela matchen (Fältanteckningar, 070524).

Denna backlinje påverkades aldrig av figurationsväxlingen, vilken därför bara kan ses som perfekt ur ett stramt fotbollsteoretiskt perspektiv. Med detta avser jag den typ av laguppställningsbilder som var avbildade utanför skolledarens dörr. Som fotbollspraktik sett är detta såklart en katastrofal strategi, i vilken typ av fotboll som helst. Flickorna i detta försvar utgjorde på ett stilistiskt överdrivet sätt stillastående punkter i ett räfflat rum. De blir till skillnad från pojkarna i klungbollens släta rum, definitivt till förutsägbara subjekt (med engelskans *subject*, d.v.s. undersåte, går denna poäng fram ännu tydligare).

Rollfördelningen i Soccer, precis som dess standardiserade planer, är färdiga former för så väl materia och individer att stöpas i. Detta är kännetecknande för det räfflade rummet (Deleuze & Guattari, 1987). Ett sådant rum kan också förstås som en insida – ett stabiliserat nätverk (Murdoch, 2005) i ett större slätt rum av turbulens. Den släta utsidan, som aktualiseras av *Mångkontextuell barndoms* mindre institutionella sociala rum (som kamratgruppen),

präglas av en annan typ av distributionsförhållande. Klungbollen omsätter inte den ”materia till form”-fördelning som den perfekta backlinjen ovan skapas av. Den ”griper”, för att jämföra med nomadiska vetenskapers förhållande till Vetenskap nr 1 (Deleuze & Guattari, 1998, s. 90; Latour, 1999a), ”singulariteter i materien i stället för att bilda en generell form” och ”skapar” på detta vis ”individuationer genom händelser ... inte genom ’objekt’ som sammansättningar av materia och form”. Klungbollen på öppen plan gör just detta när den arrangerar de material (människor, bollar, miljöer) som den stöter på, och frigör på så vis krafter, om än tillfälligt. I kapitlets inledning diskuteras fotboll som en metafor för det sociala (Elias, 1978; Elias & Dunning, 1986; Giulianotti, 1999), och Soccerns fördelning av materia till form och indelning av subjekt och objekt korresponderar perfekt med det som Latour förstår som modernistisk sociologi. Klungbollens släta figuration framstår däremot som en mer lämplig metafor för Latours amoderna programförklaring.

Soccer har diskuterats som en logik som skapar ett annat slags aktivitetsmönster än klungan. Skillnaden skulle med kunna sägas vara den mellan Statsapparaten och krigsmaskinen (Deleuze & Guattari, 1987), av vilka den senare ovan har förhållits till klungan och klungbollen. Men ibland kan det vara svårt att skilja dem från varandra. ”Det räcker inte att hävda att maskinen är extern till apparaten” (Deleuze & Guattari, 1998, s. 65). Detta kan demonstreras genom att syna ett exempel från Petersons (1993) analys av ”det kollektiva spelsätt” som de engelska tränarna Bob Houghton och Roy Hodgson införde i svensk fotboll under 1970-talet (i klubbarna Malmö FF och Halmstads BK). Han beskriver detta spelsätt med en framstormande klunga som ”härskar genom att söndra”, men i själva verket är likheten skenbar.

Ju längre ifrån bollen en motståndare befinner sig, desto mindre anledning att markera honom och desto längre ifrån honom kan markeraren vara. Detta bygger på att sannolikheten för att den pressade bollhållaren skall kunna slå en passning till en i och för sig omarkerad medspelare på andra sidan planen är minimal, jämfört med sannolikheten att pressen uppnår sitt syfte, att hindra bollhållaren från att slå passningen (ibid., s. 144).

För det otränade ögat förefaller kanske Hodgsons taktik ge upphov till ett oorganiserat gytter, som klungans, men det kollektiva spelsättet var i själva verket ett noggrant utformat spelsystem. I fallet för det kollektiva spelsättet har Statsapparaten inkorporerat ett uttrycksdrag från krigsmaskinen. För även om krigsmaskinen uppfinner "hastigheten och hemligheten ... finns en viss hastighet och en viss hemlighet som tillhör Staten på ett relativt och sekundärt sätt" (Deleuze & Guattari, 1998, s. 65). Detta för tankarna till det kollektiva spelsättet då detta döljer sitt system (en viss hemlighet) i ett synbart kaos (en viss hastighet) och på så sätt uppfyller "principerna för upprättandet och vidmakthållandet av en hegemoni" (Peterson, 1993, s. 144). Denna hegemoni skiljer sig stort från klungans tillfälliga territoriella annekteringar.

Men hur kan man då i social analys av fotboll veta om det rör sig om ett räfflat/räfflande Statsspel eller om ett slätt/utslätande spel som bär krigsmaskinens prägel? "Om man återbördar krigsmaskinen till dess element av exterioritet, framträder den på ett annat sätt, och med en annan natur, och med ett annat ursprung" (Deleuze & Guattari, 1998, s. 66). Man kan säga att detta är vad Peterson (1993, s. 144) gör när han jämför det med klungbollen. Giulianottis (1999) jämförelse mellan spontanfotboll och folkfotboll, som föreliggande studie utifrån rastfotbollsanalyser för ett steg vidare, är nästa led i detta återbördande av "krigsmaskinen till dess element av exterioritet".

JOGA BONITO

The skilled player knows that the ball plays with him or plays off him, in such a way that he gravitates around it and fluidly follows the positions it takes.

- Michel Serres & Bruno Latour (1995, s. 108)

I detta kapitel presenteras speltypen *joga bonito*. I studiens kronologi har vi nu nått till det som kallas senmodernitet. Denna epok präglas bland annat av en ökande individualisering och globalisering (Giddens, 1990). Som begrepp betecknar det en del av fotbollens historia som precis som senmoderniteten i förhållande till moderniteten är en sentida variant på den moderna tävlingsfotbollen. Men precis som klungan och klungbollen befinner *joga bonito* sig, åtminstone delvis, på det som jag kallar utsidan. Snarare än att vara fixerad till institutioner, befinner sig *joga bonito* i ett flödes-tillstånd, i ett slätt rum (Deleuze & Guattari, 1987).

Analysen i detta kapitel kommer inte bara att röra rastfotbollens figurationer utan även andra element som skapas i vad man skulle kunna kalla elevfotbollskulturer, muntliga utsagor och bruk av artefakter med specifika värden kopplade till sig (Corsaro, 2005).

Joga bonito – "Spela vackert"

Joga bonito är ett begrepp som jag hämtar från en några år gammal reklamkampanj för Nike. I denna kampanj figurerade många av vår tids mest prominenta fotbollsspelare: Thierry Henry, Zlatan Ibrahimovic, Cristiano Ronaldo, Ronaldinho, Wayne Rooney, Franck Ribery, Edgar Davids osv. Kampanjen distribuerades på ett

antal hemsidor¹⁶ men har där redan bytts ut mot nya kampanjer. De filmer som producerades i samband med denna kampanj återfinns nu på YouTube (sökord: joga TV). Joga TV var namnet på den fiktiva TV-kanal som under kampanjen programleddes av den forne storspelaren Eric Cantona. Denna kanal framställdes som en "piratkanal". Ett avsnitt visar hur Cantona avbryter en, enligt kampanjen, trist tillställning i ett tyskt fotbollsprogram för att föra fram sitt eget budskap: "spela vackert" (som joga bonito betyder på portugisiska). Piratelementet och filmernas slarvigt producerade sekvenser av allehanda makalösa bolltrollerier skapade en air av revolutionär autenticitet. Kampanjens moraliska budskap var ett slags uppgradering av FIFAs egen *fair play*-satsning, i det att fotboll inte bara skall vara juste, utan också vacker (en annan av ordet *fairs* betydelser). För att demonstrera detta budskap uppdrogs nämnda stjärnor att visa hur detta skulle gå till, med Cantona som vägvisare. Uppmaningarna i kampanjen i att spela för laget kontrasterades i demonstrationen av de enskilda spelarnas ekvilibrist. Man kan se det som att Nike iscensatte kampanjen som en krigsmaskin mot tråk- och fulfotbollens rigida Statsapparat och dess instrumentella inställning till våld och filmningar. I jämförelse med t.ex. Nikes satsning på golfsporten har deras fotbollskampanjer visat sig vara särdeles lyckade (Lash & Lury, 2006, s. 6).

Själva namnet alluderar på "o jogo bonito", det vackra spelet, som är en nostalgisk benämning på den gladfotboll som Brasiliens landslag spelade under mitten av 1900-talet (Bellos, 2002; Ekelund, 2002). Skönhet är ledordet i denna typ av fotboll och denna storhet har i den aktuella diskursen ett problematiskt förhållande till instrumentalitet och resultatriktning. Giulianotti (1999) är brydd över att kommersiella krafter gör anspråk på detta fotbollens väsen.

Football players and supporters know very well when these subliminal aspects of football are artificially manufactured. Television adverts may speak of the 'joy' of football. But they cannot simulate and bottle these pleasures into ubiquitous 30-second advert for Coca-Cola or Nike sportswear (ibid., s. 173).

---

¹⁶ <http://www.joga.com>, <http://nikefootball.nike.com>,

Joga bonito-kampanjen lanserades också med hjälp av ett ambulande artistuppbåd. Bland annat kom Zlatan Ibrahimovic till Rosengård i samband med ett jippo som lät en lycklig skara flickor och pojkar inför en månghövdad publik spela en match med nämnda stjärna. Den känsliga publik som Giulianotti talar om verkar inte omfatta dessa barn.

Soccer, som avhandlades i förra kapitlet, präglas på associationsfotbollen, vilken i sig utgör ett brett fält av olika praktiker och logiker. Det är i barndomen inte bara föreningsfotbollens sociala rum som saluför Soccer, utan även massmedia. Inte minst de televiserade matcher som sänds i samband med VM, EM och Champion's League. I den sistnämnda turneringen dominerar de s.k. G-14-lagen.¹⁷ Jag vill mena att personkulten kring de skickligaste spelarna i dessa lag och i dessa matcher korresponderar med deras deltagande i kampanjer som joga bonito. Skotten är alltså långtifrån vattentäta mellan Soccer och joga bonito, då den senare har sprungit ur den förra. Skillnaden dem emellan är kanske som mest märkbar i vilka fotbollsartefakter i skolans rum som för fram den ena eller det andra aktivitetsmönstret. Som genom en överenskommelse mellan stabiliserade nätverk tillhandahåller skolan Soccer-tillbehören plan, mål och bollar, medan joga bonito-artefakterna, d.v.s. toppfotbollskläder, förs fram av eleverna själva.

Gladfotbolls kursen, som joga bonito företräder, var aktiv i rastfotbollen och elevfotbollskulturerna. Denna speltyps autoteliskt estetiska inslag i rastfotbollen låter sig inte inordnas i vare sig klungboll eller Soccer. Dessutom korresponderar den "allestädes

---

¹⁷ De största europeiska klubbagen bildade en fraktion år 2000 som fick namnet G-14 (eng: Great Fourteen). Gruppen bestod 2000 av Manchester United, Liverpool, Juventus, Milan, Inter, Marseille, Paris Saint Germain, Bayern München, Borussia Dortmund, Ajax, PSV Eindhoven, Porto, Barcelona och Real Madrid. 2002 blev även Arsenal, Lyon, Bayern Leverkusen och Valencia inbjudna till denna exklusiva skara. Bara tre av Champion's League- och Europacup-finaler från 1970 har utspelats mellan lag som inte ingick i G-14. Gruppen utövade fram till 2008, då den upplöstes, påtryckningar på både det europeiska och det internationella fotbollförbundet att G-14-lagen skulle särbehandlas då de tillhandahöll det bästa spelet och de bästa spelarna. Vissa av spelarna i G-14-lagen är kända över hela världen. Under det senaste decenniet har lagen knutit till sig stora namn som David Beckham, Zinedine Zidane, Ronadinho, Zlatan Ibrahimovic, Thierry Henry, Cristiano Ronaldo, Wayne Rooney, Fernando Torres, Francesco Totti och Roberto Carlos (även om listan hade kunnat göras längre). Förutom att vara spektakulära spelare på planen har dessa män deltagit i diverse reklam-sammanhang, och inte bara i samband med lanserandet av sportprodukter, utan även av kläd- och skönhetsprodukter. Främst har man dock kunnat se dem i kampanjer för de största sportvarumärkena som t.ex. Nikes joga bonito.

närvaro” som Giulianotti menar att sådana reklamkampanjer har med vår globaliserade och kommersialiserade samtid. Båda dessa processer bidrar till att barndomens heterogena nätverk, av mänskliga och ickemänskliga aktörer, blir mer komplexa (Prout, 2005). Dessutom är en kommersiell logik i samtiden att rum utanför institutioner, vad man skulle kunna kalla frizoner, tenderar att koloniseras av multinationella företag (Lash & Lury, 2006).

Rastfotbollens ”vackra spel”

I rastfotbollen såväl med mål som på öppen plan gav vissa pojkar prov på stor teknisk skicklighet. Jag tyckte mig på så sätt kunna se inslag som Zidanes dubbla sulfint och Ronaldinhos patenterade vickning.¹⁸ Instrumentellt sett, d.v.s. när de användes för att få skottläge på mål, var de de mest effektiva manövrarna i klungbollen. Om man knyter an till Latours (1999a) diskussion om ”Right” och ”Might” skulle man kunna likna den skicklige dribblern i rastfotbollen vid den skicklige retorikern (sofisten) på Atens torg, som står för ”Might”. En retoriker (dribbler) litar på sin förmåga och räds därför inte att ge sig ut bland folket på torget (skolfotbollsplanen). ”Might”-positionen var därför upphöjd i klungan, och som vi såg när äldre elever deltog, uppmanades dessa av de yngre att dribbla som en instrumentell strategi.

Den som istället förlitar sig på det abstrakta och på förhand standardiserade ”Right”-system, som Sokrates¹⁹ förespråkar, får svårt att hävda sig i massan. Detta system måste läras ut i avskildhet, långt från agorans, skolfotbollsplanens och de engelska fältens heterogena interaktionsrum, t.ex. i en fotbollsförening. Detta, vill jag mena, aktualiserar Deleuzes och Guattaris (1987) distinktion mellan hur olika rum verkar enligt olika slags minnen. Det släta rummets/rhizomets korttidsminne (Deleuze & Guattari, 1987, s. 16) opererar genom att ”inta rummet utan att räkna det” (ibid., s. 362, min översättning), medan man i det räfflade rummet, i det här fallet fotbollsföreningen och dess ”Right”-system, verkar enligt ett långtidsminne (ibid., s. 16) som via inövandet av standardiserade

---

¹⁸ En fint där spelaren ser ut försöka dra med sig bollen med utsidan av foten, men med en liten knyck skiftar bollen till insidan, vilket gör att bollföraren kan gå åt motsatt håll, jämfört med vad som först signalerats.

¹⁹ Den Grekiske filosofen alltså, inte den Brasilianske fotbollsspelaren.

sekvenser ”räknar rummet för att uppta det” (ibid., s. 362, min översättning). I sin virtuella forskningsdagbok mediterar mediaforskaren Sean Smith (2006)²⁰ över (den ”Right”-orienterade) fotbollsscoachs fruktan för (det ”Might”-orienterade) bollgeniet i motståndarlaget:

The more that sport becomes an instance of disciplined "play," the more that the coach/manager fears the aesthetic uncertainty of the opposing star athlete (ibid.).

Joga boniton intar en särställning bland de aktivitetsmönster som jag analyserar då denna speltyp är gångbar såväl på insidan som på utsidan. Dess gränsgångande kan illustreras av att de inslag som hade producerats speciellt för Nikes joga bonito-kampanj inte ägde rum i de vanliga matchsituationer herrfotbollens fixstjärnor brukar figurera i. Istället kunde publiken få se fotbollsstjärnorna i allehanda miljöer och sammanhang, som t.ex. bakgator, flygplatser och omklädningsrum (även om man i en film kunde se Zlatan Ibrahimovic stå och kicka med ett tuggummi på San Siro²¹ förvisso fotbollsplan). Just detta intagande av platser som inte vanligtvis sammankopplar med själva fotbollsspelet påminner om den medeltida folkfotbollens tillfälliga ianspråktagande av publika platser i det medeltida England. Kännetecknande för det släta rummet är att de som befolkar och/eller konstituerar det, inom dess gränser, dyker upp som gubben i lådan - ”originating at any given point” (Deleuze & Guattari 1987, s. 480). Det hypersläta rum som dagens toppfotbollsspelare befolkar och konstituerar är inte avgränsat till de stora arenorna utan utgör istället ett vidsträckt (om än inte fullständigt världsomspännande) rum, i vilket

man inte längre går från en punkt till en annan utan snarare behärskar rummet med utgångspunkt i varje punkt: i stället för att räffla rummet ockuperar man det med en deterritorialiseringsvektor i ständig rörelse (Deleuze & Guattari, 1998, s. 119).

---

²⁰ *A Conversation with Galeano: Part two*
<http://www.sportswebconsulting.ca/sportsbabel/tags/sports/soccer/>

²¹ En av världens mest kända fotbollsarenor, belägen i Milano.

Visst strider denna bild mot allt det man vet om geometrins och fysikens lagar – att en kropp bara kan uppta en plats i rummet åt gången, och att två sådana kroppar inte kan uppta samma plats – men skulle man ändå inte kunna se det som att Ronaldinho faktiskt dyker upp på en skolfotbollsplan i Malmö, när ett barn iklädd hans tröja, utför någon av de specifika finter och tricks som han är känd för? Om vi åter knyter an till den subjektdiskussion som inleds ovan, så kanske man bör ställa frågan: Hur kan dessa herrfotbollens fixstjärnor, dessa hegemoniskt maskulina ”Subjekt med stort S” (Moser, 1998, s. 71), förstås som ickesubjektiverade invånare i ett (hyper)slätt rum?

Svaret är mycket enkelt. Utifrån studiens teoretiska perspektiv på rum (Deleuze & Guattari, 1987; Latour, 1993, 1999a; Murdoch, 2005) betyder inte namnet Ronaldinho den avskalade individen Ronaldinho med på sin höjd ett personnummer och en födelseattest. Ronaldinho är ett teknosocialt nätverk av relationer som ger upphov till sociala förkroppsliganden långt bortom den plätt där individen Ronaldinho står och trixar. Det rör det sig om hela den materiella och semiotiska sammansättning av tröjor, skor, TV-apparater, skvallertidningar, parabolantennor, *YouTube*-klipp som Ronaldinho är ”inskriven” (Latour, 1999a) på. Ronaldinho är, så att säga, ett eget rum i vilket Ronaldinho kan dyka upp var som helst. Ur ett strukturalistiskt perspektiv blir det svårt att besvara om det är för att Ronaldinho gör en dragning på Camp Nou, eller för att det visas på TV, som följande händelse äger rum.

De skickligaste pojkarna passar ibland på att lite avsides, men ändå så att alla andra ser, passa bollen till varandra på fotbollsmässigt läckra sätt; någon försöker ta upp bollen på Ronaldinhovis – en manöver som uppenbarligen inte tjänar något till eller ingår i spelet (Fältanteckningar, 071002).

Idrottshjältar utgör överlag vad man skulle kunna kalla den goda nyhetens stående inslag i den moderna överenskommelsens massmedia (se Dahlén, 2008). Därtill är idrottshjältarnas bragdproduktion en verksamhet som drivit massmedias tekniska utveckling framåt (ibid.). Rummet som skapas i citatet ovan är slätt i två

hänseenden: dels betingas det av den avsubjektifierade Ronadinho-sammansättning jag nyss beskrivit, dels kopplas de lös från det instrumentella spelrummet och utgör på så de slags "fria handlingar" som endast är möjliga i ett slätt rum (Deleuze & Guattari, 1987). Latour (1993) menar att ett globalt perspektiv är omöjligt att inta i social analys och formulerar detta snillrikt: hur långt man än färdas lämnar man aldrig det lokala. Law (1999) menar att detta kräver en omdefiniering av rumsbegreppet och liknar sålunda amoderna analytiska verktyg som ANT vid krigsmaskiner på kollisionkurs med euklideanismen. Murdoch (2005) konkluderar denna amoderna tankegång med att säga att "vi aldrig behöver skifta från 'mikro' till 'makro' eller från 'lokal' till 'global'; vi behöver snarare ta hänsyn till nätverkslängd" (ibid., s. 98, min översättning). Rum är inte en behållare i vilken händelser inträffar, utan snarare det som innefattas i händelseförloppet. Ett Ronaldinhorum kan således skapas i momentet efter ett Zidanerum har skapats, vart och ett av rummen med sitt eget specifika nätverk. Skolan, som ett institutionellt rum i barndomen, genomkorsas i och med joga bonito-elementet i rastfotbollen, av sådana nätverk.

"Han tror han är Ronaldinho" – om att hålla stilen

Men även om fotbollsstjärnors manövrar emellanåt dök upp i rastfotbollen lyste toppmålvakternas rörelserepertoarer med sin frånvaro. En pojke (skolår 5) stod oftast i mål när jag såg hans klass spela, och som målvakt är man i stort sett bortkopplad från det estetiska bolltrollandet.

Målvakten tar bollen efter att den har gått ut och driver den framför sig. Några av motståndarna häcklar honom, "Kolla han tror han är Ronaldinho!" (Fältanteckningar, 070502).

Man sätter sin ära på spel genom att göra anspråk på att tillhöra detta uppburna skikt. Men det kan det vara värt. Kanske var denne målvakt inte alltid så nöjd med sin lott, då han vid ett tillfälle när han kommit sent till planen bara ställde sig bredvid. Någon av de spelande sa "du får vara med, du behöver inte stå, det kan han göra" (Fältanteckningar, 071002). Utifrån en Deleuziansk och Guattariansk tolkning innebär detta att stå i mål, att man, snarare än

att utgöra en linje utan vare sig början eller slut, blir till en fördefinierad punkt i rummet. Dovborn och Trondman (2007) omnämner just målvaktsrollen som en underordnad position i barns självorganiserade fotboll. Det kanske inte är så konstigt att man inte på en grusplan är sugen på att göra s.k. TV-räddningar, dessa dödsföraktande språng, som är det närmsta joga bonito en målvakt kan komma. Men om underlaget är ett annat då?

Pojken som står i mål kan slänga sig i målet (och gör det) som jag inte sett någon annan målvakt under mina observationer göra, vilket nog har att göra med att det är sand och trevligare att landa på än grus och asfalt. Han som står har *Van Nistelrooy*-tröja och verkar vilja stå kvar trots att han skickligt fångar många bollar (alltså rör det sig inte om att det är en cirkulerande fem prickar variant). (Fältanteckningar, 071002).

Går fotboll bara ut på att kora en vinnare resultatmässigt? Enligt joga bonito-logiken är stil, individualism och estetiskt utförande minst lika viktigt. Under elevens val höll, som ovan nämnt, en lokal fotbollsförening i en av aktiviteterna. Dagens spelpass föranleddes av filmvisning och diskussion.

Filmen tar slut, och tränaren tar till orda: Vad är viktigast med fotboll? Det blir tyst, de funderar, strax räcks många händer upp. En pojke säger "må bra." "Det är bra ja, ja, mer" säger tränaren. "Passa", säger en annan pojke. "Passa...Ja...Mer?" "Man ska ha roligt", säger en flicka. "Bra! Det är det absolut viktigaste", säger tränaren. ... En pojke säger "Brasilien spelar för att ha kul när de spelar, när de tränar." Tränaren bifaller med intensifierat patos och uppspända ögon "I Brasilien är fotboll livskvalité – de dansar med bollen." (Fältanteckningar, 061108).

Hela denna kommersiella apparat, som den samtida toppfotbollen är, sänder bland annat ut uppmaningen "dansa med bollen", här framförd av elever och fotbollstränare i skolan. Visst är det viktigt att vara solidarisk och passa till sina lagkamrater, och likaså den dos motion som man får genom att utöva fotboll, men viktigast

ändå är lusten, glädjen och dansen, ytterst manifesterade i den brasilianska sambafotbollen. Enligt författaren och fotbollsromantikern Fredrik Ekelund (2002) tillkom den brasilianska sambafotbollen, som namnet implicerar, i mötet mellan de afrikanska slavarnas dionysiska danser och den engelska mer tyglade samt appoliniska associationsfotbollen (ibid., ss. 37-38, 149-151).

De moment i rastfotbollen som går ut på att kontrollera bollen och då gärna på ett graciöst sätt, utan att ha som främsta syfte att göra mål, d.v.s. att vinna, förstår jag präglade på *joga bonito*. Förvisso kan denna figurationslogik kombineras med andra spelsätt och med gynnsam effekt:

Som de enda barnen kvarvarande hänger några sjuor på skolgården vid en liten bandyplan (som brukar användas till fotbollsplan, så också idag). Två tvåmannalag med pojkar är inne på plan och två pojkar står utanför och väntar på att få komma in. ... De som vill vara med i matchen (som spelas med en liten boll) nekas tillträde fortsatt; liten duktig (kör sulfinter konstant) pojke säger att de blir för många med tre. Bollen går ut och en av de spelande pojkarna går för att hämta den. När han har tagit den kastar han in den på plan innan han själv har kommit in, varvid det blir lätt för motståndarlaget att få in bollen i mål och jubla segervisst. Diskussion utbryter och varar en halvminut innan match går igång igen. Målgöraren: "Du var dum som kasta in den innan!". Inkastaren: "Nej, du var dum som började börja!". Det verkar som att målet ogiltigförklaras och spelet går igång igen. Det är trångt på plan vilket, trots spelarnas skicklighet, leder till att inga mål görs. ... Det enda målet i matchen går till som följer: Målgöraren (av det ogiltiga målet) gör en dubbel överstegsfint som han är riktigt nöjd med, han jublar åt sig själv medan han passar vidare bollen till den pojke som kom in sent. Denne får problem och snubblar bort bollen, vilket får överstegsfintaren att gnälla besviket. På något sätt lyckas ändå snubblaren få in bollen i mål och det första och enda målet i matchen kan giltigförklaras. Överstegsfintaren glömmer snabbt sitt agg och gratulerar sig själv och snubblaren till målet. (Fältanteckningar, 070524).

En framgångsrikt framförd "Might"-demonstration i rastfotbollen ger legitimitet åt spelaren, och de kunskaper som förvärvats utanför skolans sociala rum, är därför att betrakta som starka resurser i ordnandet av lokal hierarki och social ordning. Utbildningsvetaren Mikael Londos (kommande) menar sålunda att de pojkar som spelar fotboll på fritiden gynnas av detta i skolans undervisning i Idrott och hälsa. Dessa resultat överensstämmer med Skeltons (2001) exempel på fotboll som en resurs för pojkars aktörsskap och för deras kontakt med manliga pedagoger i skolans sociala rum.

Inte ska någon snubblande fummelgubbe komma och förstöra ett vackert förarbete, tycks denna situation signalera. Förvisso kan en oförrätt gottgöras med ett mål. Men det är inte alltid gynnsamt att vara så duktig. Att vara överkvalificerad för rastfotbollens klungboll kunde innebära att man blev uttråkad av att spela dem som inte var lika bollbegåvade.

I tvåmålsmatchen dominerar den mest tekniskt skickliga pojken. Tre flickor är också med som sammanlagt spelas av 20 treor (alltså 17 pojkar). I matchen används ett av målen som ett slags stående hängmatta. Spelet sker inte så intensivt nära målen så det ges mycket utrymme till siesta för den som är målvakt. De nykritade linjerna runt planen respekteras i denna match. Den mest tekniskt skickliga pojken dribblar runt rätt ohotad. En pojke med Fredrik Ljungberg-tröja är en av dem som verkligen försöker ta bollen, men han är inte så skicklig som den förre. Detta försöker han balansera med ett tuffare spel, med mycket efterslängar. Flickorna försöker verkligen få tag i bollen, tillskillnad från de pojkar som hänger i målnäten. Speciellt den mindre flickan kämpar bra i närkamperna. Efter en lång lyckad dribblingssekvens på mittplan stannar den mest tekniskt skickliga pojken upp och blickar utöver planen, med fotsulan hävdelsefullt placerad på bollen. Då passar han bollen bakåt över hela planen, till målvakten, något som absolut inte föranleds av att han är trängd (han skulle kunna dribbla av vem som helst på den planen, dessutom stod alla andra stilla). Målvakten vaknar till från sin slummer i nätet och möter bollen och drämmer till den allt vad han kan medan den fortfarande rullar. Den mest tekniskt skickliga pojken ser förfärad ut när han ser att bollen

inte når över till motståndarnas planhalva och att den så småningom tas om hand av en pojke ur motståndarlaget. Efter ett pass in mot mitten där ett riktigt fjuttigt skott rullar mot målet, missar den rensande målvakten oförklarligt med att plocka upp den i snigelfart rullande bollen. Den hamnar i mål och den mest tekniskt skickliga pojken ropar ut sin frustration, sätter händerna för ansiktet. Flickorna som alla spelar i samma lag jublar. (Fältanteckningar, 070523).

Det är passningen bakåt till målvakten som ändrar hela rumbilden i denna händelse. En bakåtpassning till målvakten är inte signifikant för vare sig klungbollens planlösa tjongande, eller joga bonitons estetiska kroppskontroll. Istället är den ett typiskt exempel på en räfflad rumproduktion - tydligt präglad på associationsfotboll. Bakåtpassningar till målvakten gör man i fotboll när man är hårt ansatt av motståndarna och inte vill riskera att göra så att dessa blir "fria" (d.v.s. inte har någon utespelare mellan sig och målet) framför mål. Han har dittills fastställt att han är planens bästa genom att vissa stor dribblingsskicklighet (joga bonito). När det målet väl är uppnått lägger han i den sista växeln i sin maktdemonstration och visar att han också har tillgång till associationsfotbollens repertoar genom att, trots att han inte är trängd, passa bakåt till målvakten.

Pojken orienterar sig lätt fram i klungans släta rum, med ett "Might"-betonat spel. Men liksom diskuterats ovan framstår det inte alltid som en belöning för en skicklig spelare i rastfotbollen att nedlåta sig till att använda sin kompetens för att förvärva en billig poäng (som ohotad dribbling följt av mål skulle innebära). I stället försöker han etablera en typ av rum genom en standardiserad passningsmanöver, baserad på en geometrisk "Right"-tänkande, från associationsfotbollens repertoar, d.v.s. Soccer. Vad som här kan skönjas är alltså en krock mellan olika fotbollskontexter och deras aktivitetsmönster.

Det har föreslagits att de elever som inte är så duktiga fotbollsspelare får stå i mål i spontana former av fotboll inom ramarna för skolans verksamhet (Dovborn & Trondman, 2007) vilket kan förklara den misslyckade rensningen och målvaktstavlan. Men det kan också vara så att målvakten agerar enligt klungbollens logik

när han bara sular iväg bollen utan att ens titta upp. Inte heller han var hotad när hans fot mötte bollen: det fanns inte en spelare på hans planhalva. Maktdemonstrationen går om intet när det blir mål för motståndarlaget. Förvisso var det målvaktens klumpiga agerande som gjorde att det blev mål, men detta föranleddes av att den mest tekniskt skickliga pojken hade valt att passa bakåt till honom.

Även om pojken med Ljungberg-tröjan inte hjälptes nämnvärt av sin utstyrsel i ovan nämnda situations själva spel, verkar Giulianotti (1999) i sitt försvarstal för de svårduperade fotbollskonnässörerna, gentemot de förhatliga TV-kampanjerna, bortse från vilken kraftfull och tillgänglig resurs som fotbollsmerchandise utgör i skolan för pojkar.

Toppfotboll i elevfotbollskulturer

Sett till barnens bruk av kläder var fotboll den mest synliga sporten i skolan. Det var med ett enda undantag pojkar som bar sådana kläder. I skolan innebar pojkarnas bruk av fotbollskläder att skolans sociala rum rent materiellt och utöver de fasta faciliteterna som skolfotbollsplanen perforerades av idrottens sociala rum. Främst bars fotbollströjor med kända klubbars symboler och kända spelares namn. Vanligt förekommande klubbar var G-14-lagen Barcelona, Real Madrid, Manchester United, Arsenal. Mindre kända klubbar som var representerade var t.ex. Željeznice, ett bosniskt topplag, och för Malmölag som MFF, Lilla torg, Kirseberg och Bunkeflo. Även olika landslag var representerade: Sverige, Holland, Italien, Kroatien, Brasilien och Argentina. Även spelarna som representerades genom barnens tröjor var välkända. Fredrik Ljungberg, Fabio Cannavaro, Ronaldinho, David Beckham, Ruud van Nistelrooy, Figo och Henrik Larsson var namn som man kunde få syn på, inte bara på skolfotbollsplanen, utan överallt i skolan. Inte bara tröjor, utan också armband, skor, mössor och byxor förekom. Man skulle kunna förstå bruket av fotbollskläder i skolan som ett exempel på att multinationella företag tenderar att kolonisera institutionellt frikopplade zoner (Lash & Lury, 2006) som rastfotboll, elevfotbollskulturer och skolfotbollsplaner. Men är inte detta att förringa de effekter som det för med sig att pojkar ingår i längre (teknosociala) nätverk?

Sandvoss (2003) gör i sin studie av åskådarkulturer, kring toppfotbollslagen Bayern Leverkusen och Chelsea, en distinktion mellan supportrar och fans. Skillnaden dem emellan kan sägas likna den som finns mellan hög- och lågkultur (Trondman, 1999). För supportern är kärleken till laget kopplat till en heltäckande livsstil och denne köper knappast första bästa piratkopierade matchtröja. De supporters som ingår i s.k. firmor²² faller ofta in i det klädmässiga uttryck som kallas ”casual”, vilket snarare än att ikläda sig lagets matchdräkt, går ut på att bära dyra märkeskläder (med specifikt komponerad blandning för varje firma).

Fans å andra sidan är de som köper sina tröjor på marknader eller i någon av de sportbutikskedjor som finns till hands. Pojkarna som bär fotbollskläder i skolans rum tillhör definitivt de senare, men med tillägget att kläderna faktiskt är till för att brukas vid fotbollsspel och inte bara som en markör för klubb- eller landslagstillhörighet. Förvisso är nog inte elevfansen medvetna om sitt, enligt supportrar, mindre ”raffinerade” sätt att konsumera fotboll. Men det förekom också diskussioner om vad som är ”äkta” respektive ”kopia”.

En skotsk studie (Ogilvie-Whyte, 2003) över barns bruk av artefakter i skolrummet visade att en grupp pojkar, trots att det var förbjudet, alltid tog med sina fotbollsskor till skolan. Innehavet av riktigt bra skor var avgörande för att kunna hävda sig i rastfotbollen, i vilken den specifika kamratkulturens lokala sociala ordning och hierarki bestämdes.

För vissa av pojkarna markerade innehavet och bruket av fotbollskläder gruppstillhörighet och status. En pojke, här kallad Brasil (eftersom som att han hade armband med den texten på), kom in-störtande i kapprummet en morgon. Han gick direkt till sina kompisar som satt i en soffa, där jag också satt.

Brasil: Kolla, jag har Ronaldinhoskor.

Pojke i soffan: Nej det är inte Ronaldinhoskor.

B: Jo, titta här (visar något på undersidan av plösen).

B (till mig): Jag har två medaljer! (Fältanteckningar, 061108).

---

²² Fraktion av supportrar till en toppfotbollsklubb som odlar ett intensivt, ofta aggressivt sätt att förhålla sig till den egna klubbens matcher och andra klubbars firmor.

Armbanden, skorna och medaljerna var alla beståndsdelar i den fotbollspersona som Brasil visade upp denna dag, vilken dessutom var speciell för att det var "Elevens val". En av de valbara aktiviteterna hölls av en lokal fotbollsförening (det var också i samband med denna aktivitet som medaljer delades ut). Att skolan gästades av fotbollsrepresentanter utifrån gjorde att det var ett ypperligt tillfälle för barnen, och då främst pojkarna, att visa upp sina praktiska och teoretiska fotbollskunskaper för sakkunniga.

Brasil-armbanden är speciellt intressanta då dessa i någon mån markerade gränserna till vilka det var som räknades i den lokala fotbollskulturen. I slutet av dagen prydde de inte längre Brasils handleder, utan hade delats ut till två andra pojkar som liksom han tillhörde de duktigare fotbollsspelarna. Armbanden var en del av dessa pojkars "underjordiska ekonomi" (Thorne, 1993, ss. 20-23). Med armbanden kunde Brasil visa vem som hörde ihop med honom och kanske utgjorde de också ett slags kvalitetsgarantier: de här pojkarna kan spela fotboll. Dessa pojkar skulle, med Corsaros (2005) begrepp, kunna förstås som en "kärngrupp" – en samling personer med hög status, vars exkludering av andra barn i det här fallet var mer dold och raffinerad, än de exempel Corsaro nämner.

Intersektioner i elevfotbollskulturer

I kamratkulturerna var de internationella manliga fotbollsstjärnorna ett underlag för många diskussioner och åsikter. Champion's League-fotbollens panteon erbjuder en uppsjö av olika karaktärer och personligheter, och inte minst med hänseende till hur etniskt blandat detta toppskikt är.

På en klassrumsvägg (skolår 4) hängde ett bildcollage bestående av en rad pappfigurer som höll varandra i händerna. Eleverna hade bidragit med varsin figur och smyckat den som de ville. Hälften av dem liknade fotbollsspelare med kläder (kortbyxor och grafiskt enkla mönster) som kan ha inspirerats av t.ex. Barcelona (Blåröd-randiga) och Juventus (Svartvitrandiga). Den andra hälften av figurerna var mer varierade och inte så alltid tydligt kopplade till en så specifik sysselsättning som fotboll. Många av figurerna var utsmyckade med vardagskläder som klänning, t-shirt och jeans. Två figurer som stack ut var en punkarliknande gestalt med grön tupp-kam, medan en annan hade en schablonmässig indiansk framto-

ning, som kunde varit hämtad från Disneys film Pocahontas. Efter ett klassråd pratade jag och klassrådets ordförande om figurerna.

Kalle: Vilken är du?

Klassrådets ordförande: [besviket] Ingen.

K: Varför inte det då?

Kl. ordf: Jag var borta då, det var Bayram.²³

K: Det har jag hört talas om. Man får pengar då, va?

Kl. ordf: Mm.

K: Vad skulle du ha gjort om du hade varit här då?

Kl. ordf: [skiner upp] Hénry!

K: Det vet jag inte vem det är, aha, du menar Hénry,²⁴ han franske spelaren?

Kl. ordf: Ja, Hénry (Fältanteckningar, 070119) .

I denna klass var deltagandet i den lokala fotbollskulturen av central betydelse för pojkarna, varför man kan förstå ordförandens besvikelse över att ha missat ett tillfälle till att stadfästa sin delaktighet i det sammanhanget. I pojkarnas rastfotboll var han redan etablerad, men det här var missad chans att få ett erkännande för detta även inne i klassrummet. Fotbollspelaren Thierry Hénrys utseende duplicerar ordförandens eget. Liksom Hénry var ordföranden lång, smärt och svart. Herrfotbollsspelarnas attraktionskraft för pojkar, och inte minst de med annat etniskt ursprung än svenskt, är något som vore intressant att undersöka närmre. Fotbollshistorikern Martin Alsö (2008) gör i ett kåseri på idrottsforum.org en intressant betraktelse som ruckar på förgivettagna berättelser som den om Zlatans påstådda hjältestatus på Rosengård.

Jag frågade mig fram genom Rosengård och möttes av idel glada leenden och välvilliga vägbeskrivningar till svar. Allra mest hjälpsamma var tre tolvåringar som glatt erbjöd sig att visa mig till rätta. Det var uppenbart att Zlatan Ibrahimovic är ett namn som alla känner till i stadsdelen, men gör det honom därmed också till den självklare lokale hjälten? Jag försökte få ungdo-

²³ Även kallad Eid al-fitr. Den tredagars glädjefest som avslutar fastemånaden Ramadan. Många av de barn som kommer från muslimska familjer kommer inte till skolan under Bayram.

²⁴ Svart fransman som spelat i Arsenal (G-14-lag), men som numera spelar i Barcelona (G-14-lag).

marna att berätta om sina tankar och deras svar överraskade mig. Självklart är den till Italien flyktade Ibrahimovic en lokal hjälte bland ungdomar i Rosengård, eftersom han vuxit upp i samma bostadsmiljö som de själva. Men idag 2008 väljer ungdomar sina hjältar utifrån globala perspektiv. De tre tolvåringarna som jag träffade på var mer intresserade av att diskutera hjältar som Márta och Fredrik Ljungberg (ibid.).

Bollkonstnärerna Fredrik Ljungberg och Márta är intressanta i sammanhanget då den förra har svenskt ursprung och den senare är kvinna. Detta reser frågor om intersektioner i fotbollskonsumtionens sociala kategorier. En pojke som intervjuas i samband med ett examensarbete i barn och ungdomsvetenskap (Nilsson & Österström, 2008), som jag handledde, menar att Márta borde vara en bättre spelare än Zlatan eftersom hon till skillnad från honom, har vunnit världens finaste fotbollspris, guldbollen. Zlatan var en lite tvetydig gestalt i mitt material. Man pratade om honom men bar inte tröjor med hans namn. Kanske gör hans Malmöbakgrund honom till någon som är inom räckhåll, någon man kan mäta sig med. Eleverna kunde hävda att deras kusiner eller bröder var bättre än Zlatan exempelvis. De informella samtal som jag hade med elever där Zlatan omnämndes mest vördnadsfullt var dels med en pojke (skolår 6) som hade svenskt ursprung, dels med en flicka (skolår 4) som hade bosniskt ursprung. Detta förtätar intersektionalitetsgåtan kring Malmöbarns förhållande till Zlatan ytterligare.

Zinedine Zidane var en annan känd fotbollsspelare som diskuterades och efterliknades. Två pojkar (skolår 3, inte samma klass) med irakiskt ursprung hade helt olika ingång i tilldragelserna kring den skalle i bröstet som Zidane gav Marco Materazzi i VM-finalen i Tyskland 2006. En av pojkarna uttryckte med både bävan och vördnad i rösten att ”Zinedine Zidane gjorde så (visar en skalle) när en kille sa någonting om hans mamma, såg du det?” (Fältanteckningar, 070116), medan den andre såg mer krasst instrumentellt på det inträffade: ”Italien skulle inte ha vunnit om inte Zidane hade åkt ut.” (Fältanteckningar, 061108). Första utsagan aktualiserar en diskussion om heder i förhållande till familjen, medan den andra rör plikten gentemot laget. Dessa olika positioner kan demonstrera den mångfald förhållningssätt som herrtoppfotbollens

spelare ger upphov till bland barn. De olika spelarnas karaktärer tillgängliggjorde på så vis resurser för eleverna, och då framförallt pojkarna, att positionera sig själva utifrån. Jag gick med en grupp flickor till en teaterföreställning som skulle äga rum under skoltid men utanför skolan. Vi gick förbi en annan skola, på vars fotbollsplan, många pojkar stod i kluster och försökte dribbla av varandra samtidigt som de försökte se oberörda ut. Efter att i förbifarten ha sneglat på denna skolas rastfotboll, inledde flickorna ett samtal om sina manliga släktingars fotbollsfohövanden.

Flicka 1: Fattar du så bra han är?

Flicka 2: Vem?

F1: Min kusin, han spelar i Köpenhamn nu.

F2: Min kusin spelade i Balkan och han bara "Nej, jag är så bra så jag lär mig inget här". Och så började han i Mabi, och så samma sak, "Jag är för bra", och så behövde han inte träna där heller. Sen började han i Bunkeflo, samma sak. Sedan började han i MFF och där var de för bra, så han bara "ähh, jag pallar inte träna så mycket". Så nu spelar han inte alls.

Kalle: Spelar du också (till Flicka 3)

Flicka 3: Ja

K: Var då?

F3: Med min bror, på gården. (Fältanteckningar, 071008)

F1s ståndpunkt är att man är värd beundran som lyckad (manlig) fotbollsspelare, något som nog F2 håller med om, om än med tillägget att det krävs mer karaktärsstyrka än talang för att lyckas i det långa loppet. De manliga kusinernas fotbollskarriärer aktualiserade, precis som diskussionerna om den yppersta fotbollselitens herrar, olika värden och inte sällan i förhållande till olika sorters maskulinitetspositioner.

Blivandets vara - om joga bonitons barndom

När de främsta herrfotbollsspelarnas tekniskt avancerade manövrar förs in i rastfotbollen kan detta ses som ett socialt förkroppsligande (Connell, 2002) och därtill som en, i tid och rum utsträckt, pedagogisk kontext. I denna lärokontext förmedlas vikten av stil, teknik och improvisationsförmåga, kort sagt, en uppsättning indi-

vidualistiska kunskaper som förlänar dess innehavare med en stark handlingskraft. Om man ska driva denna "fjärrpedagogik"-tes vidare så skulle man kunna påstå att även om frekvensen av skolpersonal, d.v.s. vuxna, var låg på skolfotbollsplanen, så var det alltid minst en (vuxen) herrfotbollsspelare från den yppersta eliten närvarande. Antingen i form av kroppsörelser eller som "inskription" (Latour, 1999a) på en av pojkarnas tröjor. Dessa spelares olika karaktärer utgjorde också resurser för pojkar att positionera sig enligt.

Jag har ovan diskuterat vilka slags barndomar spelstilarna klungboll resp. Soccer aktualiserar. Barn i den förra har förstått som "beings" som i den turbulenta massan tar del i en kamratfostran som skänker ett starkt lokalt aktörsskap. De standardiserade fotbollssammanhang som Soccer företräder har svårt att vinna fullständigt laga kraft i rastfotbollen, men är desto starkare på "hemmaplan" där barn ses som "becomings". Svårigheten som det räfflade rummet har att etablera sig i det släta aktualiserar förövrigt skillnaden mellan (Stats)apparat och (krigs)maskin (Deleuze & Guattari, 1987). Maskinella sammansättningar upphör, till skillnad från apparatens, inte att fungera bara för att ett element ur den tas bort, därmed inte sagt att den förra inte förändras om så är fallet. "Mångfald", som klungan, "fyller eller ockuperar alla sina dimensioner" (ibid., s. 9), vilka, om något faller bort från den maskinella mångfalden, inte är att betrakta som en konstant uppsättning (som i fallet för Soccerapparatens standardiserade rum och sekvenser).

Joga bonito-manövrar i rastfotbollen är "översatta" eller "medierade" (Latour, 1993, 1999a; Law, 1999; Murdoch, 2005) från herrfotbollselitens matcher och reklamkampanjer via ett teknosocialt nätverk (TV och Internet). De konststycken som framförs på detta vis är gångbara i given fotbollskontext (såväl i Soccer som i klungboll), då individuell teknisk skicklighet, såvida den används till dribbling och inte till passning, alltid är gynnsam. De många herrfotbollsstjärnorna som finns inskriberade på pojkarnas tröjor indikerar också hur inflytelserikt joga bonito-nätverket är i den samtida barndomen, både som positioneringsresurs (kläder) och som faktisk handlingskraft (manövrar).

Var hamnar då joga boniton i förhållande till diskussionen om "beings" och "becomings"? Mig synes det som att den kombinerar dem båda. Av de barndomsstudier som syntetiserat dem (se t.ex. Lee, 2001; Halldén, 2007) relaterar joga boniton främst till det perspektiv som Lee (2001) laborerar med. Han menar, inspirerad av såväl Deleuze som Latour, att vår tids alltmer intrikata nätverk mellan mänskliga och ickemänskliga aktörer, har kopplat in barn i ett större sammanhang, och därmed förlänat dem ett större aktörsskap och handlingsutrymme. Lee (1999) menar att vi, istället för att slutgiltigt fastställa vad beings och becomings är i förhållande till varandra, bör inrikta hus på ambivalensen dem emellan aktualiseras i olika kontexter – d.v.s i barndomens sociala rum (Tallberg Broman 2005). Being/becoming-diskussionen har till stor del ägt rum i institutionella sammanhang, d.v.s. på insidan. På den släta utsidan, såsom den förstås av Deleuze och Guattari, betyder "becoming" någonting annat än på insidan. På insidan är blivande/tillblivelse en linjär förflyttning med början och slut, medan samma begrepp på utsidan implicerar en linje med öppna ändar. Den svenske Deleuze-översättaren Johannes Flink (i förordet till Deleuze, 2003) menar att vi hos Deleuze har "att göra med en pluralistisk tolkning, en utläggning om det varandes ständiga mångfald och om *blivandets vara*" (ibid., s. 15). Tillståndet som vi är i är ett ständigt *blivande*. Om ett element introduceras i en sammansättning ändras den senares natur, varför blivandet alltid är föränderligt och inte följer en linjär skala med början och slut. Istället för att fråga vad ett barn kommer att bli om det gör något, skulle Deleuze kanske ställa frågan så här: vilken sorts blivande hamnar barnet i sammansättning med vilket element?

Prout (2005) presenterar dessa omständigheter som en krock mellan olika sammansättningar:

Sätten på vilka samtida medier mångfaldigar socialisation kan ses som en krock mellan en sammansättning av "klassrum-lärare-barn" och en av "barn-television-marknad" (ibid., s. 116. min översättning).

Detta illustrerar väl innebörden av de gränsöverskridanden som kännetecknar den nutida mångkontextuella barndomen. Barnens

inflytande och handlingsutrymme ökar ju fler element det får tillfälle att kopplas samman med. Barns datorbruk bereder dem också ett starkare aktörsskap (Johansson, 2000; Aarsand, 2007) vilket, som Prout (2000) skulle ha uttryckt det, möjliggörs genom sammansättningen av heterogena material. Detta är faktiskt precis den ordination som Deleuze och Guattari (1987) i sin kritik av Freud ger till den sammens namnkunnige patient: lille Hans. Låt honom bilda det rhizom med gatan och hästen som han längtar efter och projicera inte detta begär på familjen, lyder deras uppmaning (ibid., s. 14). Det är detta vi ser i de aktivitetsmönster som joga boniton i rastfotbollen ger upphov till, barnens/elevernas /pojkarernas sammansättning med globala rhizomer. Lille Hans har så att säga smitit ut för att "hålla gatan". De tekniska förutsättningarna för sådana nätverks utbredning kommer sig av den moderna överenskommelsens allt mer komplexa kopplingar mellan kvasi-objekt och kvasi-subjekt (Latour, 1993, 1999a), mellan människa och ickemänniska.

Om man samlade ihop dessa spår från Deleuze (2003), Deleuze och Guattari (1987), Latour (1993, 1999a), Lee (1999, 2001) och Prout (2000, 2005) i ett begrepp, hur skulle det då kunna se ut? Om man applicerar nämnda amoderna perspektiv på barndomssociologins begreppspår, "being"/"becoming" skulle resultatet kunna sammanfattas som: *blivandets vara på barndomens utsida (och insida)*. En mer lätthanterlig term, som anknyter till båda de engelska termerna, och som fångar in den nutida barndomens förmodade IT-kompetens (Johansson, 2000; Aarsand, 2007), skulle kunna formuleras: "be.com/ings" [bedotcomings]. ".Com/"-stavelsen sätter in en kil av blivande i varat ("be...ings") och markerar på så vis blivandets potentiella förändring av varat.

Detta begrepp kan verka vanskligt då jag under mina observationer inte har deltagit när eleverna använt datorer. Men det framstod tydligt hur närvarande och tillgänglig massmedia var i deras liv. Under en lektion i "social kompetens" (skolår 2) diskuterades fritidssysselsättningar och då framstod dataspelandet som en central hobby för både pojkar och flickor. Jag ombads också vid ett tillfälle att lämna ut min MSN-adress så att en pojke skulle kunna chatta med mig. Jag hörde pojkar (skolår 5) tala om hur de brukade vara på nätverkscaféer. Med i ".com/"-bestämningen är såklart

också den allmänt ökade tillgängligheten till massmedia i barndomen. Det utökade bruket av mobiltelefoni längre ner i åldrarna är också en del i den nutida barndomens blivande vara. Många av eleverna i min studie hade faktiskt tillgång till fler fotbollssändningar än vad jag själv hade.

Hans [pojke, skolår 4] återgivning dröjer sig bland annat kvar vid Didiér Drogba²⁵ och en sekvens under matchen, vid vilken den samme filmade. Han ställer sig upp och visar hur han ramlade alldeles för lätt vid ett tillfälle: ”Han borde bli skådespelare!” Han fortsätter sina pantomimer med att härma ”Cristiano.”²⁶ ”Han har sån stel nacke när han springer” säger han och ställer sig upp och går en runda på golvet med nacken orörlig i sidled, men mekaniskt och rytmiskt hackande bakåt och framåt. Han frågar mig om jag ska se matchen, vilket jag svarar nekande till (även om det hade varit kul). Han fortsätter med att tala om att Marco Materazzi²⁷ tatuerar sig varje gång han vinner något, som i VM 2006. (Fältanteckningar, 070502)

I ett examensarbete (Nilsson & Österström, 2008) i Barn och – ungdomsvetenskap (som jag handledde) intervjuades barn på Rosengård. Dessa berättade bl.a. om hur deras toppfotbolls-konsumtion tedde sig, och det framkom att sökmotorer som Google var centrala i deras sökande efter spektakulära fotbollsprestationer på Internet. De gratistidningar som jag läste på bussen när jag åkte ut till skolorna lästes också av eleverna.

Jag tar av mig min ryggsäck och en flicka och en pojke får syn på två tidningar som jag har i mitt nätytterfack.

Flicka: Vad har du för tidningar?

Kalle: Ni kan få titta. Jag tog dom på bussen idag.

En tidning handlar om Malmö Stads miljöprojekt och den andra är en gratistidning. Flickan får tag på gratistidningen och

---

²⁵ Vid tillfället en av Chelseas (G-14-lag) bästa anfallare.

²⁶ Med vilken han torde ha menat Cristiano Ronaldo, en av världens bästa fotbollsspelare, som spelar i Manchester United (G-14-lag).

²⁷ Italiensk spelare i såväl landslaget som i klubblaget *Inter* (G-14-lag).

pojken miljötidningen. Han ger snabbt tillbaka den för att ägna sig åt matchen. ... Hon läser högt ur tidningen om dagens *Champion's League*-semifinal. Hon droppar snabba fakta ur tv-tablån "Milan – Manchester, jajamän, klockan 9" (så att jag ska höra?). (Fältanteckningar, 070502).

Den ökade tillgängligheten till det sig alltmer komplexa massmedienätverket i barndomen frigör ett större agentskap för barn. Det är denna ökade frekvens av förbindelser mellan kvasiobjekt (massmediala teknologier) och kvasisubjekt (barn) begreppet *be.com/ings* avser att omfatta. Men hur förhåller man sig på barndomens insida till detta? Aarsand (2007) menar att skolan skulle kunna bli bättre på att använda IT-teknologins breda utbud av funktioner i sin verksamhet. Barndomens släta utsida, som i rastfotbollens fall produceras i samband med klungboll och joga bonito, kännetecknas av sin lösa institutionella reglering. I olyckliga fall (i andra sammanhang än fotboll på barndomens utsida) har det handlingsutrymme som tillgängliggörs för barn som *be.com/ings* i sammansättning med IT-teknologi, använts till utstuderade former av mobbning och kränkningar.

"En farlig lek" – om *be.com/ings*

I detta kapitel avslutande avsnitt kommer den mest obehagliga händelsen som inträffade under mina observationer att presenteras i sin helhet. Utdrag från denna händelse har presenterats ovan. Situationen, som omnämns ovan i metodkapitlet under rubriken *Etik i praktiken*, illustrerar hur det jag kallar barndomens släta utsida knappast är ett homogent rum. Detta rum skapas i fallet för rastfotbollen av barn antingen i samband med klungboll eller i samband med joga bonito i sammansättning med de teknosociala medienätverk som får manliga toppfotbollsspelares personae (manövrar, kläder, mimik etc.) att förkroppsligas socialt på skolfotbollsplanen. Det aktörsskap som frigörs när barn ingår i sammansättning med heterogena material (Prout, 2000) är däremot ingen garanti för att de ska skyddas mot andra sammansättningar på den släta utsidan. En viktig detalj i sammanhanget för händelsen som skall presenteras är att sexornas klass just hade integrerats i "hög-

stadiet” i en ansträngning från skolans håll att upphäva de traditionella stadiegränserna.

Skolgården känns som ett mycket tuffare och osäkrare ställe när högstadiet har sina raster och det är mest pojkar som är ute i markerna. Jag sätter mig på bänken för att betrakta 7-8 pojkar (skolår 6) som spelar ett spel som går ut på att man ska hålla sig kvar så länge som möjligt. Spelet är mot ett mål och alla spelar mot alla. Om man skjuter mot mål och missar eller om målvakten tar den så får man ställa sig i mål. Man fick också ställa sig om man tog bollen med handen. En pojke blev beskylld för detta, men hävdade att han inte borde bestraffas då han höll på att knyta skorna (en situation som ledde till en stunds diskussion allt medan spelet fortsatte). Samme pojke blev senare beskylld då han, när han väl hade hamnat i mål, inte vill erkänna ett måls giltighet: bollen hade de facto gått över mållinjen men han hade varit vänd mot något tumult som pågick borta vid skolbyggnaden. ”Det var inte mål jag tittade ju ditåt!”, sa ”fus-karen” vilket fick någons tålmod att rinna över ”Det är alltid så med dig, det är aldrig något som gills; det är alltid nåt!”. En pojke som har Ronaldinho-tröja besitter inte den fotbollsfysik som några av de andra har (smärtare, smidigare, mer bollsinne). De skickligaste pojkarna passar ibland på att lite avsides, men ändå så att alla andra ser, passa bollen till varandra på fotbollsmässigt läckra sätt; någon försöker ta upp bollen på Ronaldinhovis – en manöver som uppenbarligen inte tjänar något till eller ingår i spelet. En av pojkarna, som tillhör en annan sjätteklass som inte är representerad på planen, sätter sig bredvid mig och verkar närmast lättad över mitt sällskap. Det visar sig att några pojkar i åttan håller på med något slags inkilningsritual, nollning, eller hur den bäst skall beskrivas, och det är denna som min bänkkamrat räds. Fler pojkar från sexan ansluter till min bänk. På planen har man börjat rikta uppmärksamheten åt den systematiska förnedringen av parallellklasskamraterna; spelet blir lidande och pojkarna sneglar oftare och oftare bort mot skolbyggnaden med nervösa leenden. Ibland hörs det ett ”kolla de gör så att han...”. Så vad är det som händer då? Till slut börjar även jag vända mig om och det jag får se är tre

pojkar (åttor) som står i en halvcirkel runt en pojke (sexa) som står mot väggen. Pojken mot väggen försöker gå iväg men tillåts inte gör detta förrän än han har agerat marionett åt halvcirkelmännen. De skrattar och verkar avslappnade, medan den orkestrerade har sänkt huvud och agerar stelt. En av marionettmästarna sträcker upp händerna i luften och visar en dans, som den trängde så småningom motvilligt kopierar. Den minste av dirigenter tar upp sin mobil och filmar/fotar. När de är nöjda får den koreograferade lomma iväg. Det är först då jag fattar att det inte rör sig om något riktat mot en elev utan att det rör sig om en systematisk maktdemonstration där alla pojkarna i sexan skall tuktas. Inga fullkontaktsslag och sparkar delas ut, men några markerade, stilerade slag (för att hålla personen på plats). Ska jag ingripa? De som har satt sig vid min bänk blir där; i mig har de funnit en tillfällig fristad. Jag markerar att jag är intresserad av planen och aktiviteterna därpå, men detta blir lite patetiskt när alla rastfotbollare kollar mot den mer avvikande händelsen borta vid väggen. Hur gammal är du frågar de mig, du är väl starkare än dem? 'Kan ni inte säga till någon?', frågar jag. 'Vem då?', blir svaret. Förövarna verkar ha upptäckt mig och jag vet inte om det har någonting med att göra att flyttar kränkningen inomhus; de går in i en dörr som leder in till högstadiet. De verkar först intresserade av att jag ska ingripa, men när förövarna har avverkat ett av sina offer så verkar de mer sugna på att jag ska stanna vid bänken. Själv känner jag bara för att gå; allt som jag hade förträngt med min skolgång kommer tillbaka och jag vill bara bort. Men jag stannar och tillsammans med den pojke som satte sig först försöker jag upp-rätta en lugn motvikt till det stressande förtrycket. Han frågar mig om var jag kommer ifrån och när jag svarar Helsingborg, frågar han om det är dem jag hejar på. Jag svarar att jag inte hejar på någon speciell i Allsvenskan, men att jag gillar Zlatan. Han nickar och instämmer att det gör han med. 'Han kommer på måndag, va?' frågar jag, och han svarar ja och redogör för programmet när Zlatan skall inviga "Zlatan Court" – en plan som han skall bekosta belysningen till (under mörka höstkvällar). Var ligger planen, undrar jag sedan, varpå jag får en beskrivning som jag inte fattar, men det spelar inte så stor roll; vi

vill bara snacka för att bortbesvärja det som händer bakom våra ryggar. Men till slut måste vi kapitulera för fasan. Åttorna har fått upp kornet på de pojkar som sitter vid min bänk och kommer fram. De börjar slita och dra i min bänkkamrat som gör sig tung. Jag frågar förebrående vad de gör. Vi bara leker, säger de och uppmanar min bänkkamrat att följa med dem. Jag säger att de ska låta honom vara. Varför, frågar de, för att han inte vill, svarar jag. De säger att de ska dra in mig. En av pojkarna som har bredare axlar än jag tar min hand och frågar vad jag heter. Fast jag svarar, tror han mig inte utan kollar med pojkarna runtomkring om detta kan stämma; inte heller släpper han min hand. Status Quo bryts av att några andra åttor har fått tag på ett nytt offer, vilket gör att greppet om oss på bänken släpper. När vi blir ensamma berättar min bänkkamrat att han har hört att de tvingar dem som de tar med att gå in på toaletten, dra ner byxorna och dansa alltmedan de blir filmade; alster som läggs ut på "google". Rejält skärrad börjar fundera på vad jag ska göra. En manlig lärare har passerat och därmed är min oro tillfälligt dämpad. Men lugnet varar bara en stund för någonting större är på gång, vilket man kan märka på de spelande sexorna som är alltmer beredda på något. På vad? Ett massanfall? Någon säger "jag lovar jag springer om de kommer igen". Också kommer den. Den sista anfallsvågen; där de innan varit systematiska och lågmälda, anfaller åttorna nu på bred front. Alla sexor får eld i baken och strax är planen tom. Någon springer t.o.m. utanför skolgränsen. Jag känner mig maktlös och trött och masar mig iväg. På vägen ut ser jag två vaksamma sexor - en flicka och en pojke; de bevakar ett hörn där de kan se annalkande faror från bägge håll och i ryggen har de skolans utgång.

Kalle: Vad gör ni?

Flicka: Vi leker.

K.: Vad är det för en lek?

F.: En farlig lek, det gäller att inte gråta.

(Fältanteckningar, 071002)

I själva spelet finns alla de aktivitetsmönster som beskrivits ovan: klungboll, Soccer och joga bonito. Ronaldinhos närvaro räcker

emellertid dåligt till för att värna sexorna mot åttornas kränkningar. De enda räffla(n)de resurserna som finns tillgängliga är jag och fotbollen. Vissa av pojkarna i sexan finner en tillfällig fristad hos mig, medan de spelande kamperar inom de bräckliga murar som linjerna på en fotbollsplan erbjuder. Jag och min bänkkamrat försöker frammana Zlatans självsäkerhet för att bortbesvärja hotet. Men det släta fotbollsrummets ”hålla gatan”-logik fungerar dåligt som skydd mot andra sammansättningar på utsidan, av det slag som åttornas uppbåd i exemplet utgör. Deleuze och Guattari (1987) menar härvidlag att det är skillnad på flyktlinjer i det släta rummet.

But once again, there is a bundle of very diverse lines: the line of flight of children leaving school at a run is different from that of demonstrators chased by the police, or of a prisoner breaking out (ibid., s. 202).

”Den farliga leken” demonstrerar både vilka möjligheter och vilka faror som barns blivande vara på utsidan för med sig. Toppfotbollen är en tillgänglig och attraktiv resurs för pojkarna i deras blivande vara i skolan. Men sammansättningen pojke + mediefotboll + skola ter sig relativt beskedlig i jämförelse med den sammanställning som IT-teknologi + elev + mobbning utgör. Högre ålder är alltid en maktresurs i skolan (Nordberg, 2008b) och omfattningen av denna makt, när den utövas i syfte för att kränka någon, mångfaldigas i nämnda sammansättning.

”Dirigentera”/”koreografera”/”marionettmästarna” i utdraget kan med Prouts (2005) ord beskrivas som ”heterogena ingenjörer”. Genom sammansättningar med teknologier som ”google” och mobiltelefoner får ”nollningen” här en mer omfattande verkan än bara på skolgården. Be.com/ings är i sanning kraftfulla aktörer, men kan inte med lätthet förstås som handlande subjekt, utan som en uppsättning disparata element som satts samman. Mobiltelefonen och ”google” är lika mycket subjekt som någon gång de kränkande åttorna. Med skolans ansträngningar att upphäva stadiegränser i åtanke kan man också ställa sig frågan om nollningen överhuvudtaget hade ägt rum om sexorna inte börjat dela lokaler och verksamhet med åttorna. Denna större diskurs (som i sig är

kopplad till sådant som pedagogisk forskning) som skolan är med i är också ett element i sammansättningen.

Utdraget illuminerar Latours (1993) kritik av hur ”den moderna överenskommelsen” ontologiserar natur, samhälle och text i tre oförenliga segment. Kvasiobjekt (Serres & Latour, 1995) som IT-teknologi och fotbollsplaner lever sitt eget liv efter att de har socialiserats, eller ”konstruerats”. De bidrar i nästa led till nya ”konstruktioner” varför själva begreppet ”att konstruera” bör ses över (Latour, 1999a). Om kritiken som riktats mot den amoderna diskursen att den skulle sammanblanda påstått tillslutna sfärer svarar Latour (1993) med en ny fråga: ”Är det vårt fel att dessa nätverk är på en gång verkliga, som naturen, narrativa, som diskurser, och kollektiva, som samhället?”(ibid., s. 6, min översättning).

De exkluderingsbaserade på exempelvis kön/genus som äger rum i rastfotbollen framstår, i jämförelse med explicita våldshandlingar, som relativt harmlösa. I nästa kapitel skall vi ändå vända oss till dessa frågor för att se hur begreppen som har laborerats med ovan förhåller sig till rastfotbollens genusgränsarbete.

RASTFOTBOLLENS GENUSRELATERADE GRÄNSARBETE: EN LUDISK DROMOGRAFI

A confused situation: each time it occurs, it is necessary to analyze tendencies and poles, the nature of movements.
- Gilles Deleuze & Félix Guattari (1987, s. 367)

Detta kapitel analyserar genusgränsarbetet i rastfotbollen. Analysens fokus ligger på dynamiken i rastfotbollens figurationer. Om de tre föregående resultatkapitlen har haft som ansats att operationalisera gränsöverskridande mellan barndomens sociala rum, så går föreliggande kapitel analys ut på att, utifrån exemplet genus, beskriva gränsöverskridande i rastfotbollen.

Kapitlet är indelat i två delar. I den första delen gör jag en mer generell genusanalys av positionering (Lenz Taguchi, 2004) och gränsarbete (Thorne, 1993) i rastfotbollen. Begrepp som arbetats fram i föregående kapitel kommer tillbaka i denna första del. I den andra delen går jag in på detaljerade beskrivningar av gränsarbetet i rastfotbollens rumproduktion. Den senare analysen utförs med hjälp av ett verktyg, *ludisk dromografi*, som presenteras och utvecklas i början av kapitlet.

Rastfotbollens figurationsväxlingar är att betrakta som en rumsskapande process vilken jag förstår med främst Deleuzes och Guattaris (1987) rumsbegrepp. Som diskuterats förekommer de ofta i en komplex samexistens, varför de emellertid inte är att betrakta som idealtyper utan som dynamiska och föränderliga aktivi-

tetsmönster. Det är denna dynamik som ludisk dromografi avser att beskriva.

Genusgränsarbete i rastfotboll och elevfotbollskulturer

Rastfotbollen som observerades var en könsblandad företeelse även om det uppenbart var flest pojkar som deltog i spelet. I kamratkulturerna, och närmre bestämt i det som jag kallar elevfotbollskulturerna, talade både flickor och pojkar om fotboll. Dessutom var som ovan diskuterat bruket av fotbollskläder utbrett i alla fall bland pojkarna. Varken flickor eller pojkar bör förvisso betraktas som homogena grupper (Thorne, 1993; Evaldsson, 2000; Nordberg, 2005a). Det finns flickor som ägnar sig åt fysiskt krävande lekar och pojkar som inte gör det; framförallt är inte dessa positioner konstanta. Den självorganiserade fotbollen i skolan verkade emellertid, om inte fullständigt dela in skolgården i två delar, vara en av de tydligast könssegregerade företeelserna som jag såg under mina observationer. Också enligt tidigare studier (Forsgård, 1987; Skantze, 1989; Thorne, 1993; Swain, 2000; Hägglund 2001; Skelton, 2001; Ogilvie-Whyte, 2003; Evaldsson, 2004; Bliding, 2004; Gustafson, 2006, Dovborn & Trondman, 2007) tycks rastfotbollen frammana extremt tydliga könsgränser. Eleverna i Gustafsons (1998) studie är ett undantag för detta, åtminstone enligt dem själva. Flickor uppvisade olika intresse för att delta i rastfotbollen och fotbollskulturerna. Vissa tyckte att det var kul, andra att det var tråkigt med fotboll. En match mellan två parallellklasser hade en publik som, bortsett från mig, bestod av fyra-fem flickor från den ena klassen.

Kalle: Ska inte ni vara med och spela?

Flicka 1: Nej, det är tråkigt med fotboll.

Parallellklassens målvakt (PM) [retfullt]: De kan, men de vill inte!

K: Det är många flickor med i den klassen (5a).

F1: Dom är så många i den klassen.

K: Är det kul att kolla då?

F1: Nej, men det finns inget annat att göra (tittar sig omkring)

Flicka 2: Fotboll är visst kul!

Kalle: Men varför är inte du med då?

F2: ... [ohörbart]

PM [retfullt leendes]: Jag vet, vi frågar om de vill, men de vill aldrig. (Fältanteckningar, 070524).

Flickan som inte tycker att det är roligt medger ändå, genom att närvara, att matchen är viktig, om än inte så mycket för henne personligen som för klassen som helhet. Man kan se detta som en positioneringshandling gentemot en stark diskurs (Lenz Taguchi, 2004), en positionering som i det här fallet samtidigt erkänner och avfärdar den. "Skolflickefiktionens" (Walkerdine, 1990, 1997) förhållande till rastfotbollen syns här möjliggöra en mängd olika positioner. Att en klass hävdar sig i konkurrensen med andra klasser kan skapa en vad Gustafson (2006) kallar "vi-i-klassen"- känsla. Två andra positioner, förutom denna "uttråkade åskådare", intas av flickor i det här exemplet: "intresserad åskådare" och "deltagare". Pojkens retfulla ton kan implicera att den lokala diskursen är att fotboll är en praktik i vilken elevernas genusrelaterade gränsarbete intensifieras och att han därför passar på att vara politiskt korrekt (då han explicit bjuder in) när han vet att de inte vill.

Å andra sidan är det intressant att han faktiskt uttrycker att det är löjligt att flickorna inte vill vara med, när de faktiskt kan. En sådan ståndpunkt ter sig ovanligare i en jämförelse med den föreningsbaserade damfotbollen. Damfotboll dras med fördomar om att de som utövar den skulle vara okvinnliga, manhaftiga och/eller lesbiska (Williams, 2003; Andreasson, 2007). Man skulle kunna tala om detta som ett socialt förkroppsligande (Connell, 2002) för damfotbollsspelare. Vare sig någon annan har påtalat det eller inte, så förhåller sig damfotbollsspelare till denna diskurs. Sådana uttalanden hördes emellertid aldrig explicit i samband med mina observationer. Att som flicka delta i rastfotbollen verkade inte kollidera med föreställningar om vad som är feminint. En brittisk damfotbollsspelare som intervjuas av fotbollshistorikern Jean Williams (2003) berättar följande om sin skolgångs rastfotboll:

I wouldn't say that we were discouraged but we weren't encouraged. It just wasn't on the agenda so you accepted that, because that's how it was (ibid., s. 31)

Vad är det för agenda som är aktiv här? Man kan åtminstone säga att det verkar vara ett slags tyst överenskommelse. En som verkar undfly talakter och muntligt omsatta diskurser. En flicka i min studie sa förvisso en gång att hon och de andra flickorna i klassen inte deltog i rastfotbollen för att de spelade för hårt, en stereotypiskt maskulin egenskap, såväl på skolgården (Nordberg, 2008b) som i föreningsfotbollen (Fundberg, 2003). Pojkarna i Swains (2000) studie menar att flickorna inte kan vara med i rastfotbollen för att spelet är för tufft, medan flickorna ser det som att de, om de försöker få tillträde, schasas bort. Flickorna i barndomssociologen Allison James (2000) studie menar att även om pojkarna försöker vara hårda så ser de förra igenom den förmenta hårdheten. "We know that they are weak, but we see through their weaknesses" (ibid., s. 34).

Däremot förekom termen "bögg" vid ett flertal tillfällen, dock inte med någon homogen betydelse. Jag själv blev kallad "faggen" av en pojke som spelade fotboll och som jag inte sett eller pratat med förut. Bara det faktum att jag var en okänd man på skolgården gjorde mig till "fag". Att uppfattas som bögg var något som pojkar ville undvika i skolan, som här under den filmvisning som den utomstående fotbollsföreningen arrangerade.

Några pojkar har skojat om vem som ska gifta sig med vem och någon har sagt att han ska gifta sig med en pojke (tydligt av misstag). Haha, du sa att du ska gifta dig med honom. Jag är inte bögg, säger felsägaren surt. (Fältanteckningar, 061108).

Bögg var ett tillfälle som kunde höras i skolorna och därtill ett av de grövsta. Också i Fundbergs (2003) studie var "bögen" en av de stereotyper som pojkarna i Bollinge fotbollsförening explicit tog avstånd från. Detta var en strategi för att kunna handskas med situationer av närhet med varandra, som när de stod nakna i omklädningsrummet. Detta implicita hot aktualiserades under ovan nämnda filmvisning. När "ett omklädningsrum visas med unga män i 20-årsåldern som står i bara handdukarna" (Fältanteckningar, 061108), skrattar några av pojkarna rätt medan flickorna (de jag hann läsa av) fällde blicken, rodnade eller fnissade. Kanske

skrattar pojkarna igenkännande men ännu snarare för att markera att detta inte var något sexuell situation.

Flickor kunde säga böj eller homosexuell t.ex. till och/eller om de pojkar som de hade haft något slags konflikt med. ”Jag gillar inte honom, han misshandlar och är ful och homosexuell (Fältanteckningar, 061016), kastade en flicka (skolår 6) ur sig efter att hon under en gymnastiklektion hade fått reda på att hon skulle hamna i samma lag som en viss pojke. Här kopplas i och för sig homosexualitet samman med en extrem form av manschauvinistiskt beteende, kvinnomisshandel. En liknande händelse inträffade när en flicka (skolår 7) gick in i en fotbollsmatch som sysselsatte några pojkar i hennes klass och tog bollen. En av pojkarna knuffar henne och tar tillbaka bollen, varpå hon ropar böj efter honom. Böj kunde alltså både användas som ett generellt skällsord och som ett genuskodat tillmäle.

Genusrelaterad positionering i rastfotbollen

Att eftersträva en inflytelserik position eller att överhuvudtaget delta i rastfotbollen innebar alltså inte en kollision med diskurser om vad som anses vara lämpligt för flickor. Men ändå var flickorna få. Om nu ”fotboll som okvinnligt”- diskursen inte tar sig muntliga uttryck i rastfotbollens rutiner, måste man söka andra förklaringar till att pojkarna är i majoritet. Positionering i detta sammanhang blir till en konkret handling och placering i rummet. Rastfotbollens sociala förkroppsliganden kan alltså förstås som direkt kopplat till hur elevernas kroppar skapar rummet genom en ofta ordlös diskurs. En gång förekom det explicit att könstillhörighet uttalades som anledning till att någon inte fick delta. Klassen i exemplet gick i ettan.

En pojke ser till att det döms frisparkar (som han lägger) eller att målvakten får bollen (vilket markerar att spelet börjar om). Ofta när bollen läses av fötter mot sargen eller bakom målet griper han in. ... En [annan] av pojkarna är inte med så mycket i spelet men går med ett stort leende på läpparna när han inte framstöter ett ordlöst ljud som hamnar någonstans mellan fågelskri, primalskrik och getbråk. Rastvakten kommenterar ironiskt vid två olika tillfällen: *Vad fint du sjunger*. Några av poj-

karna viker undan från brölaren när han utan förvarning börjar ljuda, men de flesta bryr sig inte utan har fokus på boll (som är en liten teknikboll) och match. Flickan som tittade intresserat frågar högt (när både jag och rastvakten är i närheten): *Får jag vara med?* Men en av pojkarna ropar ut i luften (med blicken på bollen): *Nej, inga tjejer!* (Fältanteckningar, 070914).

Pojkarna i denna rutin, som var ett klungspel i en bandyrink, var, sett till sådant som etnicitet, kläder, kropp och skicklighet, sinsemellan vitt skilda. Att bara vara pojke kunde räcka för att få vara med i spelet. En av pojkarna gjorde anspråk på en dominant position genom att vara ett slags spelande domare, medan en annan nöjde sig med att bara befinna sig inne i spelrummet och gå runt och utforska sin röstkapacitet. De andra undvek honom, men låter honom vara kvar. När en flicka däremot söker tillträde nekades hon med en explicit syftning på att hennes könstillhörighet diskvalificerar henne. Att denna strategi var sällsynt implicerar, menar jag, att analyser av kroppars fördelning i rummet kan vara ett bra komplement i observationer av gränsarbete i elevers kulturella rutiner (och kanske i spontanidrott överlag).

Majoriteten av pojkarna i en klass (skolår 5) spelade alltid själva på skolfotbollsplanen i olika klungbollsvarianter, tvåmålsmatcher eller spel mot ett mål. Den senare varianten var ett allas spel mot alla med skiftande målvakt. Tre flickor i klassen rörde sig runt spelet och ägnade sig bland annat åt att rita mönster i gruset utanför det ”interaktiva rummet” (Corsaro, 2005). Två av flickorna – som var identiskt klädda, vilket kan tolkas som tecken på att de ville markera att de var ”bästisar” (se Bliding, 2004) – verkade dock mer intresserade av matchen.

De två vännerna riktar åter sin uppmärksamhet mot pojkarnas spel och börjar röra sig mot matchens centrum. De har händerna i fickorna på sina västar, men benen försöker vara med i spelet, när bollen kommer förbi. När bollen försvinner till en annan ände av planen passar de på att fråga pojken som kom sent om inte de kan få vara med. Han försöker skaka av sig dem och säger så småningom att de andra inte vill. När bollen kommer försöker de på nytt, och denna gång med lite större åthävor, att

beblanda sig i spelet, men de möts av klagomål, av typen ”Ni är inte med”, från några pojkar. De bästa vännerna vänder sig därefter till den längsta pojken och frågar uttryckligen (de har smugit lite innan) om de inte de kan få vara med. Han berättar att de redan har börjat och att man inte komma in efteråt. Sedan pekar han på en pojke som har klättrat upp på klykan av målburen och förklarar att det är många av pojkarna som redan är ute. De bästa vännerna går därefter, med händerna i fickorna och sätter sig snett bakom målet. Motvilligt verkar de ha accepterat att de måste förbli åskådare. Den tredje flickan sällar sig så småningom till dem (hon har varit upptagen med att färdigställa mönstret i gruset). Efter ett tag märker flickorna att en av pojkarna som har åkt ut ur spelet håller på att modifiera deras mönster och då tar det hus i helvete. Flickorna rusar upp och dit för att vedergälla hans (bokstavliga) övertramp. De börjar ilsket skälla ut honom, för att därefter börja sparka mot honom. (Fältanteckningar, 070514).

Man kan märka en stegring i flickornas anspråk. Först lite trevande med händerna i fickorna och sporadiska sparkar när bollen rullade förbi, vilket inte besvaras. Därefter tar de mod till sig och frågar explicit men utan framgång. Sedan blir åthävarna större och markeringarna från de spelande pojkarna om att de inte får vara med låter sig inte dröja. Att fråga planens dominant är friskt vågat, då ett nekande därifrån, visar sig vara slutgiltigt. De fogar sig i att vara åskådare. Inträdelsriteritualer måste utföras på ett korrekt sätt för att man ska få tillträde till en kulturell rutin i det interaktiva rummet (Corsaro, 2005), men de båda flickornas olika talakter och kroppsakter som syftade till att försöka erhålla en position i spelrummet var förgäves. Det sista som händer, att pojken som förstör grusmönstret straffas, demonstrerar att situationen medger att flickorna mycket väl kan vistas och positionera sig på planen som sådan, bara inte i klungans interaktiva rum.

Gränsarbete och positionering i Soccer

Ett plakat på en anslagstavla i ett lärarrum uttryckte explicit att ”Flickor kan också spela fotboll”. Detta var rubriken för en satsning på skolan som gick ut på att flickor, och endast flickor, in-

bjöds att komma till skolfotbollsplanen vid en speciell tidpunkt för att träna inför en match mot ett flicklag från en annan skola. I slutet av denna skolas skolkatalog, fanns ett foto på skolans officiella fotbollslag, vilket bara bestod av pojkar på högstadiet.

Vuxnas anspråk på jämlik fördelning mellan barn kan sorteras in under det jag ovan diskuterat som Soccer. När denna i fallet för plakatet förs fram för att locka flickor till att utöva denna sport är det genom en strategi som aktualiserar det som Hirdman (1990) kallar isärhållningsprincip, d.v.s. att pojkar och flickor skall spela var för sig. Detta är praxis i det svenska fotbollsförbundets dagliga verksamhet. Giulianotti (1999) nämner intressanta exempel från USA där pojk- och flicklag ibland spelar i samma serier. I en sådan division krävde pojkarna att de skulle få spela i könssegregerade serier då de blev så frustrerade när de förlorade mot flickor. Ett annat uppseendeväckande fall som Giulianotti nämner handlar om en flickmålvakt som var så duktig att föräldrarna för motståndarlaget efter matchen fordrade att hon skulle visa sitt könsorgan för att bevisa att hon inte var pojke. Isärhållningsprincipen går hand i hand med särartsdiskursen, vilken går ut på att tillskriva könen vitt skilda essenser. I Riksidrottsförbundets programförklaring för 2000-talet, *Idrotten vill*, är denna diskurs aktiv (Larsson, 2001, ss. 176-182).

Ett exempel som är intressant att jämföra med rastfotbollen är den fotboll som spelades av både flickor och pojkar när en utomstående fotbollsförening gästade skolan. När föreningsfotbollens sociala rum är inblandat står, det som jag ovan har beskrivit som, Soccer självfallet högt på agendan. En fotbollsförening ordnade med jämna mellanrum en av de valbara aktiviteterna under elevens val. Vid ett tillfälle inleddes aktiviteten, som var populär bland både pojkar och flickor i arbetslaget (F-3), med visning av en film, *Fotboll - världens största spel* (producerad av svenska fotbollförbundet) som följdes av en allmän diskussion om fotboll. Filmen visade sekvenser med såväl herr- och pojkspelare, som dam- och flickspelare. De båda senares förekomst i filmen får en av pojkarna i publiken att kasta ut ett påstående:

Pojke: Flickor kan inte fotboll!

Tränare: Varför det?

P: Jag vet inte.

T: Flickor är faktiskt bättre än vad pojkar är på mycket i fotboll. De spelar mer organiserat; vi pojkar är mycket mer individualistiska. Visste ni att Svenska damlaget är ett av de bästa? De är jättebra! (Fältanteckningar, 061108).

Särartsdiskursen positionerar här flickor och pojkar inte utifrån deras kroppar utan utifrån deras förmenta sociala egenskaper, som bidrar till hur de är som fotbollspelare. Egentligen säger tränaren inte mot pojken, utan snarare bekräftar hans påstående att det skulle vara skillnad mellan könen, om än med tillägget att könen är bra på olika saker. Tränarnas mest centrala perspektiv denna dag var emellertid inte (könen) skillnader utan snarare lika villkor (att få delta). Det upprepades flera gånger att alla får vara med, alla kan spela och att man inte kan göra fel. Denna inkluderande diskurs kan sägas vara en del av den demokratiprocess som fanns inneboende i det liberala upplysningsprojektet (Hirdman, 1990). Med andra ord både iscensattes och avdramatiserades essentialiseringen av könen vid detta tillfälle. En flicka i förskoleklassen hade svårt att hävda sig och att känna sig hemma i aktiviteten och gick ofta av planen och ut ur salen. De äldre flickorna kallade henne ”äcklig och ful”. Hela dagen, fram till det att hon fick sätta det avgörande målet i straffläggningen som avslutade aktiviteten, torde ha tett sig som en veritabel skärseld för henne.

Flickan är missnöjd med sin väst som är för stor i linningen; den glider ner över axeln på henne. Hon står bara stilla när spelet har satt igång, och fingrar uppgivet på sin väst. Tränaren tar henne åt sidan och säger: -Alla har såna! (pekar åt alla håll). Hon tar av sig västen, kliar sig på armen. Hon går av planen, håller sig om armarna, biter på naglarna. Hon går fram till en resursperson, en äldre man, som övervarar passet och säger någonting som jag inte hör. Han tar hand om henne och verkar trösta henne. Så småningom haltar hon ut ur salen, men ser till att få en medalj och innan hon går. Resurspersonen har kommit tillbaka, jag frågar honom om flickan som gick. ”Hon sa att hon inte tyckte att det var kul med fotboll, att hon ville gå. Man kan egentligen inte hatta runt. Har man valt, har man valt!” ...

En av de kvinnliga pedagogerna i arbetslaget kommer in, drivandes den flickan framför sig. Hon skjutsar in flickan och börjar samtala med resurspersonen:

Kvinnlig pedagog: -Man får inte byta!

Resursperson: -Precis vad jag sa.

KP: -Det är lika för alla, man får stå sitt kast.

Några pojkar gör piruetter ”Titta, jag dansar balett!” Diplomkvinnan frågar flickan varför hon inte med. ”det är inte kul, jag kan redan”, blir svaret. Fikakvinnan frågar henne om hon tycker om att dansa. (Fältanteckningar, 061108)

Demokratidiskursen iscensätts i och med budskapen att det är lika för alla och att man får ta konsekvenserna av de val som man gjort. En sorts särartsdiskurs smyger in på slutet av kvinnan när hon på ett tröstande vis föreslår att flickan kanske är en sådan som uppskattar mer (schablonmässigt) ”flickiga” aktiviteter. De balett-dansande pojkarna, som tillhörde de duktigaste fotbollsspelarna i arbetslaget, kan ha inspirerat tröstandet. Just att pojkarna var duktiga på fotboll och därmed hade hög status i gruppen gjorde att de inte riskerade att bli stigmatiserade som ”fjolliga”. Thorne (1993) skiljer mellan olika typer av gränsöverskridande genuspositioneringar. Med hennes begrepp skulle man kunna förstå pojkarnas piruetter som en blandning av *distanserat deltagande* resp. *experimenterande och utprövande av nya positioner*.²⁸ Den första kännetecknas bl.a. explicita parodieringar av ej åtråvärda genuspositioner, medan den andra är ett sensuellt och njutningsfyllt vidgande av det egna genusrelaterade handlingsutrymmet.

Kontexten är det gränsland mellan skola och föreningsidrott som Peterson (2007) har undersökt. Det rör med andra ord inte sig om rastfotboll, men inte heller om idrott och hälsa. Själva platsen för spelet var, i och med att det var dåligt väder, gympasalen. Att det rör sig om ett arrangemang mellan två sociala rum som är institutionella gör att även om praktiken skiljer sig från den elevarrangerade rastfotbollen, så är den likafullt luddig i sin reglering. Detta

---

²⁸ Översättning av Nordberg (2005b).

märktes i att när någon slog sig, så fick eleverna själva gå ut med sina skadade kamrater, eller att när det kom in äldre elever, som inte var med i arbetslaget och levde rövare, så blev de närvarande pedagogerna osäkra om det var de som skulle säga till när inte föreningsfolket gjorde det. En resursperson i arbetslaget frågade t.o.m. mig vilka de var som kom in och om de skulle vara där.

Teoretiska reflektioner över gränsarbetet i rastfotbollen

Flera flickor, dock definitivt i mindre utsträckning än pojkar, deltog i rastfotbollen. Samma förhållanden var giltiga för talet om toppfotbollen i elevfotbollskulturen. Flickorna i en klass (skolår 4) deltog t.ex. när klassen skanderade "United, United, United"²⁹ (Fältanteckningar, 070502). Bruket av kläder och skapandet av teckningar som relaterade till fotboll sysselsatte emellertid bara pojkar. Eleverna iscensatte inte explicit könsskillnader i rastfotbollen och elevfotbollskulturer eller på skolfotbollsplaner, med några få undantag. Vissa flickor tyckte att det var kul med fotboll och andra tyckte att det var tråkigt. Samma sak för pojkarna. Flickornas deltagande i rastfotbollen verkade vara villkorat på det ordlösa vis som den brittiska damspelaren (Williams, 2003, s. 31) ovan ger uttryck för. Även om hon inte tvingades att avstå från deltagande i rastfotbollen så upplevde hon inte heller att hon uppmuntrades till det.

Tidigare studier (Forsgård, 1987; Hägglund 2001; Evaldsson, 2004; Bliding, 2004; Gustafson, 2006, Dovborn & Trondman, 2007) visar på liknande förhållanden, d.v.s. att pojkar är i majoritet. Rastfotbollen är en plats där Thornes (1993) gränsarbete i högsta grad är aktivt, men där den hegemoniska diskurs, gentemot vilken genusrelaterade positioneringar sker (Lenz Taguchi, 2004) inte är entydig. Någon flicka säger att det är för hårt, någon pojke säger att flickorna inte vill, fast de kan. En annan flicka säger att hon tycker att det är kul fast hon inte deltar, en annan pojke proklamerar stolt den egna klassens fotbollsvinster men deltar inte. Flickor som är åskådare till rastfotbollen utgör inte heller en homogen grupp. Någon tycker att det är roligt, medan en annan tycker att det är tråkigt. Allt detta har visat sig i mitt material utan

---

²⁹ Ett av smeknamnen för Manchester United.

att jag har genomfört några intervjuer. Hur många fler positioneringsvarianter skulle då inte framträda vid intervjuer med eleverna?

En mångfald möjliga positioner är en beskrivning som minner om det utopiska tredje rum som den poststrukturalistiska feminismen talar om (ibid.), i vilket alla tillåts experimentera med de tillgängliga resurserna. Detta ser vi i elevfotbollskulturer, då det finns både flickor och pojkar som finner mening i att delta i såväl diskussionerna kring mediala toppfotbollsrepresentationer, som i rastfotbollens spel. Ett veritabelt rhizom, med andra ord. Och det är inget fel på mångfalden, den vill vi ha, men vad tyder det på att pojkar, trots mångfalden möjliga genuspositioner, är i majoritet i rastfotbollen?

Det tycks, att döma av såväl svensk, som utländsk forskning (Thorne, 1993; Swain, 2000; Skelton, 2001, Ogilvie-Whyte, 2003; se även spontanfotboll utanför skolan: Tangen, 2001, 2003, 2004; Atwell & Schytte, 2006; Meire 2007) åtminstone förhålla sig så. Rastfotboll ter sig enligt de studier som avhandlat den som små miniatyrer av det Nordberg (2005a) kallar könsordningen - lokala och sinsemellan skilda iscensättningar som ändå implicerar en asymmetrisk maktrelation mellan könen.

Och detta trots flickors och pojkars likvärdiga fysik innan puberteten (Annerstedt 1983; Olofsson 1989; Ekblom 1990; Eriksson 1990), och trots att fotboll är en populär fritidssysselsättning bland såväl pojkar som flickor. Enligt Svenska fotbollsförbundet³⁰ har man 240 000 barn- och ungdomsmedlemmar. Av de 62 247 medlemmarna i åldrarna 12-14 är 23 157 flickor (37 %). I SCBs undersökning (2009), av 3 200 barn och unga i åldrarna 7-18, uppgav 37 % av de tillfrågade flickorna åldrarna mellan 7-12 att de besökte en fotbollsplan/idrottsplats på fritiden, medan andelen pojkar var 56,5 %. Det framgår förvisso inte av statistiken hur detta är uppdelat mellan olika slags faciliteter. Även om inte jag gjorde någon statistisk undersökning av rastfotbollen motsvarade inte flickornas deltagande den ungefärliga tredjedel som siffrorna i fallet för föreningsfotbollen, ovan, tycks implicera.

Visst, det finns en mer omfattande diskurs om fotboll som en maskulin sysselsättning, både i nutiden (Fundberg, 2003; Andreas-

---

³⁰ *Fotbollen i Sverige*. <http://www.svenskfotboll.se/t2svff.aspx?p=152178>

son, 2007) och historiskt (Andersson, 2002). Och, visst, de mediala fotbollsrepresentationer som gör sig gällande i skolan är en del av denna omfattande diskurs. Men flickor (ibland många, ibland få) deltar i rastfotbollen. Och om det inte anses vara oflickigt att spela rastfotboll, vad är det då för typ av "socialt förkroppsligande" (Connell, 2002) som äger rum? Kanske en del av svaret finns i just det ordet, rum. Vad äger rum? Hur skapas rummet? Hur ser det ordlösa sociala förkroppsligandet i intagandet av rummet ut? Enligt Vertinsky (2004) är detta en central frågeställning då "de flesta av genusbeteendets ledtrådar kan kokas ner till hur vi ockuperar rummet" (ibid., s. 18, min översättning).

Detta ordlösa förkroppsligande är intressant att diskutera utifrån de flickor som är duktiga på fotbollsreferenser och som skanderar fotbollsramsor, men som inte deltar i rastfotbollen (en av många möjliga positioneringar). Förkroppsligandet sträcker sig i detta fall till muntliga praktiker, medan det för pojkarna som deltog i skanderadet också tog sig ett kroppsligt förflyttningsbaserat uttryck. Skulle denna uppdelning kunna förstås med Hirdmans (1990) påstående om det historiska kvinnoförtrycket, som bl.a. förpassade kvinnor till det privatas sfär, medan männen utbreddes sig i det offentliga rummet? "Kvinnoförtrycket utmärks just av kontroll av kvinnors rörelseförmåga: i det fysiska och det psykiska rummet." (ibid., s. 79). Och vad innebär det för studiet och förståelsen av rastfotbollen att "en maktförståelse mellan kön bör baseras på en uppfattning av *makt som ett rumsligt begrepp* (ibid., min kursivering)?

För mig personligen är det inte viktigt att få vare sig flickor, eller pojkar, att spela rastfotboll. Jag är istället intresserad av vad det tyder på att pojkar, även om de inte spelar fotboll på fritiden, spelar fotboll i skolan, och att flickor, fast de spelar fotboll på fritiden, inte deltar. Kan det vara så som Thorne (1993) föreslår att själva skolmiljön manar fram ett sådant beteende? Och om det är så, vad i själva skolan gör att könsindelningen är så frapperande just på skolfotbollsplanen och i rastfotbollen? Men jag vill, inspirerad av Latour (1999a), försöka besvara detta utan fenomenologisk analys. Att försöka undvika den "mänskliga intentionalitetens trånga fokus" (ibid., s. 9, min översättning) kanske låter som en cynisk strävan, men om "ett spel består i spelarnas växlande figuration på

spelplanen”, och om ”figurationen inte bara är en aspekt av spelarna” (Elias & Dunning, 1986, s. 129), torde en analys av aktivitetsmönstret i given figuration, som ”varken [är] abstraktare eller konkretare än de individer som bildar den” (ibid.), kunna avslöja något om genuspositioneringsarbetet i rastfotbollen. Dessutom kanske det rör sig om, som Lenz Taguchi (2004) förklarar positionering som, ett omedvetet förhållningssätt till en dominant diskurs. En omedvetenhet som, om Butlers (1990) påstående om att det inte finns någon illvillig gärningsman i genusproduktion är giltigt, pojkar och flickor delar. I sin efterlysning av nya mikroanalytiska redskap lyfter Walkerdine (2004) upp Haraways, Latours, Deleuzes och Guattaris begrepp som tänkbara ingångar till hur olika diskursiva subjektsproduktioner i barndomen. Vad skulle detta innebära i fallet för rastfotbollen?

Ett sätt att göra detta är att analysera hur själva rummet skapas i rastfotbollen, för vilket ändamål jag avser att applicera Deleuzes och Guattaris (1987) begrepp slätt och räfflat rum på detta spels figurationer (Elias & Dunning, 1986). På så vis hoppas jag kunna synliggöra hur genuspositionering (Lenz Taguchi, 2004) och -gränsarbete (Thorne, 1993) utverkas i rastfotbollens kulturella rutiner (Corsaro, 2005). Först då kan jag diskutera vilken typ av socialt förkroppsligande (Connell, 2002) som rastfotbollen ger upphov till och hur denna process förhåller sig till mer generella begrepp som genussystem (Hirdman, 1990) och könsordning (Nordberg, 2005a). Det är till denna analys som vi nu vänder oss och först av allt kommer några metodologiska, teoretiska och analytiska överväganden att diskuteras, då studiet av kroppar i rörelse kräver specifika begrepp och perspektiv.

Ludisk dromografi

I detta avsnitt diskuterar jag först hur man kan gå tillväga för att klargöra vilka sociala implikationer kroppars rörelsesekvenser i en idrottskontext för med sig. Detta exemplifierar jag sedan utifrån analyser av figurationsväxlingar i rastfotbollen. Det är alltså inte vilka kroppar som helst som jag avser att analysera, utan de som är i rörelse i samband med spel, lekar och idrott. För detta ändamål väljer jag att kalla tillvägagångssättet *ludisk dromografi*. Ludisk, av latinets *ludus* (spel) avser sådant som har med spel, idrott och lek

att göra, medan det andra, dromografi, avser beskrivandet av sådant som hastighet, rörelse och rutter.³¹

Det första ledet väljs då Deleuze och Guattari (1987, s. 499) föreslår spel som ett sätt att förstå deras rumsbegrepp. Användandet av den latinska termen är också en referens till två av 1900-talets viktiga lek- och spelforskare, Johan Huizinga (1938) och Roger Caillois (1958), för vilka *ludus* är ett centralt begrepp. Den första använder det i formen *Homo ludens*, den lekande/spelande människan, ett begrepp som är tänkt att representera tesen att all mänsklig kultur springer ur leken/spelet. Caillois använder pendlingen mellan *paidia* (svagt reglerad "barnslig" lek) och *ludus* (starkt reglerat "civiliserat" spelande). Den senare indelningen knyter vagt an till begrepp som diskuteras i denna studie: slätt/räfflat rum (Deleuze & Guattari, 1987) och civilisationsprocessen som, enligt Elias och Dunning (1986), bl.a. blev synlig i förändringen av fotbollens figurationer i övergången mellan folkfotboll och associationsfotboll. Det har redan diskuterats att svagt reglerade former av idrott inte betraktas som "barnsliga" i studien, utan som praktiker på den släta utsidan vilka förlämnar barn handlingsutrymme.

Det andra ledet bygger vidare på ett resonemang av Deleuze och Guattari (1987) som går ut på att utröna vad förutom förstörelse som vapen och krig för med sig; de sociala implikationer jag lyfter här är att de möjliggör nya hastigheter.

Vapnet uppfinner hastigheten eller också finner upptäckten av hastigheten vapnet (och därav vapnets projektiva karaktär). Krigsmaskinen lösgör en specifik hastighetsvektor som kräver ett eget namn som inte bara rör förstörelseförmågan, en "dromokrati" (ibid., s. 133).

Detta är ytterst intressant att koppla till idrott och då inte så mycket med tanke på den krigsanalogi som idrott dras med, som att varje specifik sport gör bruk av specifika föremål - ting som i sig "uppfinner nya hastigheter". Den tysk-danske idrottsforskaren Henning Eichberg (2001) menar förvisso att dromokrati, som ursprungligen undersökts av den franske filosofen Paul Virilio

---

³¹ Av grekiskans *dromos* som betyder förflyttning, gata, kurs, lopp etc.

(2005), är ett i grunden dystopiskt begrepp. Dromokrati avser helt enkelt att de organ som kontrollerar hastighet och förflyttning också är de instanser som har mest makt. Det dystopiska elementet kommer sig av att den dromokrati som, enligt Virilio, styr våra stater, samhällen och kollektiv idag, vilar tungt på tidigare kollektivs krigföring.

Emellertid implicerar inte ordet rutt och kurs att det bestämt skulle röra sig om vare sig en sedentär ledning/gata, eller en nomadisk färdväg, varför jag ändå väljer detta begrepp. Om vi nu lever i en dromokrati där den som kontrollerar hastighet har makt, behövs det verktyg för att beskriva dessa förflyttningar, d.v.s. en dromo-grafi (beskrivandet av hastigheter, kurser, rutter). Dromografiska analyser görs redan på annat håll i studiet av kommunikationsförbindelsers och handlingsrutters historia, geografi och logistik.³² Virilios (2005) egen metod *dromoskopi*, vilken ”framställer orörliga objekt som om de var animerade av en våldsam förflyttning” (ibid., s 105, min övers), syftar till att undersöka hur ”förflyttning styr händelsen” (ibid., s. 60, min översättning). Jag vill emellertid knyta mitt analytiska förhållningssätt till det etnografiska studiet av de relationer mellan och i rum och kollektiv som olika idrotter ger upphov till. Därför väljs ”grafi” – ändelsen.

Hur kommer det sig då att jag väljer att utveckla ett särskilt analysinstrument för detta ändamål? Då förflyttning styr händelsen anser jag att det finns anledning att specifikt ta till vara på vad förflyttning, riktning och hastighet i givet idrottssammanhang implicerar socialt. Jag håller till fullo med idrottshistorikern Helena Tolvhed (2008) när hon menar att ”en avgörande teoretisk poäng med att studera idrotten som praktik ... [är] att idrott handlar om kroppen” (ibid., s. 104). Mitt bidrag till denna diskussion är att erbjuda hur man kan förstå kroppsliga relationer i rummet, bortom informantens kroppsligt självreflexiva, d.v.s. fenomenologiska, utsagor. Deleuze och Guattari, Latour och Serres sätter sig alla före att hitta filosofiska och sociologiska alternativ till just fenomenologi. Giulianotti (1999) efterlyser figurations- och spelstilsanalyser i fotbollsforskning.

---

³² Själva termen, dromografi, användes först av T. Matthew Ciolek. (<http://trade-routes-resources.blogspot.com/2006/04/old-world-trade-routes-owtrad-project.html>)

Sakernas politik i idrott

Vilka frågor skulle kunna ställas i ludisk dromografi? Även om listan inte är uttömmande så kan några nämnas: Hur fördelas spelets figuration i rummet? Vilka materiella resp. symboliska gränser finns i, d.v.s. hur räfflat är, spelet? Vilka gränsöverskridanden är härvidlag möjliga? Är spelfigurationens rollbesättning tydlig eller ständigt omdefinierad? Finns det en sådan besättning överhuvudtaget, och vilken dromokratisk hierarki implicerar detta i så fall? Vilka ting är inblandade och vilka hastigheter, rörelser och förflyttningar ger de upphov till? Vilka linjer och punkter kan skönjas i det rum som produceras av förflyttning i spelet. Är linjerna dimensionerande eller riktningsuppdragande? Hur knyter den sammanlagda spelkartografin an till sociala dispositioner, kategorier och identiteter?

Detta är i linje med det som Latour (1993, 1999a) kallar "sakernas parlament" (Latour, 1993) och/eller "sakernas politik" (Latour, 1999a), nämligen att tings och symbolers påverkan på det sociala inte kan negligeras i social analys. Vad som avses är inte att en boll skall ha samma legala rättigheter som en människa, men att den i social analys bör tillskrivas agens i de processer den bidrar till. En svaghet i den figurationsmodell (Elias & Dunning, 1986) som jag har berört i studien, och som försvårar den förras anspråk på allmängiltighet, är just att fotbollen som verksamhet, i sig, erbjuder ett specifikt rörelsemönster som svårligen kan översättas till alla de andra möjliga arenor som föreslås, för att inte tala om andra idrotter.

Betonar man att matchen består i just i spelarnas egen växlande figuration kring en rörlig boll, så understryker man samtidigt att den inte består i den växlande figurationen inom de båda lagen var för sig utan i den växlande figurationen mellan *båda* lagen (ibid., s. 122, kursivering i original, min understrykning).

Samtidigt som Elias och Dunning tar avstånd från förklaringsmodeller som bara beskriver den ena sidan av problemet (figurationsväxlingarna i lagen för sig), så glömmar de att skriva upp en annan avgörande aspekt, nämligen att den sammansatta figurationsväxlingen (lagen och individerna emellan) inte hade sett ut som den

gjorde, om inte spelet i fråga hade varit fotboll. Detta är ett kardinal-exempel på det Latour (1993) menar med att de moderna ”renar” samhällets/kulturens subjekt från naturens objekt, eller vice versa. Vidare demonstrerar Elias och Dunning i citatet ovan att det är själva ”medieringen” (ibid.) mellan fotbollen och människorna som i första läget faktiskt ger upphov till figurationsväxlingarna. Olika sporter, då dessa ordnas utifrån olika materiella, spatiala och temporala premisser, torde ge upphov till olika sorters figurationer. Den aspekten får inte förbises.

Ett talande exempel, som har relevans för studiens fokus på bollspel, och för hur subjektsskap och objektsskap inte är givet i (det nya) ”kollektivet” (Latour, 1999a), lyfts av Serres (Serres & Latour, 1995):

The ball is played, and the teams place themselves in relation to it, not vice versa. As a quasi object, the ball is the true subject of the game. It is like a tracker of the relations in fluctuating collectivity around it. The same analysis is valid for the individual: the clumsy player plays with the ball and makes it gravitate around himself; the mean player imagines himself to be a subject by imagining the ball to be an object – the sign of a bad philosopher. On the contrary the skilled player knows that the ball plays with him or plays off him, in such a way that he gravitates around it and fluidly follows the positions it takes, but especially the relations it spawns (ibid., s. 108).

Här åskådliggörs inte bara hur också saker kan förstås som aktörer, utan också hur människors relationer till saker möjliggör olika sorters aktörsskap. Dessutom stämmer själva innehållet i argumentationen, som ursprungligen syftade till att belysa hur Serres förstår sitt analytiska perspektiv på mellanrummet, överens med ämnet för min studie, aktivitetsmönstret i ett lagbollspel och de relationer som det ger upphov till. Idrotten som anspelas på är rugby vilken jag menar är fullt överförbar till fotboll. Dessa syskonidrotter springer båda ur public school-fotbollens adaptation av folkfotbollen (Dunning & Sheard, 1979; Giulianotti, 1999; Andersson, 2002). Att förstå bollen som en spårare av relationerna i en fluid kollektivitet är en precis och bokstavlig beskrivning av vad jag föresätter

mig att göra. Jag vill mena att rastfotbollsfigurationernas ständigt förändrade sammansättning är en mer lämplig metafor för gruppdynamik och kollektiv än vad reguljär elvamannafotboll är. Kanske skulle de tre individuella positionerna i citatet kunna kopplas till de aktivitetsmönster som jag laborerat med ovan. För även om det bär emot att kalla klungbollspelaren, klumpig, Soccerspelaren, elak, och joga bonito-spelaren, skicklig, så stämmer karaktäristiken alltför väl överens för att kunna negligeras.

Analytiskt tillvägagångssätt

Min analys går ut på att utröna vilka krafter i situationen som verkar räfflande och vilka som verkar utslätande, och vilka sociala implikationer detta får. Vissa av rummens karaktäristika har presenterats under föreliggande framställnings gång och kommer därför vara aktiva i min tolkning. Linjer och punkter är de vägledande figurerna i analysen nedan. Detta kommer sig dels av att de grovt sett, om än inte uteslutande, representerar varsitt av de rumsliga begrepp som analysen baseras på: slätt (linjen) respektive räfflat (punkten) rum (Deleuze & Guattari, 1987). Dels utgör linjer och punkter tillsammans en bra grund för vidare kvalitativa och kvantitativa analyser av rytm, tempo, brott och flöde i idrott. Murdoch (2005) menar förvisso att linjer och punkter hör till euklidianismen, d.v.s. den klassiska metriska geometrin, varför jag kanske inte, ur det poststrukturalistiskt och topologiska perspektiv som presenterats ovan, borde använda dessa figurer. Att jag ändå använder dem kommer sig dels av Deleuzes och Guattaris distinktion mellan linjer som dras i de olika rummen (riktning i det släta, dimensionering i det räfflade), dels av studiens strävan att förena perspektiv (som de mellan typifieringar och flöden) som kan verka motstridiga.

När det gäller analysen kommer den att göras på delar av mina fältanteckningar som beskriver figurationsväxlingar i rastfotbollen när flickor och pojkar spelar tillsammans. Rent praktiskt har jag i ordbehandlaren markerat sådana händelser som har att göra med kroppars – i vid bemärkelse – riktning, rörelse, förflyttning, hastigheter, avgränsanden och placering med fet stil. Jag låter mig även inspireras av Serres (i Serres & Latour, 1995) som i sin filosofiska begreppskonstruktion huvudsakligen lägger emfas vid prepositio-

ner, snarare än vid substantiv och verb. Rörelseverb är dock vitala för analysen då det just är förflyttningarnas hastigheter och kvalitet som tillvägagångssättet syftar till att säga något om, varför de också fetmarkeras. Utöver det har jag markerat inslag som har med den specifika sporten fotboll att göra som inkast, hörna, straff etc. Sporten fotboll har en specifik rollbesättning som jag även uppmärksammar. Denna uppsättning – vad man bokstavligen, och med tanke på subjektets roll i det räfflade rummet passande nog, skulle kunna kalla – subjekspositioner är målvakt, anfallare, back och mittfältare. På så sätt kan ett rörelseschema utläsas ur händelsen och därmed är en grund för den vidare analysen lagd.

I behandlingen av insamlad data har vissa avvägningar gjorts. När det gäller sökning på aktuella ord i mina fältanteckningar har jag ibland använt ett slags trunkering. Böjning av ord gör att man kan missa att markera alla ord av det slaget, som exempelvis dribbla/dribbling. Då har jag sökt på bara ”dribbl”. Riktning är ett annat problem då prepositionerna som anger den ingår i så många andra ord. Detta kan avhjälpas med ett blanksteg före och ett efter ordet; ” in ”, ” upp ”, ” bort ”, ” från ” etc. (dock utan citattecken). Detta har också varit nödvändigt med verb vilka anger position och förflyttning, och som ofta ingår i längre ordsammansättningar; ” gå”, samt ” stå” är exempel på sådana. Systemet har såklart sina luckor. Efter att fetmarkering har utförts får man kolla över utdraget så att ord som inte anger riktning, rörelse, placering och hastighet avmarkeras. Den trungerade sökningen **komm** fetmarkerar exempelvis orden, **kommer**, **komma** och **kommentator**, av vilka det senare skall avmarkeras (alternativet är att söka på **komma** och **kommer** var för sig).

De svarta plumparna som kommer att dyka upp i de utdragen från fältanteckningarna stör definitivt läsningen. På så vis hoppas jag göra mellanrummet tydligt, genom att låta bollen spåra relationerna i den fluida kollektiviteten.

En dromografi över rastfotbollens genusgränsarbete

Vi såg ovan hur genus aktualiserades på olika vis i rastfotboll och i elevfotbollskulturer. Vad jag härmed avser att uppnå är att visa hur genusgränser dras upp i rastfotbollens figurationsväxlingar. En variant på hur detta kan förstås demonstreras av Dovborn och

Trondman (2007) i en infallsrik fallstudie. Utifrån en observation av ett spontanfotbollstillfälle under ett skolläger undersöks logikerna bakom exkluderandet av flickor i den självorganiserade fotbollen som tar plats där. Detta sker genom ett inkluderande som är skenbart, då de positioner de tillåts inta är underordnade i spelet som t.ex. målvakt. Men inte alla flickor är målvakter i könsblandade rastfotbollsrutiner och i min undersökning bara undantagsvis. Det krävs en närmre undersökning av rastfotbollens figurationer och (subjekts)positioner, för att kunna säga något om villkoren för flickors deltagande. Om jag kan svara på detta vill jag mena att detta kan generaliseras till hur man kan förstå socialt gränsarbete även i andra ickeinstitutionella idrottsliga praktiker.

Såväl barndom (James & Prout, 1997) som kön/genus (Nordberg, 2005a, 2008a) bör i egenskap av sociala kategorier förstås som intersektionellt odelbara från andra kategorier som klass, ålder och etnicitet. Väl medveten om detta har jag, eftersom pojkar är i majoritet i rastfotbollen, i mina dromografiska analyser valt att fokusera på könstillhörighet. En annan balansgång som företas i analysen är indelandet av eleverna i två självklara grupper, flickor och pojkar. På detta vis riskerar man att osynliggöra de många olika positioneringar som finns tillgängliga för pojkar och flickor i skolan. Därtill tenderar lagsportsaktiviteter i skolan att locka till sig utåtriktade pojkar och flickor (Nordberg, 2008b), vilka ofta lockar till sig skolforskarens uppmärksamhet (Thorne, 1993).

Men även om min fokus på rastfotbollen bidrar till att vissa elever osynliggörs erbjuder själva praktiken en sådan mångfald av situationer vill jag mena att jag inte riskerar att bidra till schablonmässiga förståelser om vad pojkar och flickor är, skall vara eller bör göra. Kamratkulturernas kulturella rutiner är dessutom föränderliga (Evaldsson, 2000), vilket är något som bidrar till att positioner aldrig är permanenta och därför inte essentiella. Att följa de räfflande och utslätande krafternas växlingar i ett skeende kan vara ett sätt att illustrera detta. I mina utdrag demonstrerar jag hur räfflingar och utslätningar sker växelvis, tillfälligt och lokalt i rastfotbollens spelrum. Deleuze och Guattari (1987) menar således att

we must remind ourselves that the two spaces in fact exist only in mixture: smooth space is constantly being translated, trans-

versed into a striated space; striated space is constantly being reversed, returned to a smooth space (ibid., s. 474).

Den 24:e Maj 2007: Ludisk dromografi

Alla exempel som analyseras dromografiskt nedan hämtas från en händelserik dag (070524) då många flickor på olika sätt deltog i rastfotbollen. På detta sätt demonstreras rastfotbollens mångfald av praktiker och möjliga genuspositioner. Analysen börjar med en klassisk sättning: mötet mellan två parallellklasser (skolår 5) på skolfotbollsplanen, en tilldragelse med hög relevans för den lokala hierarkin.

En flicka från femman **kommer över** planen **hjulandes**. Fler femmor, både flickor och pojkar, **kommer** och **besätter** det målet som sexorna **hängde i** innan. De har med en boll och börjar **värma upp**. Flickorna **står** med armarna i kors och **skyggar tillbaka** när bollen **kommer förbi**. Pojkarna **skjuter** riktigt **hårt** och verkar laddade.

Innan matchen måste ju alla, som ska vara med, ta sig till planen så är finns ingen skillnad i könens rörelsemönster. Den mest intensiva förflyttningen (hjulningen) utförs av en flicka. Men redan under uppvärmningen, d.v.s. innan matchen satt igång, märks indelningen tydligt i det att flickorna förvandlats till punktuella åskådare, medan pojkarna behandlar bollen under semistandardiserade former – en traditionell Socceruppvärmning, med bollen som objekt i en räfflad linje med början och slut.

Så småningom har de båda femteklasserna blivit fulltaliga och matchen kan **sätta igång**. I 5a deltar fyra flickor och i 5b deltar en flicka. Flickan som **hjulade** och tre till i 5b **står bakom** 5a:s mål med armarna i kors. De fyra flickorna i 5a som deltar **bildar** en perfekt **backlinje** som **hålls** intakt hela matchen.

Den hjulande och några andra flickor ställer sig utanför spelrummet, men med fortsatt kontakt till rutinen i och med sina åskådarpå positioner. Ur den ursprungliga figurationen glider de ut till en perifer tillvaro och blir till fixerade punkter i spelrummet; och som

punkter sett mer underordnat räfflade än en med faktiskt räfflande verkan. Samma förhållande, om än innanför spelets ramar, råder för de fyra flickor som deltar "aktivt" i spelet. Detta för att de när de formerar sig räfflar sina positioner och ur ett fotbollsperspektiv görs detta på ett nära nog stilistiskt vis. Men hur förhåller sig deras del av figurationen, mer preciserat, till det spel som matchen präglas av?

Under matchen **står** de **stilla** men är ändå på spänn när bollen och spelet **kommer i närheten**. När spelet, som mest **äger rum på** mittplan i en stor bolljagande klunga, inte **är i närheten ägnar** flickorna sig **åt** andra saker. Börjar en att **dansa** så har hennes kompis strax börjat göra samma sak. Vid ett tillfälle börjar en av flickorna att **rita** en cirkel **kring** sig med sina skor, detta kopieras så småningom alla fyra flickor vilket **bildar** fyra cirklar i gruset som **finns kvar** även efter matchen. När bollen **kommer inom räckhåll** (men för den skull ingen motspelare) för en av de huvklädda flickorna skriker **målvakten** (pojke) **bakom** dem: **Skjut!** (vilket hon fumligt **verkställer**, bollen **går ut** och motståndaren får **inkast**).

Spelet bär klungbollens tecken, och denna typ av spel har innan diskuterats som skapandes ett slätt rum. Inga tydliga roller är besatta och kropparna i rörelse (de dribblande/passande pojkarna på mittplan och bollen) förflyttar sig enligt oförutsägbara mönster, med en lynnig boll som marionettmästare. Målvakterna och den perfekta backlinjen som på så vis befinner sig i spelrummet men i en räfflad del av det. Den perfekta backlinjens rörelser (dans och cirkeltecknande) är fristående från den släta delen av spelfigurationen. Anar man ett visst motstånd från flickorna i backlinjen här? De statiska punkter de etablerar i spelrummet skapar en stabil ö, början till ett nätverk, i den turbulenta klungan. Men motståndet är, om än symboliskt starkt, inte vidare gångbart, instrumentellt sett.

När bollens linje kommer i närheten av den perfekta backlinjen ändras inte deras punktuella positioner i figurationen. I och med detta samfälliga räfflande liknar backlinjen den i en laguppställningsbild som visas på TV innan fotbollsmatcher. Flickorna posi-

tionerar sig på så vis främst gentemot Soccerdiskursens idealtyp, vars geometriska perfektion inte står att finna i någon reguljär fotbollsmatch. Motståndet som demonstreras genom denna aktiva positionering kan tolkas som en diskvalificering av klungbollens släta rumproduktion. Att ingen kritiserar dem för att vara så okänsliga och så rigida i sin relation spelfigurationens växlingar är intressant. Det är först när bollen kommer nära dem som pojken i mål har en åsikt om deras positionering. Kan detta röra sig om en, i Walkerdines (1990, 1997) mening, "fiktion" - d.v.s. en diskurs med starka betingningar om vilka sanningar och subjektiviteter som är möjliga vid givet tillfälle?

När så bollen kommer inom räckhåll för flickorna beträder en av dem tillfälligt det släta rummet genom att förlänga bollens linje. Vare sig målvaktspojken betror flickans fotbollsskicklighet eller inte, kan man se hans tillrop som en gränsbevakningshandling. I rollen som målvakt, en av de färdiga formerna i Soccerns rumsliga distribution, deltar pojken inte i klungutespelarnas släta rumproduktion. Skulle man kunna se handlingen som en gränsvakts uppfordrande ordergivning till dem som olovligen närmar sig det (släta) rum han är satt att bevaka? Uppmaningen, "Skjut", skulle på så vis kunna förstås som en underordnad maskulinitets strävan (i det räfflade rummet) att föra fram och gynna den hegemoniska maskuliniteten (Connell, 1995) i det släta rummet. Kan det ligga något i att rastfotbollens "genusregimer" (Connell, 2002) värnas på detta vis, genom en maskulin strävan att fördela flickor till det räfflade rummet? En maskulin dromokratis anspråk att relativisera det andra könets förflyttning. Detta är i så fall en strävan som inte kolliderar med den perfekta backlinjens "nätverksstabiliserande" (Murdoch, 2005) motståndshandling. Detta konsensus kan förklara varför inga kommandon hörs innan bollen kommer i flickornas absoluta närhet.

Till skillnad från flickorna i "den perfekta backlinjen" är den enda flickan i det andra laget i ett linjärt blivande i själva klungan. Detta tycks diskvalificera den föreslagna hypotesen att flickor i rastfotbollen positionerar sig/positioneras i det räfflade rummet.

En flicka från 5b deltar emellertid, hon är huvudet längre än alla pojkar och **befinner sig i** händelsernas mitt. När det blir

frispark till 5b **tar** hon bollen hävdelsefullt och **placera**r ner den först när 5a-pojkarna har **backat** lite. Hon **lämnar** bollen **till** en pojke i det egna laget som lägger **frisparken**.

Att hålla bollen med händerna är i rastfotbollskontexten en makt-handling. Den som kontrollerar bollen avgör när spelet kan sätta igång igen. Men makten sträcker sig bara så långt att den bokstav-lige bollhållaren enbart kan bestämma huruvida spelet skall sättas igång eller inte. Hon väntar på att det andra laget ska avlägsna sig och etablerar på så vis en dominant position som de andra måste förhålla sig till. Om ingen backar blir det heller inget spel. Även om den sammanlagda figurationen växlar som en reaktion på fri-sparkshändelsen (genom att t.ex. backa eller flytta upp beroende på vilket lag man tillhör) *är* spelrummet ännu inte än. Här är det en flicka som besitter denna makt, vilken slutgiltigt utövas av den pojke, till vilken hon lämnar bollen. Att hon lämnar bollen till en pojke aktualiserar ovan ställda frågor om rastfotbollsfigurationens genusfördelning i rummet. Här är det flickan själv som är gränspo-steringen till det släta rummet i och med att hon frivilligt överläm-nar bollen till en pojke.

Rasten är på väg mot sitt slut och fortfarande har ingen vinnare korats.

Hjälpläraren **kommer** och blåser i en visselpipa och kungör att det är dags att **gå in**. Barnen beslutar sig för att avgöra matchen med **straffar** eftersom resultatet i matchen hittills är **oavgjort**. Halvcirkel med alla barn förutom **målvakt** och **straffläggare bildas**, tre **straffar** för var **lag** skall **läggas**. Bara pojkar lägger **straffar**. När första **målet sätts** jublar det ena laget och skytten juckar och skriker "Oh baby". Alla andra skott **missar** och när det sista **går utanför** jublar det vinnande laget igen och barnen **skingras** omgående.

Klungbollsspelet lämpar sig dåligt för snabba avgöranden, då en klungspelare alltid "försöker få bollen att gravitera runt sig själv" (Serres & Latour, 1995, s. 108, min översättning). Soccerns stan-dardiserade ledningar och relativiserade rörelser är mycket bättre lämpade för detta ändamål. Tre pojkar ur varje lag positioneras

som straffskyttar, var och en en "elak spelare som tror sig själv vara ett subjekt genom att föreställa sig bollen som ett objekt" (ibid.). Vad det är för slags sammanhang som denna subjekt/objekt-relation projiceras på framgår tydligt av den målgörande skyttens målgester. Den explicit sexuella anspelningen, när målgöraren skriker "Oh, baby" juckandes, implicerar en asymmetrisk könsordning även i det räfflade rummet. Både pojkar och flickor utförde handlingar som ledde till att det släta rummet etablerades som en (de hegemoniskt maskulina) pojkarnas sfär.

Asymmetrin är alltså dubbel och duplicerar på ett sällsamt sätt de rigida principerna för det som Hirdman (1990) kallar genussystem. Den dikotomiska fördelningen, (hegemoniskt maskulina) pojkar i det släta och flickor i det räfflade, aktualiserar genussystemets första princip: isärhållning. Den ojämlika fördelning som uppstår när (hegemoniskt maskulina) pojkar positioneras/positionerar sig som skyttar vid både uppvärmning och straffläggning, aktualiserar genussystemets andra princip: den manliga normens primat. Den möjliga sexuella symboliken kring skott-handlingen (en sann genusresurs) aktualiserar den schablonmässiga bilden av mannen som den aktiva polen i det räfflade rummets binära genusschema.

Händer och fötter

Flickan som sätter matchen på vänt, genom att hålla bollen i händerna, en räfflande effekt på rummet, är en intressant handling. Att koppla användandet av händer och fötter i rastfotbollen till genusrelaterad gränsdragning och utgjorde en intressant detalj. Gränsarbetet kunde skönjas i hur könstillhörighet stadfästes, inte bara i hur pojkar och flickor fördelades i rummet, utan även i bruket av händer resp. fötter. Exemplet som följer visar på hur en könsmässig gränsbevakning gradvis förstärks bland några andraklassare:

Inne under allén av träd som **skiljer** fotbollsplanen och skolgården **åt** pågår en **kick**session. Två flickor ... och fyra pojkar i trean **turas om** att försöka **kicka** så många gånger som möjligt. En av flickorna är riktigt vass på att **hålla** bollen i luften med bara knäet.

Här försiggår en uppenbart könsblandad verksamhet. Rutinen är lekfull och hade kunnat äga rum var som helst då det enda som krävs är kropp + boll. Det estetiska momentet gör att rutinen, utan att nödvändigtvis behöva vara översatt från mediala toppfotbollsrepresentationer, angränsar till joga bonitons rumsliga distribution. Inga kraftfulla förflyttningar sker och aktiviteten gäller att göra bollens linje i luften så lång som möjligt. Den vertikalt orienterade bollbanan implicerar en internaliserad släthet till skillnad från externaliseringen i klungbollens horisontella deterritorialisering. Denna individualisering kan ses som typisk i och för det som Deleuze (1998b) kallar kontrollsamhällen. Den explicita styrning som, de till de förra föregående, disciplinsamhällena utövade på individens kropp syftade till att stävja turbulenta utslätningar (t.ex. folkfotboll). Men även om flickans positionering i det släta rummet tyder på självreglering och självkontroll, d.v.s. att en kroppspolitisk disciplinering gjorts överflödig, stöter hon ändå på patrull.

Ju **längre** hon **håller** på desto **närmre kommer** pojkarna; de **sluter långsamt** en allt mindre cirkel **kring** henne. Så liten är ringen att om hon skulle försöka **kicka** bollen med fötterna så skulle hon **stöta i** någon av pojkarna.

Pojkarna tycks tolka hennes anspråk som en överträdelse, som ett olovligt gränsöverskridande till det släta rummet och därigenom en utmaning av de ömtåliga principer som rastfotbollen reproducerar genussystemet genom. De minskar utrymmet för flickan så att de små korrigeringar i tyngdpunkt som krävs för att kunna parera bollens små avvikelser blir omöjliga. ”Det släta rummet är just den minsta avvikelens rum” (Deleuze & Guattari, 1998, s. 92) och på så vis skapar flickan fortfarande ett sådant rum, då hon med stöd av sin skicklighet att kicka bollen med knäet kan hålla bollens linje intakt. Men till slut är pojkarna för nära, för att detta skall kunna upprätthållas. Slutandet av cirkeln framtvingar en implosion av sammansättningen flicka+knä+boll.

Att hon **kickar** den med knäet möjliggör för henne att **plocka upp** den med händerna emellanåt för att sedan påbörja **kickandet** igen.

Hon är ”den skickliga spelaren [som] vet att bollen spelar med *henne* eller spelar av *henne*, så till vida att *hon* graviterar runt den och följer dynamiskt positionerna den intar, och i synnerhet relationerna den ger upphov till” (Serres & Latour, 1995, s. 108, min översättning och genusändring). Händerna introduceras i sammanställningen och därmed relativiseras rörelsen och förflyttningen styckas tillfälligt upp i ett räfflat rum. Så fort hon plockar bollen med händerna är bollens rörelse, och därför också dess linje, bruten. Men då pojkarnas nära positioner är ett hot mot att hon ska få fortsätta väljer hon att växelverka mellan räfflingar och utslätningar, så att hon inte helt behöver ge avkall på sina anspråk att beträda det släta rummet. Hennes utmaning av genusystemet, i det här fallet att göra bort ”isärhållningen” (Hirdman, 1990, s. 80), fragmentiseras och blir till ytterst tillfälliga inträden i det släta rummet. Pojkarnas gränsbevakning av det släta rummet når därmed sin kulmen och en mer handfast strategi anläggs.

Någon av pojkarna **sträcker** sig **mot** bollen för att försöka **ta** bollen, antagligen vill han själv försöka, men flickan **avvärjer** **närmandet** genom att **ta** bollen med händerna och **ta** några steg **bort**, för att på nytt börja **kicka**.

Pojkarna skapade under hela händelseförloppet en alltmer avgränsad yta, som försvårade för flickan att fortsätta kicka. Deras kroppar var först stilla och därför belägna i det räfflade rummet varefter de började röra sig mot henne, men nu med en räfflande verkan på det rum hon gjorde. Genom att fånga bollen emellanåt, d.v.s. att räffla rummet, gjorde hon vad som krävdes för att få, om än tillfälligt och regelvidrigt (då kickning som ordet implicerar inte tillåter användandet av händer), fortsatt tillträde till det släta rummet. Pojkens handgriplighet var ett sista desperat försök att få flickan att sluta kicka.

Som redan sagts var det en maktresurs i rastfotbollen att hålla i bollen. Och även om detta gjorde så att man hade en plats till rastfotbollen garanterade det inte att man fick tillträde till det släta rummet. Några flickor, skolår 3, står och slog straffar (räfflad/räfflande rumproduktion). När en av dem ska skjuta ”**går** hon med

bollen i händerna **fram** till den punkt som är på förhand given och placerar den metodiskt” istället för att driva den framför sina fötter som pojkar under observationerna sågs göra. När några äldre pojkar närmar sig flickornas straffläggning, plockar hon upp bollen och börjar blänga på dem. ”Pojkarna **ställer** sig en bit **bort**, fortsatt iakttagandes matchen”. För att freda sitt förvisso redan räfflade rastfotbollsrum gör hon en räfflande åtgärd genom att plocka upp bollen i händerna. De tre flickorna positionerar sig i det räfflade rummet och hon som tar bollen markerar en tydlig gräns gentemot pojkarna, vilket kan ses som en isärhållningshandling. Etablerandet av straffläggningen som en feminin pol och den gränsbevakning som följer därav är en kritik av genussystemets andra princip - den manliga normens primat. När det ringer in för flickorna i trean springer pojkarna till målet och hänger sig i näten.

Sju pojkar i tvåan står vid ett elvamannamål med och spelar planlöst; ”Två bollar **florerar**” i ömsom klungdribblingar, ömsom skott på mål. Inga speciella lag är uppdelade och målvaktssysslans ambulerar. Utan att vara speciellt intensivt kan man bedöma detta som en relativt slät rumproduktion, i en icke desto mindre räfflad sättning. Detta pågår tills några andra elever gör anspråk på att få delta i rutinen.

Flickorna som **kickade** inne under träden innan **ansluter** sig till matchen genom att **ställa** sig **inne** i det aktiva rummet. När de **kommer åt** en boll blir de direkt **fråntagna** bollen, men **motas** inte bort verbalt.

Att ställa sig mitt inne i spelrummet medför förvisso ingen risk för att bli omkullknuffad då spelet inte är så intensivt, men de försök att äntra själva spelet som flickorna gör motarbetas. Att de inte blir verbalt bortkörda signalerar att det som Corsaro (2005) kallar interaktivt rum inte är giltigt här. För även om flickorna står mitt i det aktiva rummet kan spelet fortgå utan att pojkarna behöver göra något mer än att punktmarkera dem; och att ta ifrån dem bollen så fort de får tag i den. Virilios (2004) rörliga front- och gränsbegrepp demonstrerar hur rummets avgränsningar inte inhägnar en geometrisk yta, utan etableras i relationerna. Flickorna väljer så småningom att istället

gå ut från klungan med en av bollarna för att **kicka till** varandra. Den boll de har **kommit över konfiskeras** strax av en pojke. De **går tillbaka till** matchen och en av flickorna **ställer sig i** målet. Målet är stort och skulle lätt **rymma** två målvakter (det skulle vara gynnsamt till och med) men hon **skuffas undan** av en pojke som **från** att ha **stått** bredvid, **ställer** sig framför henne.

Flickorna väljer att lämna den könsblandade rutinen för att ägna sig åt en egen slät rumproduktion invid pojkarnas match, en positionering baserad på isärhållning som renderar handlingsutrymme. Men det tillåts de inte göra. När pojken återbördat bollen lägger han den i målet (där den ligger kvar resten av rasten). Väl tillbaka hos pojkarna är det inte bara det släta rummet som flickorna utsluts från utan också från den räfflade målvaktspositionen. Den andra flickan försöker i ett sista desperat försök göra sitt deltagande i rutinen meningsfullt.

Den andra flickan ska **lägga straff** och **tar** bollen i händerna för att **gå** till **straffpunkten**. En pojke **går framför** henne **backandes** och hänvisar hela tiden till en **straffpunkt längre** och **längre från** målet, hon **följer efter**. Till slut **stannar de vid** en punkt i hörnet av **straffområdet** mycket **längre från** målet än den internationellt reglerade varianten.

Återigen tillgrips ”plocka upp bollen” – strategin, d.v.s. att tillfälligt kontrollera rummet genom en räfflande åtgärd, av en flicka. Pojkarna har emellertid ett effektivt medel mot detta: den eskort som de erbjuder flickan gör det omöjligt för henne att skjuta bollen mot mål från det stället hon vill. Istället forslas hon bort till en ny imaginär straffpunkt på ohemult avstånd från det i och för sig stora målet. Vad som inte framgår av citatet är att det hela kröns med att bollen, efter att flickan har lagt ner den, direkt skjuts iväg av en pojke i kortegen.

Socialt förkroppsligande i rastfotbollens dromokrati

Den 24 Maj 2007 utmanades, omförhandlades och reproducerades genussystemet i rastfotbollen på en skola i Malmö. Olika positioneringar ledde till att genusgränsarbetet var som mest intensivt kring den släta rumsproduktionen i rastfotbollens kulturella rutiner. Flickor och pojkar spelade i rastfotbollen "tillsammans, men mest isär" (Thorne, 1993). Den lokala genusregimen (Connell, 2002) fördelade flickor till det räfflade rummet i vilket hegemoniskt maskulina (Connell, 1995) pojkar med stöd av delaktigt maskulina (ibid.) pojkar strävade efter att erövra dominanta positioner. Detta kunde jag utröna genom en analys av positioner, hastigheter, kurser, förflyttningar och gränsdragningar i spelfigurationer, d.v.s. i min ludiska dromografi över rastfotbollen. Vad för denna synnerligen raffinerade genussystemsreproduktion med sig? Hur bidrar detta specifika sätt av rumslik distribution och genusresurstillägnande till att skapa kön? Med andra ord, vilken typ av socialt förkroppsligande är det som vi har att göra med här?

De möjliga tolkningarna är förstås många, men här tänkte jag uppehålla mig vid en diskussion om subjekt och objekt, samt vid den uppenbara dromokratiska dimensionen. Virilio (2004) menar att dromokratin, "kurssamhället", präglas av en exponentiellt ökande differentiering av maktresurser, baserad på vem som kontrollerar hastighet. I rastfotbollens dromokrati bidrar flickors och pojkars positionering till att flickors deltagande är fullt legitimt om de underordnar sig pojkar i det räfflade rummet och att de inte gör anspråk på att beträda/utgöra det släta rummet. Pojkars legitima positioneringsmöjligheter är däremot fler. Det könsskapande sociala förkroppsligandet i detta specifika och könsblandade sammanhang anger därmed att flickors rörelsebaserade intagande av rummet relativiseras och segmentiseras. De färdigstöpta formerna som fotbollsspelet medger (roller och moment) är relativt tillgängliga för flickor att fylla. Denna material till form - ekvation är det räfflade rummets princip (Deleuze & Guattari, 1987). Av de tre aktivitetsmönster som jag presenterar ovan (klungboll, Soccer och joga bonito) framstår Soccer som det som i störst utsträckning bidrar till inkludering av flickor, både när vuxna är med och när eleverna spelar själva. Detta Statens rum vilar på binära par som just man och kvinna, vuxen och barn (ibid.). Att döma av den ludiska

dromografin över rastfotbollen, den 24e Maj 2007, är tendensen att flickors förkroppsligande (i det här fallet hur de anmodas att positionera sig i rummet) reproducerar det räfflade rummets logik, d.v.s. att handlingsutrymmets öppna ändar stängs, till förmån för fördefinierade roller. Gränsarbetet i rastfotbollen skapar däremot en öppnare och mer tillåtande miljö för pojkarna, då den ordlöst och kroppsligt relationella diskursen medger deras vara, men framförallt blivande i det släta rummet. Men frågan är hur många möjliga positioneringsmöjligheter rastfotbollens släta rum erbjuder pojkar totalt? Och om klungan är en av få maskulina frizoner, vad är det för typ av maskulinitet som frodas där? Vad leder denna kamratfostran till och vad händer med de pojkar som inte positioneras/-r sig i detta sammanhang?

Fundbergs (2003) överväganden kring valet av vilken grupp som skall studeras i avhandlingen, *Kom igen Gubbar!*, är intressant att koppla till diskussionen om genusbaserad rumsproduktion i rastfotbollen. Han väljer att analysera svensketniska medelklasspojkar i ett fotbollslag just för att dessa sociala dispositioner, i en svensk kontext, utgör ett slags normernas origo. Och handlingsutrymmet i denna origo är mycket större än för t.ex. lesbiska invandrarflickor, vilka bedöms efter vilka de är, och inte, som i fallet med nämnda pojkar, efter vad de gör. Detta kan vara en introduktion till hur man kan förstå rastfotbollens sociala förkroppsligande. Oavsett vad flickor gör i rastfotbollen, är deras största chans att legitimeras i positionerings- och gränsarbetet att de först etableras som någonting som *är*. Backar i mitt fall, och målvakter i Dovborn och Trondmans (2007) studie. Pojkar kan förvisso också fördelas till denna *är*-position, men en majoritet av dem är i ett *gör*-tillstånd, eller kanske ännu hellre i ett ickesubjektiverat *blir*-tillstånd. Att göra och att bli är tillstånd där man inte behöver vara något speciellt så länge man gör något av de första. Fundbergs informanter positionerar sig följaktligen inte som om de vore något speciellt, utan snarare gentemot vad de inte är, vare sig detta rör sig om "kärringar", "bögar" eller "invandrare". "Göra och bli"-origo är därmed ett slags blind fläck, ett socialt förkroppsligande som implicerar att de utvalda få som får tillträde till detta tillstånd främst definieras utifrån vilket handlingsutrymme de disponerar över. Ett handlingsutrymme som å ena sidan kan verka stort, men

som å andra sidan implicerar en snäv definition av maskulinitet/manlighet.

Subjekt, objekt och socialt förkroppsligande

Denna slutsats skulle kunna förstås i termer av subjektsskap och objektsskap. Under denna analysdelens sista rubrik kommer jag att diskutera detta samtidigt som jag tar tillfället i akt lyfta några kritiska röster mot de teoretiska perspektiv som jag valt. Amodernismen och rastfotbollen uppvisar, skall det visa sig, likheter på ett oväntat vis.

Vad som är subjekt och objekt i en given händelse är inte självklart (Deleuze & Guattari, 1987; Latour, 1993, 1999a, Serres & Latour, 1995), vilket var tydligt i rastfotbollen. Bollen, planen och teknosociala medierepresentationer var liksom eleverna fullgott inflytelserika aktörer i rastfotbollens sammansättningar. Emellertid växlade subjekt- och objektsfördelningen beroende på vilket aktivitetsmönster som rådde vid givet tillfälle.

I klungan är komponenterna i sammansättningen ickesubjektiverade, med vilket jag menar, som ovan diskuterat, en förvandling av många fragment till ett helt. Detta är enligt Deleuze och Guattari (1987) ett, i dubbel bemärkelse idealiskt rhizom i vilket ett tillstånd nås där "pluralism = monism" (ibid., s. 20).³³ Alltså har vi i klungbollen att göra med ett kvasi-helt, eftersom feminin positionering i det, inte framstår som lika legitim som den maskulina motsvarigheten.

I Soccer, d.v.s. i det räfflade rummet, sker rumslig fördelning och därmed socialt förkroppsligande, via en tydligare indelning i subjekt och objekt. Faktiskt framstår de förvisso mer rigida formerna i Soccer som mer inkluderande, till genus sett. Det räfflade rummets tillgänglighet för flickor kan därmed ses som ett inkluderande som förutsätter att de bekänner kön. De tillgängliga genusresurserna i rastfotbollen ger alltså följande erbjudande till flickor: Visst kan du få vara en aktör i detta sammanhang och vara ett subjekt som behandlar objekt, du behöver bara säga att du är flicka, så fixar vi resten. Förresten, vad vill du vara, back eller målvakt, det är tyvärr

---

³³ Originallets versaler är utbytta mot gemener.

de enda lediga platserna vi har kvar. Så kan kön förkroppsligas i rastfotbollen.

Det finns lovande, men också oroväckande, kopplingar mellan rastfotbollens genusrelaterade indelning i slätt och räfflat rum och hela den amoderna teoribildningen. Haraway (1991) som står med en fot i amodernismen, menar samtidigt att vi måste förhålla oss kritiskt till vad det innebär att stänga upplysningens bok om naturens och kulturens, resp. subjektets och objektets absoluta särskiljning. Det finns en rad norska teknovetenskapliga (och, vilket ska visa sig, är intressant) kvinnliga forskare (Asdal et al., 1998, 2001) som inspirerats av Haraway, som kan belysa dessa ståndpunkter.

Asdal et al. (2001) diskuterar vilka politiska implikationer det får av att göra sig av med begrepp som subjekt/objekt och kultur/natur. Frågan ”Någon vinner, någon förlorar, vem?” (ibid., s. 11, min översättning) är fullt legitim att ställa. Asdal et al. (1998) menar att bland andra Latour i sin strävan att diskvalificera den fulla omfattningen (om än inte hela) av upplysningstanken, om bl.a. handlande subjekt, kom ”att reproducera de humanistiska och liberala traditionernas förkärlek för historier om starka aktörer, handlingskraft, styrkeprov och gränsupplösande avslöjanden” (ibid., ss. 65-66, min översättning).

”Subjektets död” är en diskurs som förvaltats av en rad manliga tänkare de senaste århundradena. Filosofin går ut på att decentrera det moderna projektets upplysta subjekt som historiens mening och mål. Subjekten är inte utgångspunkter utan resultat och effekter av diskurserna. Asdal et al. (ibid.) gör en genomgång (som hon först kallar ”mainstream”, och sedan ”malestream”) av de personer som hon tycker är centrala i denna tradition. Detta arv härrör från

Nietzsche och Freud (som är mannen bakom utsagan om att jaget inte är herre i sitt eget hus), ... Saussure och Levi-Strauss, ... Barthes, Foucault, Lyotard och Derrida – innan man kanske slutar hos Latour. Strukturalism, poststrukturalism, postmodernism och amodernism (ibid., s. 217, min översättning).

Asdeal et al. menar i detta sammanhang att Haraways ståndpunkt är att föredra: att i stället för att plocka bort subjektet helt, bara ta bort Subjektet med stort S och ersätta detta med många subjekt

med små s (ibid., ss. 71-72). Detta då de senaste decenniernas feministiska och postkoloniala teoribildningar har bidragit till att ge röster åt tidigare marginaliserade gruppers röster. Dessa gruppers subjekt- och aktörsskap bör värnas, något som försvåras av vissa amoderna ståndpunkter.

Vad har detta med rastfotboll att göra? Ett av spåren i min studie är att undersöka rastfotbollen som teoretisk resurs och framförallt har detta gjorts utifrån en jämförelse med Elias (1978), Elias och Dunning (1986) och Giulianottis (1999) modell där fotbollsfigurationens växlingar ses som en modell för hur man kan förstå gruppdynamik och samhälle. Figurationer i reguljär fotboll diskuterar jag som en lämplig modell för att beskriva det som Latour (1999a) kallar Social nr 1, d.v.s. samhället förstått som en uteslutande mänsklig företeelse. Rastfotbollsfigurationernas oregelbundenhet bedömdes på så vis vara mer upplysande för hur man kan förstå Social nr 2, d.v.s. samhälle/kollektiv förstått som ett komplext nätverk mellan människor och ickemänniskor. I Social nr 2 är indelandet av entiteter i subjekt och objekt inte ett standardmässigt förfarande, då varje given situation är så komplex, att det svårligen låter sig göras. Detta ligger bakom Latours bidrag till diskussionen om "Subjektets död".

Studiens vägledande ontologiska och epistemologiska perspektiv, relationism, gör all forskning till ett politiskt projekt. När du säger något om verkligheten så händer någonting med den. Så vad händer när jag säger att rastfotbollsfigurationen är en bättre metafor för att förstå kollektivet än vad reguljär fotboll är? Är det en slump att pojkarnas försök att värna det släta ickesubjektiverade rastfotbollsrummet liknar de amoderna pojkarnas (Latour, Deleuze, Guattari, Jonasson) vurm för subjektlösa rum och nätverk? Och är det en slump att jag fastnade för just denna teoribildning? Är det en slump att Donna Haraway och hennes norska väninnor Kristin Asdal, Anne-Jorunn Berg, Brita Brenna, Ingunn Moser och Linda M. Rustad värnar subjektsskapet? Har vi här att göra med sociala förkroppsliganden? Ett maskulint förkroppsligande som värnar öppna ändar och ett feminint förkroppsligande som värnar subjektet. Vilka intersektioner är i så fall inblandade? Vi såg det i rastfotbollen: flickors positionering i det räfflade rummet och pojkars i (om än inte uteslutande) det släta.

Lagbundenheten i detta bör, och kan relativt lätt, ifrågasättas. John Law (1999) t.ex. är ju kritisk mot gränslöshetsvurm, medan Hillevi Lenz Taguchi (2004) talar utopiskt om ett enda stort öppet, mångfaldigt rum (förvisso med en mängd tillgängliga subjekspositioner). Men denna tendens, om man kan kalla den så, har åtminstone fått mig att fundera över vad som händer när man säger någonting om något. Att säga att rastfotbollens figurationer är en bättre modell än den reguljära fotbollens är bara en ulv i fårakläder. Problemet ligger inte minst i fotbollens maskulina historia. Varje försök att förklara världen utifrån denna sport kommer att bli en patriarkalt orienterad berättelse, eller kanske snarare, en historia om asymmetrisk könsordning.

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

I learned almost everything on the outside and almost nothing on the inside. Yes – we can safely put it that way – everything on the outside, almost nothing on the inside.

- Michel Serres & Bruno Latour (1995, s. 13)

Denna studie har författats inom ramarna för forskningsprojektet *Mångkontextuell barndom* och har, för att fånga in dynamiken i den nutida heterogena barndomen, haft som syfte att skapa förutsättningar för att kunna diskutera gränsöverskridande i och mellan barndomens sociala rum. Detta operationaliserade jag genom att observera, beskriva och analysera figurationsväxlingar i elevers rastfotboll på tre skolor. Analysen skedde med stöd av begrepp från poststrukturalistisk geografi, barndomssociologi, fotbollssociologi och genusforskning.

Analysen av rastfotbollen med denna teoretiska apparat har skapat en plattform för en diskussion om den heterogena barndomen. Studien visar hur man utifrån rastfotbollens figurationsväxlingar kan förstå de kvalitativt skilda sociala rummen som implicerade i varandra. För att beskriva relationen mellan typifieringar (institutioner som skola och föreningsidrott) och flöden (kamratgrupp och den teknosociala fotbollsmedieapparaten) har jag utvecklat begreppsparet *barndomens insida-utsida*. Jag har också undersökt genusrelaterat gränсарbete i elevfotbollskulturer. Studien visar hur genuspositionering skiljer sig mellan olika spelmönster. De tre figurationslogiker som jag har analyserat kallar jag *klungboll*, *Soccer* och *joga bonito*. Både flickor och pojkar deltar i de aktiviteter som hänger samman med rastfotbollen och skapandet av elevfotbolls-

kulturer, även om tonvikten ligger på de senare. En slutsats som kan dras ur mitt material är att pojkar i rastfotbollen positioneras/positionerar sig på både (barndomens) utsida och insida. Flickor positioneras/ positionerar sig å andra sidan på barndomens insida. Denna slutsats drar jag efter att ha tecknat en *ludisk drogografi*, ett analytiskt verktyg som utvecklas i studien, över rastfotbollen.

I detta kapitel avser jag knyta ihop analysresultaten, med begreppen som har arbetats fram och att belysa med de perspektiv som har väglett studien. Jag kommer också att presentera en modell som sammanfattar studiens begrepp och slutsatser.

Rastfotbollens figurationer

Rastfotbollen var en populär sysselsättning bland eleverna på de skolor som jag besökte. Med själva begreppet rastfotboll avses elevers självorganiserade rutiner under rasten som innehåller något moment av att sparka på en boll. Störst fokus, men inte uteslutande, vilade härvidlag på de aktiviteter som ägde rum på skolfotbollsplanen. Det fanns många varianter av rastfotboll och en match kunde snabbt ändra i karaktär om någon elev kom till eller om någon lämnade. De deltagandes ålder och kön påverkade också figurationernas växlingar. Denna föränderlighet är kännetecknande för både kulturella rutiner i kamratkulturer (Evaldsson, 2000; Corsaro, 2005) och det som Deleuze och Guattari (1987) kallar sammansättningar (Eng: assemblages; Fr: agencements). De materiella, symboliska och diskursiva aktörer (Latour, 1993) som var närvarande vid den specifika rutinen var avgörande för hur figurationerna växlade, och vilket aktivitetsmönster som gavs upphov till, d.v.s. vilken typ av rum som skapades. Den befintliga fotbollsutrustningen i form av skolfotbollsplanen, med sina linjer och mål, var t.ex. en avsevärd aktör. I rastfotbollsfigurationer utanför planen var inte diskursiva aktörer, som straff- och frisparksregler, aktiva. Att vara duktig på att dribbla var det instrumentellt sett mest effektiva sättet att spela i rastfotbollen. Passnings- och inläggskicklighet var däremot inget garanterat framgångsrecept.

Ju färre, vad man skulle kunna kalla, konstitutiva aktörer desto slätare var rumproduktionen, inte sällan i form av rastfotbollens *klungboll*, som undersöktes i kapitlet med just det namnet. Denna

jämförde jag med den medeltida folkfotbollen och fann likheter i hur båda spel deterritorialiserade rummet, d.v.s. upphävde konventionella gränser. Deleuzes och Guattaris (1987) begrepp slätt rum var vägledande i hur jag förstod aktivitetsmönstret och distributionslogiken i klungbollen.

De materiella inslagen från den moderna tävlingsfotbollen hade en segmentiserande verkan på spelet och figurationerna, detta förstod jag utifrån begreppet *Soccer*. Speltiden styckades upp och de standardiserade momenten blev fler, ju fler konstitutiva aktörer som var närvarande. Inte bara linjer och mål ytan även äldre elever och vuxna som deltog i rastfotbollen kan betraktas som konstitutiva aktörer då de hela tiden framhöll Soccer-logikens företrädare framför klungbollen. Sådana inslag kunde också iscensättas om eleverna inte fick tillgång till planen. Ett exempel var en straffläggning på en plan som blev avbruten av en lärare. Denna tog istället vid bredvid planen mot en vägg med ett stuprör och en papperskorg som målstolpar. Halvcirkelformationerna som bildades vid straffläggning var en iscensättning av den reguljära tävlingsfotbollens rum, vilket av Bale (2003) förstås som ett panoptiskt fort. Detta "fort" belyste jag med Deleuzes och Guattaris (1987) begrepp räfflat rum (vilket implicerar uppstyckning, segmentisering och relativisering av förflyttning).

De mer estetiska och konstfärdiga inslagen i rastfotbollen förstod jag med hjälp av begreppet *joga bonito* i kapitlet med samma namn. Att "spela vackert", som denna term betyder på portugisiska, var viktigt för många pojkar i rastfotbollen. Oftast som ett ändamål i sig, men om det kunde hjälpa det egna laget till mål eller vinst så var detta också välkommet. Termen som lånas från en Nike-kampanj med samma namn är tätt sammankopplad med herrfotbollens exponentiellt ökade marknadifiering, kommodifiering och globalisering (Giulianotti, 1999; Sandvoss, 2003). De senare processernas intensifiering är signifikant för nutiden, vilken har beskrivits som senmodern (Giddens, 1990).

Världens bästa herrspelare som till vardags verkar i de bästa europeiska lagen gjorde sig påminda i rastfotbollen, i form av dels deras signifikanta manövrar, dels i form av fotbollströjor med deras namn på (som bars av pojkar). På det viset kunde Zidanes dubbla sulfinter och Ronaldinhos raffinerade bollupptagningar

skådas i rastfotbollen. Tekniska bollkonster av det slaget förstods, även om de springer ur den (räfflade) moderna tävlingsfotbollen, som utslätande (Deleuze & Guattari, 1987) element i rastfotbollens rum. Sådana elitspelare var också hett dryftade personer i korridorer och i matsalar och i synnerhet dagen efter stora TV-sända matcher från den uppburna turneringen *Champion's League*. Dessa element implicerar en sammansättning med global utsträckning, ett teknosocialt nätverk genom vilket eleverna kopplas samman med internationella tilldragelser. Även om man kan förstå detta som multinationella företags kolonisering av institutionellt frikopplade zoner (Lash & Lury, 2006) så kunde inkoppling i dessa sammansättningar bidra till att elever förlänades ett utökat aktörsskap. Det senare begreppet förstår barndomssociologen Prout (2000) just som en resurs som tillgängliggörs genom sammansättningar av heterogena material.

Ett amodernt perspektiv på idrott

Enligt Latour (1993) har människan aldrig varit modern. Detta påstående grundar sig i en definition av moderniteten som går ut på att upplysningens vetenskapsfokus delade in världen i två poler samhälle (kultur) och natur. Att upprätthålla denna dikotomi, d.v.s. att med Latours (ibid.) ord "rena" polerna på element från varandra, har varit en central strävan i moderniteten (Bauman, 1991). Reningen möjliggjorde vetenskapens alla innovationer, vilka av Latour förstås som alltmer komplexa förbindelser, hybrider och nätverk mellan samhället och naturen. Men detta sammankopplande, som Latour kallar medieringen, doldes för de moderna då naturvetenskapens uppburna position som opolitisk sanningsproducent ansågs vara ovedersäglig. Upplysningsprojektet var alltså, i bokstavlig bemärkelse, illuminerande till den grad att de moderna blev så bländade att de inte kunde förnimma vissa delar av processen (medieringen) som vetenskapen gav upphov till.

Så vad har detta med rastfotboll att göra? Företeelserna verkar till synes vara långt från varandra. För att närma mig detta diskuterade jag en teori som använder den moderna tävlingsfotbollens figurationer som en metafor för och en miniatyr av mänskliga samhällen (Elias, 1978; Elias & Dunning, 1986; Giulianotti, 1999). Att förklara det moderna samhället med den moderna tävlingsfot-

bollen, blir till vad man skulle kunna kalla en självuppfyllande profetia. Den klassiska sociologins dikotomier som aktör/struktur, subjekt/objekt, individ/kollektiv och spänningar dem emellan är alla lämpliga för att beskriva en modern tävlingsfotbollsmatch. Dessa motsatspar är enligt Latour samhällsvetenskapens bidrag till den synbara reningen och den därför, i det fördolda, tilltagande medieringen mellan polerna natur och kultur. Min starkt presumtiva hypotes är därför att den moderna tävlingsidrotten, och i det här fallet fotbollen, är och har varit en central praktik i den moderna överenskommelsens reningsarbete. Detta understryks bl.a. metaforer av det slag som Elias, Dunning och Giulianotti laborerar med. Jag jämförde denna typ av teoretiserande som illustrationer av det som Latour (1999a) kallar Social nr 1, d.v.s. samhället förstått som ett enkom mänskligt kollektiv.

Dessutom skulle jag i nästa led vilja påstå att detta akademiska reningsarbete kompletteras och intensifieras av den moderna tävlingsidrottens beroende av och allt tätare sammankoppling med medieteknologi. Hjalteproduktionen i tävlingsidrott skulle på så sätt kunna förstås som en av de företeelser som har övertygat de moderna om att och hur deras samhällen är distinkt skilda från både tidigare samhällen och natur. "Tävlingsidrott" skriver medieforskaren Peter Dahlén (2008), "verkar alltså närmast vara en uppfinning som syftar till att få fram idrottshjältar, och är någonting som finns i varje mer omfattande samhällsform" (ibid., s. 10). Den tilltagande fixeringen vid de enskilda idrottarnas personer har tilltagit i takt med att medieteknologin har blivit alltmer avancerad (Frandsen, 2008). De teknosociala nätverken är kvitton på den alltmer komplexa medieringen mellan natur och kultur (Latour, 1999a). I den, i dubbel bemärkelse, mediera(n)de tävlingsidrotten döljs dessa förbindelser allt mer. Detta då teknologiska innovationer som slow-motion och repris, för publiken, möjliggör en större känsla av närhet till elitidrottarna (Frandsen, 2008). De allt tätare relationer till sina elitidrottare som de moderna har är alltså själva reningen; berättelsen de (moderna) berättar om sig själva, för sig själva (Geertz, 1973). Dolt för de moderna, men, enligt Latours (1993) teori, en förutsättning för deras berättelse om och för sig själva, d.v.s. den om naturens och kulturens absoluta särskiljning, är i fallet för idrottshjalteproduktionen, de komplexa teknosociala

nätverk (naturkulturhybrider) som medieteknologin utgör. Mer behöver inte sägas om denna sällsamma hypotes här förutom att den moderna tävlingsidrotten ur ett amodernt perspektiv inte utgör en lämplig modell för att förstå kollektivet av "kvasiobjekt" och "kvasisubjekt" (Serres & Latour, 1995; Prout, 2005), som Latour (1999a) kallar Social nr 2. För detta ändamål tedde sig rastfotboll, med sin mer lösa reglering och konstitution, som en spännande form av idrott att belysa kollektivets processer med.

Rastfotbollens topologi

Mina anspråk i demonstrationen av rastfotbollen som en modell för kollektivet sträcker sig inte så långt som Elias och Dunning (1986), d.v.s. att etablera en hel sociologisk inriktning, i deras fall figurationssociologi. Om tävlingsfotbollen och dess figurationer förtjänstfullt illustrerar hur man kan förstå det Latour (1999a) kallar Social nr 1, de modernas samhälle, så menar jag att rastfotbollen kan belysa vissa drag hos Social nr 2, de amodernas kollektiv. Tidsaspekten är ett sådant exempel. Ett av amodernismens och den "symmetriska antropologins" (Latour, 1993) anspråk är att erbjuda en alternativ förståelse till det påstådda brottet mellan förmodernitet och modernitet (Latour, 1999a). Serres (i Serres & Latour, 1995) driver i detta avseende sitt begrepp om tid ännu längre bort från den moderna tidsuppfattningen (linjär med ett brott) än Latour (1999a) som ändå behåller något slags linjär temporalitet. Det topologiska tids- och rumsbegreppet skiljer sig från det metriskt geometriska vilket Serres illustrerar med att beskriva skillnaden mellan en struken respektive hopskrynkad näsduk. Två företeelser som är tillsynes åtskilda i tid och rum kan plötsligt korrespondera och ha en tätare relation än två företeelser som delar samma plats och tid enligt metriska skalor. Så vill jag förstå klungbollens förhållande till Soccer i rastfotbollen.

Presentationen av kapitlen var upplagda som en skissartad exposé över fotbollsfigurationernas historia. Klungbollen jämfördes med den medeltida folkfotbollen, medan Soccer självfallet jämfördes med den moderna tävlingsfotbollen. Joga boniton betraktar jag däremot som ett nutida, senmodernt, aktivitetsmönster. Det är såklart inte vattentäta skott mellan de olika figurationella logikerna, vilket kunde märkas i spelet. De tre speltyperna kunde övergå i

varandra inom loppet av bara några sekunder. På detta vis förstår jag rastfotbollen som Serres näsduk när den är hopskrynklad i fickan och hela tiden på ett svårförutsägbart sätt skapar nya veck som inte gnuggats. Detta kan också demonstrera Murdochs (2005) påstående, "space is not itself a *container* but is *contained* (in networks)" (ibid., s. 86, kursiv i orig.). Vilken rumslig distribution som tar plats beror på i vilket av nätverken (klungboll, Soccer och joga bonito) som en "mediering" eller "översättning" (Latour, 1993) görs vid det givna rastfotbollstillfället.

De olika tidernas speltyper kunde således dyka upp i rastfotbollen inom loppet av bara några sekunder beroende på vilken sammansättning som var aktiv inom den givna rutinen. Sammansättningen i den klungboll som ägde rum på skolgården (alltså inte på skolfotbollsplanen) hade det minsta antalet för spelet utformade element och skapade på så vis ett extremt lokalt men mobilt spelrum, en nomadisk maskin som kopplades samman med och deterritorialiserade de gränser som kom i dess väg. Om klungbollen däremot ägde rum på skolfotbollsplanen hade den drag av Soccer. Denna typ av spel menade jag att man kunde förstå som en effekt av ett institutionellt nätverks försök att internalisera utomliggande och tumultartade företeelser (Murdoch, 2005). De standardiserade planerna som den moderna tävlingsfotbollen har gett upphov till knyter samman denna typ av spel med ett större globalt nätverk - ett internationellt gångbart språk (som de moderna tävlingsidrotterna populärt brukar kallas). Joga bonito-elementet implicerar också att barn är aktörer i ett globalt utsträckt kapitalistiskt nätverk (Lash & Lury, 2006). Deleuze och Guattari (1987) menar på så sätt att en ursprungligt frigörande krigsmaskin lätt kan kapas av apparater som kapitaliserar människors begär.

De tre figurationsepokerna demonstrerar Latours (1999a) tes om hur omfattningen av komplexa förbindelser mellan kvasiobjekt och kvasisubjekt ökar efter tid och på vilken skala detta sker. För att ytterligare belysa detta vill jag knyta an till Wallensteins (1998) exempel om kärnvapenubåten. Jag återger kort hans resonemang och placerar min egen exposé inom parentes på lämpligt ställe. Det initialt släta rummet havet (folkfotbollens *klunga*) räfflades så småningom för att tjäna de imperiala statsapparaternas världsheravälde i modernitetens tidevarv (associationsfotbollens *Soccer*). De

nutida kärnvapenubåtarnas förmåga att nå vilken punkt som helst på klotet (den hyperkommersialiserade fotbollens *joga bonito*) har därmed återskapat ett världsomspännande slätt rum. I denna skiss kan en sällsam tids-, rums- och skalmässig överensstämmelse mellan fotbollens och havets växlande utslätningar och räfflingar skönjas. Varje förändring i skissen implicerar dessutom en alltmer komplex förbindelse mellan människor och ickemänniskor (jfr Latour, 1999a, ss. 193-215). Denna historik är såklart en alltför grov skiss. Public school-fotbollen befann sig mellan folkfotbollen och den fullfjädrade associationsfotbollen sett både till tids- och spel-dimensionen (Andersson, 2002). Den aktualiserar på så vis, skulle man med stöd i Latour (1993) kunna påstå, det svåra i att definiera modernitet som det stora brott det har ansetts vara.

”Multipla ontologier” (Latour, 1999a, s. 151) tider och rum ligger ”veckade” (Deleuze, 1993) i rastfotbollens ”topologiska näsduk” (Serres & Latour, 1995). Och beroende på vilka aktörer som knyts till den givna rastfotbollssituationen blir det tydligt i vilken omfattning och på vilken skala den givna sammansättningen verkar. En av mina preciserade frågeställningar, som bottnade i Elias och Dunnings (1986) figurationsmodell, rörde rastfotbollsfigurationers lämplighet som en metafor för gruppdynamik. Jag fann att medan Elias och Dunnings modell lämpade sig väl för att demonstrera den modernistiska sociologin, Social nr 1, var min rastfotbollsmodell mer anpassad till Latours amodernistiska sociologi, Social nr 2. Efter min analys av rastfotbollens genusgränsarbete drog jag emellertid slutsatsen att det är en politiskt problematisk handling att etablera en gruppdynamikmodell efter en maskulint dominerad sysselsättning.

Rastfotbollen och barndomens sociala rum

Syftet med studien var att skapa begrepp för att kunna diskutera gränsöverskridande i barndomens sociala rum. Bakgrunden till detta var att jag ville finna en modell som inte placerade barn som aktörer gentemot en abstrakt struktur. Thornes (2005) och Prouts (2005) perspektiv på den nutida barndomens heterogenitet implicerar en kritik mot teoretiska modeller som utgår från västerländska typifieringar som skola, familj och fritid. Och även om beskriv-

ningen av dessa sociala rums samspel är ett steg i rätt riktning, kan oförutsedda processer och företeelser falla bort.

Latours (1993, 1999a) syn på (den inte uteslutande mänskliga) aktörens deltagande och ingång i nätverk möjliggjorde i studien en mer horisontell, "rhizomatisk" (Deleuze & Guattari, 1987, ss. 3-25) ontologi än den mer vertikala, binära och "arborescenta" (ibid.) aktör/struktur-modellen. Rent praktiskt operationaliserade jag detta genom att analysera sammansättningar och figurationsväxlingar i rastfotbollen. På detta vis kunde jag visa hur gränser mellan globala (*joga bonito* och *Soccer*) och lokala (*klungboll*) nätverk kunde överskridas inom loppet av bara några sekunder i kamratgruppen (i skolan) – ett (två) av de sociala rum som *Mångkontextuell barndom* stipulerar.

Bilden av idrotten som ett socialt rum byts i detta fall ut mot tre materiella och semiotiska nätverk, alla av idrottslig karaktär. Man kanske förvisso skulle kunna förstå kampen om bollen som kampen om tolkningsföreträde på ett "socialt fält" (Bourdieu, 1991), ett av de begrepp med vilka socialt rum i barndomen har förståtts med (Peterson, 2007). Detta skulle då implicera att varje specifik idrott skulle utgöra ett, mer eller mindre framträdande, socialt rum i barndomen. Typifieringarna som erbjuds av projektet *Mångkontextuell barndom* har varit vägledande för vart sökljuset skall riktas, emedan flödena, som genomkorsar dessa sociala rum (stabiliserade nätverk/kontexter/system), i varje given empirisk situation avgör vilka gränsöverskridanden som äger rum och hur. Dessa flöden kan såväl som från andra sociala rum, komma från helt andra nätverk och sammansättningar.

Barndomens utsida och insida

Deleuzes och Guattaris (1987) distinktion mellan det släta, noma-diska och exteriöra rummet kontra det räfflade, sedentära och interiöra rummet applicerar jag på barndomen och kondenserar härvidlag ner dem till två mer tillgängliga begrepp, *barndomens utsida* och *insida*. Denna rumsliga metafor belyser hur gränsöverskridanden i och mellan barndomens sociala rum kan förstås som förflyttningar mellan mer stabiliserade institutionella nätverk (Murdoch, 2005), insidan, och de till dessa nätverk mer turbulenta och oförut-

sägbara flöden, utsidan. Detta exemplifierar jag utifrån rastfotbollens figurationer.

Den mest självklara indelningen är klungbollen på utsidan och Soccer på insidan. Dessa två spelsystem stämmer inte alltid överens. Vissa element i Soccer, som standardiserade passningsvägar och inlägg var inte översättbara till klungbollstumultet. Likaledes är den klungboll som spelas av ”smågrabbar innan de utbildats” (Peterson, 1989, s. 83) inte speciellt gångbar i föreningsfotboll. Men Soccerns gränsöverskridande till klungbollen var friktionsfritt i samspelet med skolfotbollsplanens materiella och symboliska aktörer (linjer, straffpunkter och målburar). Klungbollens “mode of distribution is the *nomos*: arraying oneself in an open space (hold the street)” (Deleuze & Guattari, 1987, s. xiii), medan Soccerns distributionslogik präglas av ”the *logos* of entrenching oneself in a closed space (hold the fort)”. I en jämförelse med Latours (1999a, ss. 216-265) iscensättning av munhuggningen mellan Sokrates och sofisten Kallikles förstod jag klungan som folket på agoran – pöbeln. Detta är hur denna oregerliga massa skall styras som nämnda filosofer träter om. Soccern företräds i denna konstruktion av Sokrates och hans *Right*-system, en geometriskt baserad rättvisa.

Joga boniton hade något av en särställning i rastfotbollen, då den är ett gångbart aktivitetsmönster i både Soccer och klungboll. En dribblingskicklig spelare reder sig i vilket spel som helst. Det är förvisso inte säkert att denne spelare använder sin kunskap på ett instrumentellt sätt. Joga bonitons mer estetiskt autoteliska moment kan ses som kännetecknande för nutidens individualistiska projekt. Denna speltyp är därför en relativt friktionsfri gränsgångare mellan insidan och utsidan (även om ”diviga” spelare i reguljär fotboll ofta tuktas). I den grekiska sättningen motsvaras joga boniton av sofisten Kallikles och hans *Might*-retorik vilken, sett till gränsgångandet passande nog, är en gångbar strategi såväl i domstolar (Soccer) som ute bland folk på torget (klunga). I jämförelse med de rumsliga fördelningslogikerna *nomos* (klunga) och *logos* (Soccer) skulle joga bonitons distribution kunna kallas *dromos*. Detta grekiska ord har många betydelser av vilka några är gata, kurs och riktning. Virilios (2004) begrepp dromokrati, ”kurssamhället”, är talande för hans tes om att de styrande i givet samhälle är de som kontrollerar och har tillgång till hastighet och förflyttning. Joga

bonitons retorik, d.v.s. dribblingskicklighet, är gångbar i alla rastfotbollens situationer, och därför en överordnad typ av spel.

Beings, becomings och be.com/ings

Gränsöverskridandena i rastfotbollen aktualiserar olika barndomsontologiska ideologier. I gränsöverskridandet mellan insida och utsida, vilket förövrigt hänger ihop med vilka ickemänskliga aktörer eller kvasiobjekt som ingår i den givna sammansättningen (Latour, 1993, 1999a), förändrades elevernas aktörsskap och därför också deras position i "generationsordningen" (Alanen, 2001; Mayall, 2002). Detta belyste jag med barndomssociologins hett dryftade begreppspar *being* och *becoming* (James & Prout, 1997; James, Jenks & Prout, 1998; Lee, 2001; Prout, 2005; Halldén, 2007).

Min ingång var att barndomens insida, m.a.o. dess mer institutionella rum som skola och (förenings)idrott, behandlar barn som *becomings*, ontogeniskt inkompleta människor och medborgare, vilka måste socialiseras färdigt innan de kan agera fritt i samhället. I min studie var Soccer den logik som behandlade barn som *becomings*. På utsidan finner vi det tveeggade aktörsskap som "det nya barndomsstudiet" (James & Prout, 1997), genom etnografiska studier, vill visa på att barn besitter. Detta går under namnet *being*. I min studie aktualiserades *being* som mest när klungbollen flöt utanför skolfotbollsplanens gränser, i vad som skulle kunna kallas en utslätning av räfflor i barndomens mer institutionellt sociala rum.

Prout (2005) menar att de båda begreppen förstärker "de modernas reningsarbete" (Latour, 1993) av dikotomin kultur/ natur. Vidare menar han att det socialkonstruktionistiskt orienterade studiet av barndomen placerade på så vis *beings* i kulturpolen som en reaktion på utvecklingspsykologins, barnmedicinens och socialisationsmodellernas naturpol – en diskurs i vilken barn förstods som till naturen ofärdiga, m.a.o. *becomings*. Lee (2001) menar att barn kan ses som både *beings* och *becomings* och belyser detta med stöd av Deleuze. *Becoming* kan ju förstås både som tillblivelse och blivande – termer av vilka det senare är centralt för Deleuze (2003). Blivandet är till skillnad från tillblivelsens linjära ontogeni en linje utan början och slut. Denna distinktion är förövrigt den samma som i distinktionen mellan linjer i det släta (öppna ändar) respekti-

ve det räfflade rummet (början-slut) (Deleuze & Guattari, 1987). Denna linjära kvalitetsskillnad diskuterar jag när jag utvecklar mitt analytiska verktyg, *ludisk dromografi*.

Aktivitetsmönstret joga bonito var intressant på detta vis, eftersom dess koppling till herrfotbollselitens fixstjärnor implicerade ett Deleuzianskt blivande(ts vara), vilket kan förstås med frågan: Hur många element kan kopplas samman i en sammansättning och vad för typ av aktörsskap och flyktlinjer ges därmed upphov till? De teknosociala nätverk (massmedia, IT-teknik) som eleverna är sammankopplade med på fritiden skapar ett stort handlingsutrymme i skolan, både i förhållande till andra elever och gentemot skolpersonalen (Prout, 2005). Att barn tillskansar sig aktörsskap är förvisso inte något automatiskt gott. Mobbing och kränkning, barn emellan, har fått större dimensioner med den nya teknologins tillgängliggörande i barndomen. Ett exempel på detta från mina observationer var en kränkande "nollnings"-ritual som pojkarna i en åttondeklass utsatte pojkarna (och en flicka) i en sjätteklass för. Sexorna tvingades att utföra allehanda för sig själva förnedrande handlingar, vilka fotades av åttorna med mobiltelefoner. Även om Serres (i Serres & Latour, 1995, s. 13) citat i början av detta kapitel uttrycker att "utsidan" för honom har varit den mest lärorika platsen, fortsätter han tankegången med att säga "Don't imagine that I advocate this kind of upbringing only because it was my own" (ibid., s. 28). I frirummet, på utsidan, finns möjligheter, men också risker.

Det begrepp som jag utvecklar för att sammanfatta denna ontologiska variant av barndom som bygger på Lees (2001) samfälliga being och becoming, Deleuzes och Guattaris (1987) definition av blivande, Latours (1993) begrepp naturkultur, samt nutidens alltmer teknifierade barndom (Johansson, 2000; Aarsand, 2007) har jag valt att kalla *be.com/ing* (bedotcoming).³⁴ De globala sammansättningar som joga bonito produceras av kan förstås som "naturkulturer" (Latour, 1993), det vill säga ickesubjektiverade nätverk av människor och ickemänniskor. Agentskap möjliggörs enligt Prout (2000) just genom att heterogena material sätts samman.

---

³⁴ De engelska orden being och becoming är som gjorda för denna ordlek och följaktligen renderar en sökning på Google, med söksträngen "be.com/ing", 33 000 träffar. De flesta varianter använder parentes- eller hakparentestecken.

Barn i sådana sammansättningar bör ontologiskt förstås som mer än bara det individuella barnet.

Men det släta rummet är som sagt tveeggat. Rastfotbollens översättningar av manliga fotbollsstjärnors förehavanden och framträdanden framstår, i jämförelse med de illdåd en *be.dot/coming* är i stånd till att göra, som relativt timida. I ljuset av detta framstår det räfflade rummet/insidan som tryggt hägn, om än inte hermetiskt tillslutet; utsidan knackar alltid på. En fullständig räffling, d.v.s. implementering av nätverksstabiliserande åtgärder, skulle i barn-domspolitiken, förutom införandet av skoluniform och en tilltagande ”planerad spontanitet” (Corsaro, 2005, s. 38), innebära omfattande restriktioner för barns bruk av massmediala och informationsbaserade teknologier. Hur kan familjen, skolan och fritiden bemöta denna förändring i barndomen? Inga generella svar kan ges. Detta är en ”mikropolitisk” (Deleuze & Guattari, 1987) fråga för varje specifikt fall där element på utsidan har tagit sig harmfulla uttryck. I rastfotbollens (milda) fall skulle man, som personal i skolan, kunna börja med att tillsammans med elever problematisera de genuspositioner som möjliggörs och omöjliggörs i denna dagliga verksamhet.

Rastfotbollens genussystem

Bland deltagarna i rastfotbollen var pojkarna i majoritet. Min analys visade att det fanns tendenser till att stereotypiskt maskulina egenskaper som hårdhet (jfr Fundberg, 2003) och coolhet (jfr Nordberg, 2008b) bidrog till detta. Könen fördelades däremot i rastfotbollsfigurationerna genom vad man skulle kunna kalla en ordlös diskurs. Det framkom få explicita tecken under observationerna på att det ansågs maskulint eller ofeminint att spela fotboll. Den ludiska dromografi som jag tecknar över rastfotbollen behandlar fyra olika slags rastfotbollssituationer. Dessa ägde alla rum under samma dag och aktualiserade på olika vis genusrelaterat gränsarbete (Thorne, 1993). Hypotesen (som fortfarande får anses hänga i luften) var (och är) att det som Hirdman (1990) kallar genussystemet aktualiseras på ett raffinerat vis i rastfotbollen. Genussystemets två principer *isärhållning* och *den manliga normens primat* är konstruerade utifrån historisk analys och kan därför te sig lite otidsenliga, i könsblandade miljöer som skolans sociala rum.

Flickornas positionering (Lenz Taguchi, 2004) i det räfflade rummet och inte i det släta aktiverade den första principen, isärhållning, medan pojkarnas positionering och överordning i det räfflade tolkades som en aktualisering av den andra, den manliga normens primat. Rastfotbollens tillsynes helt ostrukturerade tummel uppvisade därmed sofistikerade positioneringsmekanismer för könsdifferentiering. Om man förstår detta utifrån Connells (2002) begrepp socialt förkroppsligande kan man se det som att flickors rörelse- och förflyttningsrepertoar i den könsblandade rastfotbollen segmentiseras och/eller fördelas till fördefinierade roller. Pojkars positionerings- och förflyttningsrepertoarer tillåts däremot vara mer omfattande.

Förvisso aktualiseras isärhållningen på sina håll även i skolan, exempelvis i och med det faktum att pojkar och flickor har skilda omklädningsrum för undervisningen i idrott och hälsa. Men annars genomsyras den nutida skolan av läroplanens (Lpo-94) värdegrund som påbjuder att särbehandling baserad på könstillhörighet inte är önskvärd. Vidare skulle man kunna diskutera om den ordlösa diskursen enligt vilken pojkarnas legitima positionering i bägge rum (och flickors i det räfflade) är ett slags nutida metamorfos av genusystemets historiska distribution av kvinnor till den privata sfären, ”det lilla livet”, och män till den offentliga – den ”produktiva ... stora världen” (Hirdman, 1990, s. 81).

Flickors positionering i det räfflade rummet bör emellertid inte uteslutande ses som att de blir exkluderade. Soccer är märkligt nog ett slags subkultur i rastfotbollen, och jag flaggar för att man skulle kunna se anspråken att stabilisera ett nätverk av reguljär fotboll i rastfotbollen som en motståndshandling. Det måste tilläggas, vilket också framgick i analysen, att vissa flickor var ”nomadiskt” snarare än ”sedentärt” orienterade. Det handlar alltså inte om essentiella könsbundna egenskaper. Man skulle sammanfatta elevernas relationella tillägnande av genusresurser i rastfotbollen som att kön förkroppsligas i den rumsliga fördelningen. För pojkar specifikt innebär detta rumsliga förkroppsligande att vissa tillägnar sig delaktighetsmaskulina positioner (Connell, 1995), medan några andra, få, intar hegemoniska positionering (som oftare än de förra måste omförhandlas). Klungan på öppen plan, d.v.s. på ej för fotboll utformade platser, är intressant i detta sammanhang, då den inte för-

kroppsligar något särskilt. Detta förstår jag utifrån Fundberg (2003) som ett slags positioneringens ”origo” – en icke-subjektiverad, död vinkel, där ingen specifik maskulinitet, förutom dess generella isärhållande från femininitet, egentligen behöver formuleras. En sådan särskiljning kan förvisso också anses utöva ett förtryck över pojkar. Dels mot de pojkar som inte tar del i denna oformulerade maskulinitetsklunga, dels mot klungspelarna själva, vars kamratfostran erbjuder ett klenutbud av möjliga identiteter. Det enda som krävs är att medlemmarna deltar i tumultet och att de i klungan bidrar till isärhållandet från flickor.

Den moderna överenskommelsens motstridiga diskurser

Den moderna överenskommelsen (Latour, 1999a) hade dikotomiers upprätt(håll)ande som sin mest centrala princip (Bauman, 1991), vilket bl.a. kan exemplifieras med upprättandet av genussystemet (Hirdman, 1990). Upprätthållandet av denna distribution implementerades i Statens institutioner (Deleuze & Guattari, 1987). I studien diskuterar jag två sådana segment, idrotten och skolan. Den moderna tävlingsfotbollen, i studien begreppsliggjord som *Soccer*, har beskrivits som ett räfflat rum, i vilket maktorgan säkrar sin reproduktion genom indelandet i färdigstöpta kategorier som man och kvinna, vuxen och barn (Deleuze & Guattari, 1987). Demokratiprocessen bör ändå förstås som modernitetens huvudprojekt (Hirdman, 1990). På en offentlig nivå slätades såna skillnader så småningom ut, vilket tog sig uttrycket att kvinnor fick rösträtt, och att flickor och pojkar så småningom började gå i samma skolor (Tallberg Broman, 2002). Om föreningsidrotten och skolan, som jag har föreslagit, skall förstås som segment på barnomens insida, så måste diskussionen om deras tydliga skillnader fortsätta. Föreningsidrott som en del av det civila har en helt annan ställning än det obligatoriska skolväsendet.

Jag tänkte avsluta min genusdiskussion med en tanke om skolfotbollsplanens frekventa förekomst. Isärhållningsprincipen bedömdes ovan som efter tid allt mindre aktuell i skolans sociala rum. Detta följer den moderna överenskommelsens inneboende demokratiprojekt. Liedman (1997) säger slagkraftigt om skolans roll i moderniteten att den uppdrogs den svåra uppgiften att på en och samma gång garantera samhällets reproduktion respektive för-

ändring. Förändringen blir synlig genom den tilltagande demokratiseringen, här bedömd som tagandes plats genom etablerandet av en likvärdig utbildning för pojkar och flickor. Men hur sker reproduktionen? Den reproduktion som jag är intresserad av här är förstås den av könsdikotomins upprätthållande som den moderna överenskommelsen institutionaliserade initialt. På barndomens insida och närmre bestämt i civilsamhällets föreningsidrott kan reproduktionen av den moderna överenskommelsens könsindelning ske relativt friktionsfritt. I skolans offentliga rum på insidan däremot är detta, i och med demokratiseringsprojektet, inte politiskt acceptabelt.

Skolfotbollsplanen är i jämförelse med övriga delar av skolan relativt löst reglerad, vilket kan skönjas i dess ringa omnämnande i för skolan reglerande eller rådgivande dokument (Jonasson, 2008). I *Skolhushandboken* (Skolöverstyrelsen, 1979) uttrycks att det är önskvärt att det i anslutning till skoltomten bör ligga utrymmeskrävande ytor för bl.a. fotboll. I anslutning till: närvarande, men inte till fullo inkorporerad. Den moderna könsdikotomidiskursen är aldrig försvarbar i en institution på barndomens offentliga insida. Men hur förhåller det sig till den i skolan omöjliggjorda reproduktionen om ett element från insidans civila delar (fotboll) införlivas i insidans offentliga delar (skolan)? Fotbollsplanen är ett appendix till skolan, en materiell och symbolisk aktör fränkopplad från de vuxna aktörer (tränare, föräldrar, domare) som den brukar ingå i sammansättning med.

Som jag har visat i studien tenderar det rum som skapas i rastfotbollen att ta plats på barndomens utsida, på vilken pojkar positioneras/-r sig, medan flickor ofta positioneras/-r sig på den räfflade insidan. Rastfotbollen utmanar alltså den moderna demokratiseringsdiskursen genom att reproducera isärhållningsdiskursen.

Sammanfattning – rastfotbollens näsduk

Många teorier och begrepp har presenterats och konstruerats i studien. Jag tänkte i detta avsnitt presentera dem i en lättöverskådlig modell utan att redovisa innebörden av dem igen. Man skulle kunna kalla modellen en visualisering av den av Serres (Serres & Latour, 1995) ovan diskuterade näsduken. Om den skrynklas skapas hela tiden nya kombinationer av tid, rum, skala, distribution, ge-

nus, fostran och barndom. Ungefär som den föränderliga och svår-förutsägbara rastfotbollen själv gör. Det amoderna perspektiv som jag betraktar rastfotbollen ur aktualiserar Latours (1993) påståen-de om att vi aldrig har varit moderna. Samtidigt demonstreras hur de olika tidsepokerna har ontologiserat kollektivet/samhället. Vissa av bestämningarna är inte representativa för hur jag förstår verk-ligheten. Tidsbestämningarna sätter jag egentligen upp bredvid varandra för att, genom att påstå att de olika tidernas rumsliga dis-tribution kan existera samtidigt, slå ett slag för Latours (1993, 1999a) amodernitetsdiskurs, d.v.s. att vi aldrig har varit moderna. När jag t.ex. skriver att kolumnen ”klungan” på raden ”barndom” ger upphov till ”being” så menar jag inte att jag förstår barn som enkom kulturvarer ser ur ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Istället menar jag att klungan demonstrerar detta begrepp väl. Denna typ av demonstration kan ses som ”a pedagogy of the con-cept” (Deleuze & Guattari, 1994, s. 12). I modellen placerar jag de olika aktivitetsmönstren i kolumner medan dessa speltypers di-mensioner placeras i rader.

	<i>KLUNGA</i>	<i>SOCCKER</i>	<i>JOGA BONITO</i>
Rum	Slät utsida	Räfflad insida	Slät utsida/insida
Skala	Lokal	Lokal/global	Lokal/global
Tid	Förmodern	Modern	Senmodern
Agora	Folket	Sokrates <i>Right</i>	Kallikles <i>Might</i>
Distrib.	<i>Nomos</i>	<i>Logos</i>	<i>Dromos</i>
Barndom	Being	Becoming	Be.com/ing
Fostran	Kamrat	Lärare/tränare/Fifa	Fotbollsstjärna
Genus	Exkl. isärh.	Inkl. överordning	Inkl. isärhållning

Är det motsägelsefullt att en studie med (mestadels) poststruktura-listiska utgångspunkter konkluderas med en i högsta grad strukturerad modell? Kanske. Å andra sidan är en del av poststrukturalism att den bygger på strukturalism. Prefixet post- indikerar en (kanske upprorisk) uppföljning av en föregångare, inte en antitetisk positionering. Strukturalismens, så att säga, struktur – såsom dua-lismer – är förutsättningen för poststrukturalismen; ”den nödvän-diga fienden, möblemanget vi ständigt flyttar om” (Deleuze & Gu-

attari, 1987, s. 21). Modellen visar rastfotbollens multipla gränsöverskridanden av regleringar och logiker från olika slags sociala rum. I och med att figurationerna ofta är uttryck av större nätverk och att rastfotbollen inte har någon formell reglering aktualiseras olika slags ontologier vid olika tillfällen. Regelbundenheter kan med andra ord inte förutses med denna rhizomatiska poststruktur. Då heterogenitet svårligen kan delas in i ruttabeller bör modellen ovan inte användas som ett facit. Snarare bör den ses som ett schema över de generaliseringar, d.v.s. möjliggöranden av ”kopp-ling av [mellan] vitt skilda fenomen” (Latour, 2004, s. 220), som jag har gjort i studien.

Man skulle kunna göra modellen mer omfattande, men med risk för att göra det hela (ännu mer) svårfattligt. Skulle man tala om de problematiska begreppen natur och kultur skulle det vara svårt att få någon reda i modellen överhuvudtaget. Jag menar ju att allt är naturkultur (Latour, 1993), men bredden av begreppsdefinitioner och vetenskapsteoretiska utgångspunkter gör att de inte lämpar sig för att nerpräntas i tabellform. Socialkonstruktionistisk barndomsforskning (t.ex. James & Prout, 1997) menar att barn i sin natur är kulturvarer, vilket jag tycker att klungan demonstrerar väl. Men klungan åskådliggör också förtjänstfullt Hobbes s.k. naturtillstånd. Det som är natur för den ene är kultur för den andre. Lägg till detta Walkerdines (2004) insikter om barns ”natur”. Dels menar hon att det obligatoriska skolväsendets upprättande riktades mot den ”naturliga” oregerligheten hos ”massornas barn” (ibid., s. 98, min översättning), och inte mot de mer välbeställda unga. En klassfråga alltså. Dels tenderar (åtminstone brittiska) diskurser att definiera det naturliga barnet som en pojke, med maskulina attribut som ”aktivitet, att bryta regler och stygghet” (ibid., s. 103). Flickor beskrivs i samma diskurser snarare som uppvisandes ”passivitet, regelföljande och gott uppförande, något som gör deras status som naturliga barn tämligen problematisk” (ibid. min understrykning).

Detta visar på två saker, dels på det som jag redan nämnt, nämligen det problematiska med uppställandet av modeller som åskådliggörande av heterogenitet. Dels på det vanskliga i att skapa begrepp utifrån maskulint kodade aktiviteter – vare sig dessa handlar om pojkars jakt efter bollen på skolgården, eller om de fria män-

nens självstyre på Atens torg (Latour, 1999a). Därmed inte sagt att man helt ska avstå från att göra så.

Avslutande reflektioner

Intersektioner och intervjuer vid etnografi

Studien lägger främst fokus vid den sociala kategorin kön/genus. Ett sådant tillvägagångssätt riskerar att förbise hur starkt intersektioner som klass, etnicitet och ålder påverkar köns-/genusprocesser (Nordberg, 2005a), vilket är giltigt även i barndomsstudier (James & Prout, 1997). De elever som jag träffat är sett till etnisk bakgrund en heterogen grupp och enbart vid några tillfällen lyfter jag detta i mitt material. På så vis skulle man kunna påstå att studien bidrar till en diskurs, som i brist på bättre benämning, skulle kunna kallas *fofboll som ett internationellt* (men maskulint orienterat) *språk*. Detta gör jag i och för sig en poäng av i och med att jag testar rastfotbollsfigurationer som en allmängiltig metafor för ”kollektivets” (Latour, 1999a) dynamik och drar slutsatsen att det är riskabelt att argumentera för generalisering av redan kodade företeelser, i det är fallet den maskulint dominerade rastfotbollen.

Det etnografiska materialet består enbart av observationer (och informella samtal). Detta är ett problem, dels för att skolforskarens blick tenderar att dras till mer utåtriktade barn (Thorne, 1993). Rastfotbollen är sett till detta en riskabel sysselsättning att studera. Tidigare forskning visar på att pojkar är i majoritet i rastfotbollen. Dess inneboende intensitet, den reguljära fotbollens allmänna popularitet bland manliga elever (Skelton, 2001) och maskulina kodning i skolan (Swain, 2000), såväl som utanför (Andersson, 2002; Fundberg, 2003; Andreasson, 2007) torde dessutom bidra till att bara en viss typ av maskulinitetspositioner är företrädade i rastfotbollen. Med Connells (1995) maskulinitetsdistinktioner fann jag att delaktig och hegemonisk maskulinitet var de vanligaste genuspositionerna i rastfotbollen. Dessutom har min emfas vid analys av rastfotbollens figurationer och min avsaknad av intervjumaterial bidragit till att elevernas egna röster på de flesta ställen lyser med sin frånvaro. Förvisso deltog jag i många informella samtal, som också återges i analysen. Figurationsperspektivet medför å andra sidan att det som eleverna gör i den kollektiva interaktionen, det

vill säga deras kroppars ”röster”, återges. Frågan är dock om ”barns perspektiv” (Halldén, 2007), i sin fenomenologiska orientering, skulle kunna vidgas till att innefatta även vad deras kroppar säger (gör).

Teoriutveckling

I studien utvecklas en mängd begrepp. Den kaotiska klungformationen på skolgården jämförs med den medeltida folkfotbollen. Detta hisnande hopp i tid och rum hade kunnat diskvalificeras direkt om jag hade lagt tyngdpunkt vid den folkliga fotbollens våldsamma excesser. På det sättet är begreppskonstruktionen riktad. Subtraherandet av vådelementet legitimerade jag på ett tillsynes lättvindigt vis, när jag med stöd av Latour (1999a) hävdade att jag kunde driva ut giftet och samtidigt utvinna honungen ur folkfotbollen. Förövrigt använder jag nästan uteslutande begrepp från den amoderna teoribildningen. Deleuzes, Guattaris och Latours röster får i studien oftast stå oemotsagda. Dessutom framställer jag dem ofta som en samstämmig kör, varför resultatet kan uppfattas som statisk envägskommunikation. Endast i korta passager låter jag dem få mothugg. Deleuze och Guattari kritiseras för sin vurm för öppenhet, gränslöshet och frihet, och Latour för sin fokus på starka aktörer. Dessa insikter har jag i största möjliga mån försökt använda för att situera min kunskapsproduktion (Haraway, 1988), med vilket avses att man som forskare, genom att använda insiktterna om omständigheterna kring kunskapens tillkomst, driver den anmodade självreflexiviteten ett steg till.

Studiens tillkomst i ett flerdisciplinärt forskningsprojekt är en av de starkast påverkande faktorerna för slutresultatet. Alla går olika in i ett projekt och min ingång präglas främst av (en kanske motsäggelsefull blandning) av både plikt känsla och kritiskt förhållnings-sätt.

Jag har tagit projektets begrepp, socialt rum och gränsöverskridande, på allvar, men begagnade mig av teorier som implicerade en mer konkret rumslig förståelse än vad projektförslagen fält (Bourdieu, 1991) resp. system (Luhmann, 1995; Rasmussen, 2005) gjorde. Alltså är de senare begreppen förutsättningar för den väg som jag har gått, på precis samma vis som att strukturalism är en förutsättning för poststrukturalism.

Man skulle skruva till det ytterligare och ställa sig frågan: Vad är det egentligen jag har undersökt? Spontana former av fotboll i skolan, eller: forskning i ett flervetenskapligt projekt med gemensam programförklaring? Min studie kan definitivt läsas som en kommentar (komplement, snarare än korrektiv) till kring projektet *Mångkontextuell barndom*. Kanske tog projektet ett slags krigsmaskin i anspråk när det anställde mig; kanske kan mina ansträngningar ses som ett försök till att släta ut projektets räfflor? Kanske är studien inte helt olik klungbollens tummel på skolfotbollsplanen, som ibland rinner ut på skolgården? Ett slätt rum (i det räfflade rummets utkanter) i vilket ”nya hastigheter uppträds, nya hinder stöts på och motståndare byts ut” (Deleuze & Guattari, 1987, s. 500, min översättning).

Pedagogiska implikationer

Mångkontextuell barndom har föresatt sig att öka kunskapen om den samtida heterogena barndomen. Begreppen som arbetas fram i studien kan på så vis generellt vara till gagn för barndomsforskning, idrottsforskning och fritidsforskning. Nämnda fält korresponderar på olika sätt med den pedagogiska disciplinen, något som syns i att forskningen inom den senare applicerar perspektiv och begrepp från de förra. Mer specifikt skulle studien kunna användas på Lärarutbildningar som ett åskådliggörande av barns/elevs liv i institutionella gränsländ. Begrepp som *barndomens utsida*, *be.com/ings* och *ludisk dromografi* är väl lämpade för att belysa fältet som går under namnet, den fria tidens lärande, och som nyligen formerats i ett program på Lärarutbildningen i Malmö.

Min genusanalys av rastfotbollen reser frågor om dess frekventa förekomst i skolan. Sett till min studie och tidigare studier ter rastfotbollen sig som en av skolans mest effektiva apparater för inledandet av eleverna i två kategorier, flickor och pojkar. Thorne (1993) är ambivalent till hur man som lärare, och generellt som vuxen, skall förhålla sig till att elever själva grupperar sig baserat på könstillhörighet. Skall man vidta aktiva åtgärder, eller ska man låta saken bero? Det finns inga slutgiltiga svar på sådana frågor, men man kan fundera lite kring det som jag utgår från i min studie, nämligen att genusresurserna redan finns där (Butler, 1990) till-

gängliga i nätverken (Murdoch, 2005). De utövar emellertid inget strukturellt tvång vilket i min studie syntes i hur många möjliga positioner (Lenz Taguchi, 2004) som fanns tillgängliga i elevfotbollskulturer och rastfotboll. Förvisso var pojkarna i majoritet.

Kanske själva närvaron av skolfotbollsplanen är en knäckfråga. I och med dess förment frekventa förekomst (Sandahl, 2005), men ringa omnämmande i för skolan reglerande dokument, är den ett exempel på ett institutionaliserat gränsöverskridande. Och även om den oklara regleringen på barndomens utsida, i ”privata zoner” och ”frirum” (Tallberg Broman, 2002), ger elever tillfälle att formera agentskap, motstånd och egna röster, kan praktiken i frirummet ta sig uttryck som är direkt motstridiga med skolans centrala policys. Rastfotbollen, skolfotbollsplanen och elevfotbollskulturerna är synbart könsblandade, men som jag visat implicerar de alla en asymmetrisk könsordning och ett upphöjande av en hegemonisk maskulinitet. Detta kan knappast sägas vara förenligt med värdegrundens (Lpo-94) riktlinjer om likabehandling oavsett kön.

Ligger det i skolans intresse att tillhandahålla materiella möjligheter för denna könsdifferentiering? Pedagogen Eva Årlemalm-Hagsér (2006) menar att förskolegårdar med färre på förhand definierade aktivitetsytor, och fler ”naturliga” miljöer tenderar att locka fram mer könsblandade och jämställda barngrupper. Detta torde kunna var giltigt även för reguljära skolgårdar. Sett till folkhälsoperspektivet, ur vilket skolfotbollsplanen säkert ses som något självklart gott, kan man tänka sig alternativa utformningar av skolgårdar som inte minskar utrymmet för fysisk aktivitet. Snarare förhåller det sig, av mina observationer att döma, så att rastfotbollen rent fysiskt gynnar de på fritiden aktiva och duktiga, medan den för andra (som flickorna i ”den perfekta backlinjen”) gör varken från eller till. Dessutom har så kallat gröna skolgårdar visat sig vara gynnsamma för elevers hälsa och koncentrationsförmåga (Ericsson, I. et al., (2009).

Förslag till framtida forskning

Spontana former av fotboll har undersökts i liten grad och vidare studier skulle kunna jämföra olika fria och löst reglerade former av denna sport. Detta skulle sedan kunna diskuteras i anknytning till

andra spontana, fria eller livsstilsproducerande former av idrott (se t.ex. Borden, 2001; Bäckström, 2005; Wheaton, 2004). Rent teoretiskt skulle vidare studier av barndom och idrott kunna belysas med begrepp ur den poststrukturalistiska geografin.

Det analytiska förhållningssätt som skisseras i studien, ludisk dromografi, behöver mer prövning. Ett empiriskt testande av detta verktyg skulle också kunna bidra till dess utveckling. Det skulle kunna komma att bli ett komplement inom såväl barndoms- som idrottsforskning. Stor del av den dagliga praktiken i storheter som idrott och barndom utgörs av kroppsligt expressiva verksamheter som inte omsätts i talakter. Speciellt intressant bedömer jag ludisk dromografi vara i analysen av spel, lekar och idrotter i frirum och självorganiserade sportformer, s.k. spontanidrotter, då dessa i sin avsaknad av formell reglering – om t.ex. särskiljande på basis av kön och ålder – åtminstone teoretiskt kan ha en mer socialt komplex deltagarsammansättning (och om de inte skulle ha det är detta minst lika intressant!). De lokalt rådande sociala förhållandena torde, så att säga, läcka ut mer i självorganiserade och mindre formaliserade idrottsformer. Vad det gäller studiet av spel och lekar i barndoms- och då inte minst skolgårdsforskning (med sin komplexa sociala sammansättning) kan ludisk dromografi tänkas vara ett användbart verktyg. Jag bedömer att det finns stora möjligheter att utveckla detta instrument med hjälp av videoinspelningar och kartografi.

Martino (2001) menar att det behövs fler studier i vilka pojkar och unga män i skolan själva får reflektera över och problematisera olika maskulinitetspositioner. Vidare studier av rastfotboll skulle, förutom att fördjupa förståelsen av dess genusrelationer, kunna undersöka intersektioner som klass, etnicitet och ålder mer ingående.

Avslutningsvis tänkte jag även säga något om den interdisciplinära barndomsforskning (Prout, 2005) som jag skriver in mig i. Studiens interdisciplinära ansats kombinerar barndoms- och idrottsperspektiv (ett gränsöverskridande i sig). Dessa perspektiv belyste jag med poststrukturalistisk amodernism och feminism. Min diskussion kring rastfotbollsfigurationer som en tänkbar modell för att förstå det amoderna kollektivet (Latour, 1999a) hade svårigen kunnat äga rum utan kombinationen: pedagogik+barndom+idrott.

Operationaliseringen av denna kombination ledde mig till rastfotbollen. Och utifrån detta problemområde har jag strävat efter att bidra till en mer generell samhällsvetenskaplig diskussion. Vad säger detta? Lee (2001) argumenterar för att både vuxna och barn skall ses som både beings och becomings, men torde detta i så fall inte följa att det inte skulle behövas några barndomsstudier överhuvudtaget? Jag vill mena att det behövs, då varje kunskapsområde bidrar med något speciellt. Thornes (1993) barndomsstudie lyfts på detta vis i Connells (2002) mer generella genusprogram. Elias och Dunning (1986) fotbollsstudie är utformad så att den skall kunna belysa gruppdynamiska studier generellt.

Prout (2005) avslutar *The Future of Childhood – Towards the Interdisciplinary Study of Childhood* med en ambivalent ton, en ovisshet om vad det är han har dragit igång. Utifrån föreliggande studies relationistiska utgångspunkt, skulle man kunna formulera hans undran så här: Vad händer med verkligheten när man säger att barndomen bör studeras interdisciplinärt? Leder interdisciplinarity till att traditionella discipliner skingras och ersätts av nya paradigmer (jfr Trondman, 2007)? Eller leder den till en ökad fragmentisering av fält inom traditionella discipliner, till en ”pick’n’mix”-modell (Prout, 2005)? Min studie är ett exempel på den senare. En ökad fragmentisering av kunskapsfält behöver inte betyda att segmentisering. Jag har skridit över disciplinära gränser, discipliner som i kombination med varandra, i det här fallet, idrottsvetenskap och barndomssociologi i en pedagogisk skolkontext, har gett upphov till en specifikt situerad kunskap.

SUMMARY

Problem, objective and approach

This study was conducted within the research program *Childhood in multiple contexts*. Ages 7-12 are emphasized. Context within this program is seen as a social space. Childhood is, following this, understood as a heterogenous system of different social spaces (school, family, leisure, etc.). The different rationales of these spaces constantly intermingle and collide, and due to the process of these collisions, contemporary childhood is rendered its heterogeneity.

The phenomenon under scrutiny in this study is schoolyard football, a sporting practice that, according to my definition, takes place in school during breaks. In comparison with the football played in clubs (in which many of the children in the study also played), schoolyard football is more loosely regulated regarding its spatial, temporal, regulative and figurational distributions. Speaking of figurations, the interesting essay of figurational sociologists Norbert Elias and Eric Dunning (1986; see also: Giulianotti, 1999) is paid attention to, since it tries to establish concepts for sociology in general. The authors elicit, from an analysis of association football, a figurational understanding of dynamics in small groups. For a former sport studies student, like me, this is an admirable endeavour to place (the often neglected discipline of) sport studies on the academic map. However, their model is scrutinized throughout the present study through the post-structuralist glasses of Deleuze, Guattari, Latour and Serres. Moreover, following the brief example applied by football sociologist Richard Giulianotti (1999), me-

dieval folk-football is used as an analytical backdrop to informal forms of contemporary football among youths.

A turbulent and fluid phenomenon, playground soccer is not easily comprehended within the theoretical framework of *Childhood in Multiple Contexts*. Therefore, the aim of this study is *to analyse the space and figurations of schoolyard football in order to create conditions for a discussion of transgressions in and between the social spaces of childhood*.

The study further acknowledges that the insights produced in it is situated (Haraway, 1991). This implies that it would not have been conducted in the same way, given that someone else would have been the author. Not only does this relate to the social categories of the author (white, European, middle-class, male etc.), but also to the fact, that the study is situated within contexts of, for instance, doctoral studies, and the research program of *Childhood in Multiple Contexts*.

The main theoretical approach was adopted from the post-structuralist “paradigm”. The concepts of theorists like Bruno Latour, Gilles Deleuze, Felix Guattari and Michel Serres thrives in a branch (or, preferably, off-shoot) within post-structuralism, which doesn’t emphasize deconstruction and textual analysis of discourses. The gathering nexus of this branch is space (Murdoch, 2005). Different modes of spatial distribution affect both humans and non-humans (Latour, 1993, 1999). The conceptual pair of smooth space and striated space (Deleuze & Guattari, 1987) stands out as the most important theoretical tool in the study. In the first place this understanding of space is applied since its inventors developed it partly out of a comparison of different ludic spaces. This paradigm, which I (perhaps problematically) label as an ‘amodern discourse’, endeavours to do away with dualistic concepts of modernist social science and philosophy – subject/object, nature/culture, etc.

Since previous research (Forsgård, 1987; Thorne, 1993; Swain, 2000; Hägglund 2001; Skelton, 2001; Ogilvie-Whyte, 2003; Evaldsson 2004; Bliding 2004; Gustafson 2006, Dovborn & Trondman, 2007) on schoolyard football has shown that it is a starkly gendered practice, the study also applies a set of concepts from gender studies (Davies, 1989; Butler, 1990; Hirdman, 1990;

Walkerdine, 1990, 1997; Thorne, 1993; Connell, 1995, 2002; Lenz Taguchi, 2004). In spite of its informal regulations (and therefore possibly a practice that could evade the gendered divisions of regular football, not least regarding the fact that girls and boys within the studied age-span don't differ that much in terms of corporeal and muscular conditions), schoolyard football is a practice dominated by boys. In the study, this little "Gordian knot" is applied as a set of relations which could illuminate the more general aim of the study: the understanding of transgressive practices and heterogeneity in contemporary childhood.

Data was collected through ethnographic inquiries, with emphasis on observations of schoolyard soccer during breaktime, in three primary schools in Malmö, Sweden. Ethnography is identified by *the New Social Studies of Childhood* (James & Prout, 1997) as an efficacious tool for researchers to recognize children as social actors. To allude to a pair of concepts central to childhood sociology, children must be acknowledged also as (human) *beings*, and not only as (human) *becomings*. Ethnography is identified as useful for this purpose. The study applies the theoretically informed methodological concept of nomadology (Deleuze & Guattari, 1987). The implications of this challenging concept are that the traditional boundaries of academic disciplines are constantly and deliberately transgressed. Nomadology is the answer to Nietzsche's request for history not to be written, at least once in a while, from a sedentary perspective – but from the viewpoint of nomads.

Spaces in schoolyard football: the scrum, Soccer and joga bonito

Each of the following three chapters, wherein data is accounted for and concepts are developed, analyzes a temporally, spatially and figuratively specific activity pattern in schoolyard football: *the scrum*, *Soccer* and *joga bonito*. Their presence in the informal setting of a sports activity within the setting of school calls for a more sensitive theoretical approach to the understanding of childhood than that of *Childhood in Multiple Contexts*. The notion of social space as a system (Luhmann, 1995; Rasmussen, 2005), or as a field (Bourdieu, 1990, 1993, 1998; Peterson, 2007) calls for an understanding of space as a container to be filled, rather than something

that is constantly in production (Murdoch, 2005; Prout, 2005). Transgressions between these different ways of producing space (scrum, Soccer, joga bonito) are then comprehended as an answer to how to operationalize the intermingling and collisions between the social spaces of childhood.

The scrum is allegedly (Peterson, 1989; Giulianotti, 1999) the most typical informal formation of football, like the one played out in the schoolyard. My observations confirm that this turbulent activity-pattern, with few outspoken roles (like defender, midfielder, and forward), is a prominent feature of schoolyard football. The concepts of deterritorialization and war-machine (Deleuze & Guattari, 1987) are applied to describe how the scrum smooths out adult-constructed (striated) boundaries in both football-field and schoolyard. One distinctive trait of the methodological approach of nomadology is the act of analytically returning war-machine-like phenomena, like the scrum, to their “milieu of exteriority” (ibid., p. 354). In the study, this is executed through a comparison with medieval folk-football. Placing second-hand historical descriptions of this violent and carnivalesque form of football next to the ethnographic field-notes from my observations, I find both resemblances and difference in the comparison of the two forms of football. The scrum, as a producer of a specific form of childhood, relates to the concept of children as *beings*.

Soccer is constructed as an activity-pattern typical for the modernist project (Latour, 1999a). Association football is the most widely spread sport in the world, and its impact is undisputable. In schoolyard football, pupils constantly apply the rules and roles in Soccer, like penalty-kicks, free kicks, corner kicks, and goalkeeping. Strategically, however, Soccer proves to be a poor alternative in schoolyard football. The fluid and irregular patterns of the scrum make it hard to apply the standardized passes of Soccer (between different and explicit parts of the team). There are no guarantees that shots and passes from the Soccer repertoire will find intended destinations. Soccer in schoolyard football is understood as a reterritorializing *State apparatus* (Deleuze & Guattari, 1987), trying to create stable island-like networks (Murdoch, 2005) within the flux of the scrum. Soccer, as a producer of a specific form of childhood, relates to the concept of *becoming*.

Regarding the third conceptual pattern, *joga bonito*, it is a far more effective approach in schoolyard football. The aesthetic and individualized moves (and clothes) of top-level footballers' personae, like Zinedine Zidane and Ronaldinho are starkly present in schoolyard football. Artistic moves with high demands on bodily control are hailed. Following Latour's (1999) staging of Socrates' and Callicles' debate on the Athenian populace, the 'unruly mob of the agora', I compare the pattern of *joga bonito* in schoolyard football with the rhetorical excellence of sophism and Callicles. If scrum and Soccer relate to the joined concepts of being/becoming, *joga bonito* seem to actualize something that evades (also in an instrumental way, since I claim that it's the most strategically apt way of winning matches in schoolyard football) both these ways of comprehending children.

Referring to the philosophical discussion of becoming, understood not as a linear and developmental process, but as the ability to be assembled with other elements (Deleuze & Guattari, 1987; Deleuze, 1994, 2003; Lee, 2001), I develop a new concept of understanding children and childhood: *be.com/ing*. To put in philosophical terms, it's not about the being or becoming of being, but about the being of becoming. The dot.com-element of course refers to both lay and academic debates on children and information technology. It is suggested that the exponentially increasing occurrence of media and information technologies in childhood potentially renders children a greater agency. This agency transgresses the social spaces of childhood, and is often out of reach from adult supervision in these spaces (parents, teachers, etc.). I illuminate this concept with two examples from my observations: the transformation of top-level football personae as a good strategy for success in schoolyard football; and the use of cameras in cell phones as an amplified form of bullying (since the result of abusive behaviour could be prolonged in time and space, when photographs are published on the world wide web).

The divisions of gender in schoolyard football: a ludic dromography

In the last analytical chapter of the study I dig deeper into the gender issue in schoolyard football. Previous research is coherent: in-

formal manifestations of football in school are dominated by boys. How then could female participation be explained? Of course girls also participate, albeit in lesser numbers, at least according to the observations of the present study. To solve this, the concept-developing objective of the study calls for new methodological approaches. And since the theoretical nexus of both the research program and the amodern discourse is space, I set out to design a tool for analysing production of space within ludic settings. This device is “baptized” (Deleuze & Guattari, 1994) *ludic dromography*, from the Latin word for play (*ludus*) and the Greek word for course (*dromos*).

Ludic dromography is meant to deal with the writing of courses and speed, i.e. the production of space, in games and sports. The theoretical inspiration to this tool comes from Deleuzes and Guattaris (1987) *smooth/striated space*, Paul Virilios (2005) *dromocracy/dromoscopy* and Latours (1999) *collective*. Technically, the dromographer judges what kind of lines and points are drawn in the movements of a specific game setting. After this is done, different social categories like gender (which is the example of the present study), ethnicity, and age are tied to the lines and points in the analyzed game setting. In general, frequent occurrences of segmented movement in points and standardized lines produce a striated space. Lines – i.e. movements – that are constantly in flux generally produce a smooth space.

When the social category of gender/sex is added to the ludic dromography on schoolyard football an interesting pattern appears. According to this analysis girls do partake in schoolyard football but under very specific circumstances. It seems like, judging from the undeniably small sample, girls position themselves, and/or are positioned, in striated space, whereas boys also produce, and/or are situated in, smooth space. This finding is interpreted as a means of establishing patriarchal hegemony in the volatile form of football of the schoolyard. In striated space, identity politics and binary dualisms are at work; while in smooth space, given forms give way to free-flowing forces (Deleuze & Guattari, 1987). The positioning of girls in striated space therefore ambiguously serves as a safe way to allow girls to partake, given that they are defined as participants that are not allowed to produce smooth space.

Schoolyard football, then, could be understood as a discursive production of positions and subjectivities with a homogenizing bearing on gender (Walkerdine, 1990, 1997, 2004). In schoolyard football, gender is interpreted not as an essential quality within humans, but as a product of spatial, temporal and figural distribution.

REFERENSER

Litteratur

- Aarsand, Pål André (2007). *Around the Screen. Computer activities in children's everyday lives*. (Akademisk avhandling). Linköping: Department of Child Studies.
- Alanen, Leena (2001). Childhood as a Generational Condition: Children's Daily Life in a Central Finland Town. I L. Alanen & B. Mayall (red.), *Conceptualizing child-adult relations* (ss. 129-143). London & New York: Routledge Falmer.
- Alsö, Martin (2008). *Idrottshistoriskt symposium: Idrottens Hjältar, Malmö den 22-23 november, 2007*. Html-dokument från idrottsforum.org. http://idrottsforum.org/features/idrottshistoria/alsmar_symposie2007.html.
- Andersson, Torbjörn & Radmann, Aage (1998). *Från gentleman till huligan? Svensk fotbollskultur förr och nu*. Stockholm, Stehag: Symposion.
- Andersson, Torbjörn (2002). *Kung fotboll – den svenska fotbollens kulturhistoria från 1800-talets slut till 1950*. (Akademisk avhandling). Stockholm, Stehag: Symposion.
- Andreasson, Jesper (2007). *Idrottens kön: genus, kropp och sexualitet i lagidrottens vardag*. (Akademisk avhandling). Lund: Lunds universitet.
- Andrews, David (2004). Posting Up: French Post-Structuralism and the Critical Analysis of Contemporary Sporting Culture. I E. Dunning & J. Coakley (2004[2000]). *Handbook of Sport Studies* (ss. 106-137), London: SAGE.
- Annerstedt, Claes (1983): *Kvinnoidrottens utveckling i Sverige*. Malmö: Liber.
- Ariés, Philippe 1982 (1960). *Barndomens historia*. Stockholm: Gidlunds.
- Asdal, K., Brenna, B., & Moser, I. (red.). *Teknovitenskapelige kulturer* (2001). Oslo: Spartacus.
- Asdal, K. Berg A-J., Brenna B., Moser, I. & Rustad, L (1998) *Betatt av viten – bruksanvisninger til Donna Haraway*. Oslo: Spartacus.
- Asplund, Johan 1983 (1970). *Om undran inför samhället*. Lund: Argos.

- Attwell, Karen & Schytte, Benny (2006). *Folkeskolens udeanleg – Otte eksempler*. Hörsholm: Statens byggeforskningsinstitut.
- Barns fritid (2009). Stockholm: SCB.
http://www.scb.se/statistik/_publikationer/LE0106_2006I07_BR_LE116BR0901.pdf
- Bauman, Zygmunt (2007). *Flytande rädsla*. Göteborg: Daidalos.
- Bauman, Zygmunt (1991). *Modernity and Ambivalence*. Cambridge: Polity Press.
- Bale, John 2003 (1989). *Sports Geography*. London: Routledge.
- Bellos, Alex (2002). *Futebol – The Brazilian way of Life*. London: Bloomsbury.
- Bliding, Marie (2004). *Inneslutandets och uteslutandets praktik – En studie av barns relationsarbete i skolan*. (Akademisk avhandling). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Bronfenbrenner, Urie (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Bäckström, Åsa (2005). *Spår – om brädsporkultur, informella lärprocesser och identitet*. (Akademisk avhandling). Stockholm: HLS Förlag.
- Caillois, Roger 2001 (1958). *Man, Play and Games*. Urbana, Illinois: University of Illinois Press.
- Connell, Robert W. (1995). *Masculinities*; University of California Press; L.A.
- Connell, Robert W. (2002). *Om genus*. Göteborg: Daidalos.
- Corsaro, William A. (2003). *"We're friends, right?" - inside kids' cultures*. Washington, D.C: Joseph Henry Press.
- Corsaro, William A. (2005). *The Sociology of Childhood*. Thousand Oaks; Sage.
- Dahlbeck, Gunilla & Moss, Pete (2008). Beyond Quality in Early Childhood Education and Care – Languages of Evaluation. *New Zealand Journal of Teachers' Work*, 5(1), 3-12.
- Dahlbeck, Gunilla & Moss, Peter (2005). *Ethics and politics in early childhood education*. London: RoutledgeFalmer.
- Dahlén, Peter (2008). Introduksjon. I Peter Dahlén (red.) I *Idrettens helter* (ss. 10-17). Norges Idrottshögskola: Moving Bodies.
- Davies, Bronwyn 2003 (1989). *Frogs and snails and feminist tales: preschool children and gender*. Cresskill, NJ: Hampton press.
- Deleuze, Gilles 2003 (1962). *Nietzsche och filosofin*. Göteborg: Daidalos.
- Deleuze, Gilles (1998a). Ett samtal om tusen platåer. I Ingamaj Beck et al. (red.), *Nomadologin* (ss. 43-57). Stockholm: Raster förlag.

- Deleuze, Gilles (1998b). Postskriptum om kontrollsamhällena. I Ingamaj Beck et al. (red.), *Nomadologin* (ss. 193-202). Stockholm: Raster förlag.
- Deleuze, Gilles 1994 (1968). *Difference and Repetition*. London: Athlone.
- Deleuze, Gilles (1993). *The Fold – Leibniz and the Baroque*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix 1994 (1991). *What is Philosophy?* London: Verso.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix 1987 (1980). *A Thousand Plateaus – Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dovborn, Cecilia & Trondman, Mats (2007). *Bollhegemoni och genusregim. En etnografisk fallstudie om spontanidrott i skolan*. www.idrottsforum.org.
- Dunning, Eric & Sheard, Kenneth (1979). *Barbarians, Gentlemen and Players: a Sociological Study of the Development of Rugby Football*. Oxford: The Chaucer Press.
- Eichberg, Henning (2001). *The labyrinth of the city – Fractal movement and identity*. Paper presenterat vid symposiet "Nature and Identity" Finnmark University College 2001.
- Eklom, Björn (1990): Styrka, spänst och uthållighet hos ungdom 7-19 år. I Artur Forsberg (red.) *Barn, Ungdom och Idrott*. (ss.153-166). Farsta: Idrottens forskningsråd.
- Ekelund, Fredrik (2002). *Sambafotboll- En bok om Brasiliens nationalsport*. Stockholm: Ordfront.
- Elias, Norbert (1978). *The civilizing process: the history of manners*. Oxford: Blackwell.
- Elias, Norbert & Dunning, Eric (1986). *Från riddarspel till fotbollscup: sport i sociologisk belysning*. Stockholm: Atlantis.
- Ericsson, Ingegerd, Grahn, Patrik. and Skärbäck, Erik (2009). Närmiljöns betydelse och hur den kan påverkas. I EDUCARE 1(5), 81-101.
- Eriksson, Bengt O. (1990): Barns tillväxt och mognad och dess konsekvenser för idrotten. I Artur Forsberg (red.) *Barn, Ungdom och Idrott* (ss. 131-152). Farsta: Idrottens forskningsråd.
- Evaldsson, Ann-Carita (2000). Könsskillnader och regellekar. Flickors sociala interaktion i "boll i fyrkant". *Nordisk Pedagogik*, 20(2), 65-79.
- Evaldsson, Ann-Carita (2004). Shifting moral stances: morality and gender in same-sex and cross-sex game interaction. *Research on Language and Social Interaction*, 37(3), 331-363.
- Forsgård, Margareta (1987). *Skolgårdens leksspråk*. (Akademisk avhandling). Lund: Signum.
- Foster, Victoria, Kimmel, Michael & Skelton, Christine (2001). "What about the Boys?": An Overview of the Debates. I W. Martino & B. Meyenn (red.)

- What About the Boys? Issues of Masculinity in Schools* (ss. 1-23). Buckingham: Open University Press.
- Fundberg, Jesper (2003). *Kom igen gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. (Akademisk avhandling). Stockholm: Carlsson.
- Frandsen, Kirsten (2008). De danske "jern-ladies" – mediemekanismer og nye oplevelseformer, I Peter Dahlén (red.) *Idrettens helter* (ss. 154-167). Norges Idrottshögskola: Moving Bodies.
- Geertz, Clifford (1973). *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.
- Giddens, Anthony (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge : Polity/Blackwell.
- Giulianotti, Richard (1999). *Football – A Sociology of the Global Game*. Cornwall: Polity press/Blackwell publishers ltd.
- Grahn, Patrik (2000). Bra lekmiljöer. Föredrag på konferens om barns hälsa och utveckling i relation till miljön *Barns rätt till rörelse* 18 oktober 2000, Alnarp.
- Gustafson, Katarina (2006). *Vi och dom i skola och stadsdel – Barns identitetsarbete och sociala geografier*. (Akademisk avhandling). Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Gustafson, Katarina (1998). *Bilder av vänskap: att studera vänskap bland barn*. Uppsala: Pedagogiska institutionen.
- Guttman, Allen (2004). *Sports – The First Five Millennia*. Amherst and Boston: University of Massachusetts Press.
- Guttman, Allen (1991). *Women's Sports – A History*. New York: Columbia University Press.
- Halldén, Gunilla (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Stockholm: Carlsson bokförlag.
- Halldén, Olle (1951). *Träning-tricks-trivsel*. Stockholm: Svenska fotbollförbundet.
- Haraway, Donna (1991). *Simians, Cyborgs, and Women – The Reinvention of Nature*. London: Free Association Books.
- Haraway, Donna (1988). Situated Knowledges: The Science Question in Feminism. *Feminist Studies* 14 (3), 575-599.
- Harvey, David (1990). *The Conditions of Post-modernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Oxford/Malden: Blackwell.
- Hellspong, Mats (2000). *Den folkliga idrotten. studier i det svenska bondesamhällets idrotter och fysiska lekar under 1700- och 1800-talen*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Hirdman, Yvonne (1990). Genussystemet. I *Demokrati och makt i Sverige Maktutredningens huvudrapport* (ss. 73-116). SOU 1990:44.

- Holt, Richard (1989). *Sport and the British - A Modern History*. Oxford: Clarendon Press.
- Hughes, Thomas (1857). *Tom Brown's Schooldays*. Oxford: Macmillan.
- James, Allison (2000). Embodied Being-(s). Understanding the Self and the Body in Childhood. I Alan Prout (red.) *The Body, Childhood and Society* (ss. 19-37). London: MacMillan.
- James, Allison, Jenks Chris, & Prout, Alan (1998). *Theorizing childhood*. Cambridge: Polity Press.
- James, Allison & Prout, Alan 1997 (1990). Re-presenting Childhood: Time and Transition in the Study of Childhood. I A. James & A. Prout (red.), *Constructing and Reconstructing Childhood*. (ss. 7-33). Basingstoke: Falmer.
- Jenks, Chris (2003). *Transgression*. London: Routledge.
- Johansson, Barbro (2000). *Kom och ät! Jag ska bara dö först: datorn i barns vardag*. (Akademisk avhandling). Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Jonasson, Kalle (2008). *En plan för barndomen?* Opublicerad stencil.
- Jons, Lotta (2008). *Till-tal och an-svar. En konstruktion av pedagogisk hållning*. (Akademisk avhandling). Stockholm: HLS Förlag.
- Larsson, Håkan (2001). *Iscensättningen av kön i idrott. En nutidshistoria om idrottsmannen och idrottskvinnan*. (Akademisk avhandling). Stockholm: Stockholm Förlag.
- Latour, Bruno (2005). *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford: University Press.
- Latour, Bruno (2004). How to Talk About the Body? The Normative Dimension of Science Studies. *Body & Society* 10(2-3), 205-229.
- Latour, Bruno (1999a). *Pandora's Hope - Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge; Massachusetts/ London: Harvard University press.
- Latour, Bruno (1999b). On recalling ANT. I J. Law & J. Hassard (red.) *Actor-Network Theory and After* (ss. 15-25). Oxford: Blackwell Publishing.
- Latour, Bruno (1998). *Artefaktens återkomst*. Stockholm: Nerénus & Santérius förlag.
- Latour, Bruno (1993). *We have never been Modern*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (1987). *Science in action: how to follow scientists and engineers through society*. Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press.
- Latour, Bruno & Woolgar, Steve (1979). *Laboratory life: the construction of scientific facts*. Beverly Hills: Sage Publications.

- Law, John (1999). After ANT: Complexity, Naming and Topology I J. Law & J. Hassard (red.) *Actor-Network Theory and After* (ss. 1-14). Oxford: Blackwell Publishing.
- Lee, Nick (2001). *Childhood and Society: Growing Up in an age of Uncertainty*. Buckingham: Open University Press.
- Lee, Nick (1999). The Challenge of Childhood: Distributions of Childhood's ambiguity in adult institutions. *Childhood* 6(4), 455-474.
- Liedman, Sven-Eric (1997). *I skuggan av framtiden – modernitetens idéhistoria*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Lindholm, Gunilla (1995). *Skolgården – vuxnas bilder, barnets miljö*. Alnarp: Stad och Land.
- Lpo-94 (1994). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket.
- Luhmann, Niklas (1995). *Social systems*. Stanford: Stanford University Press.
- Martino, Wayne (2001). "Powerful people aren't usually real kind, friendly, open people!" Boys interrogating masculinities at school. I W. Martino & B. Meyenn (red.) *What About the Boys? Issue of Masculinity in Schools* (ss. 82-95). Buckingham: Open University Press.
- Massey, Doreen (2005). *For Space*. London: Sage.
- Mayall, Berry (2002). *Towards a Sociology of Childhood. Thinking from Children's Lives*. Buckingham, Philadelphia: Open University Press.
- Meire, Johan (2007). *Qualitative research on children's play. A review of recent literature*. Childhood & Society Research Centre, Belgium; <http://www.k-s.be/node/46>.
- Murdoch, John (2005). *Post-structuralist Geography: A Guide to Relational Space*, London: Sage Publications, Incorporated.
- Nilsson, Per (1993). *Fotbollen och Moralen. En studie av fyra allsvenska fotbollsföreningar*. (Akademisk avhandling): Stockholm: HLS Förlag.
- Nilsson, Björn & Österström, Ola (2008). *Zlatans betydelse för barn i Rosengård*. (Kandidatuppsats i barndoms- och ungdomsvetenskap). Malmö Högskola. <http://muep.mah.se/handle/2043/6017>.
- Nordberg, Marie (2008a) Inledning. I M. Nordberg (red.) *Maskulinitet på schemat – pojkar, flickor och könsskapande på schemat* (ss. 8-19). Stockholm: Liber.
- Nordberg, Marie (2008b) Att vara cool på rätt sätt – cool som distinktion, interaktion och förkroppsligad praktik. I M. Nordberg (red.) *Maskulinitet på schemat – pojkar, flickor och könsskapande på schemat* (ss. 93-116). Stockholm: Liber.

- Nordberg, Marie (2005a). *Jämställdhetens spjutspets? Manliga arbetstagare I kvinnoyrken, jämställdhet, maskulinitet, femininitet och heteronormativitet*. Göteborg: Arkipelag.
- Nordberg, Marie (2005b). Det hotande och lockande feminina – om pojkar, femininitet och genuspedagogik. I M. Nordberg (red.) *Manlighet i fokus – en bok om manliga pedagoger, pojkar och maskulinitetsskapande i förskola och skola* (ss. 122-145). Stockholm: Liber.
- Oakley, Ann (2002). *Gender on Planet Earth*. New York: The New Press.
- Ogilvie-Whyte, Sharon (2003). *Building a Bicycle-Ramp: An illustrated Example of the Process of Translation in Children's Everyday Play Activities*. Paper presenterat vid Children and Childhood Network 2003, Department of Applied Sciences, University of Stirling, Skottland.
- Olofsson, Birgitta (1989). *Har kvinnorna en sportslig chans – Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. (Akademisk avhandling). Umeå: Umeå universitet.
- Peterson, Tomas (2007). När fälten korsas. – om Handslagsprojekt på skoltid. I *Svensk idrottsforskning*, 16(3/4), 70-73.
- Peterson, Tomas (1993). *Den svengelska modellen – Svensk fotboll i omvandling under efterkrigstiden*. Lund: Arkiv.
- Peterson, Tomas (1989). *Leken som blev allvar – Halmstads Bollklubb mellan folkrörelse, stat och marknad*. Lund: Arkiv.
- Prout, Alan (2000). Childhood Bodies, Construction, Agency and Hybridity. I A. Prout (red.), *The Body, Childhood and Society*. (ss. 1-18) Basingstoke: MacMillan.
- Prout, Alan (2005). *The Future of Childhood. Towards the Interdisciplinary Study of Children*. New York: RoutledgeFalmer.
- Qvortrup, Jens (1994). *Childhood Matters. Social Theory, Practice and Politics*; Avebury; Germany.
- Rasmussen, Jens (2005). *Polykontekstuell ungdom. Unge i det moderne samfund*. Odense: Ungdomspedagogisk Forskning- og Utvecklingscenter.
- Sandahl Björn (2004). *Idrottsämnet och de materiella förutsättningarna - exempel Stockholm 1950-2000*. www.idrottsforum.org
- Sandahl Björn (2005). *Ett ämne för alla? Idrottsämnet i grundskolan 1962-2002*. (Akademisk avhandling). Stockholm: Carlsson.
- Sandblad, Henrik (1982). Det första svenska fotbollsreferatet – Göran Valerius i Leicester 1710. I J. Lindroth (red.), *Idrott, historia och samhälle – Svenska idrottshistoriska föreningens årsskrift 1982* (ss. 29-32). Stockholm: Svenska idrottshistoriska föreningen.
- Sandvoss, Cornel (2003). *A Game of Two Halves. Football, Television and Globalization*. London: Routledge

- Serres, Michel & Latour, Bruno (1995). *Conversations on Science, Culture and Time*, Michigan: The University of Michigan Press.
- Skelton, Christine (2001). *Schooling the Boys: Masculinities and Primary Education*. Buckingham: Open University Press.
- Skolöverstyrelsen (1979). *Skolhushandboken: en orientering om skolans lokaler och miljö*. Stockholm: Skolöverstyrelsen.
- Swain, Jon (2000). "The money's good, the fame's good, the girls are good": the role of playground football in the construction of young boys masculinity in a junior school. *British Journal of Sociology of Education*, (ss. 95-109). 21(1).
- Thagaard, Tove (2007). *Systematik og indlevelse. En indføring i kvalitativ metode*. Köpenhamn: Akademisk Forlag.
- Tallberg Broman, Ingegerd (2005). *Projektplan till Mångkontextuell barndom*. <http://www.mangkontextuellbarndom.se/projektplan.html>
- Tallberg Broman, Ingegerd (2002). *Pedagogiskt arbete och kön – Med historiska och nutida exempel*. Lund: Studentlitteratur.
- Tangen, Jan-Ove (2004). *Hvordan er idrett mulig? Skisse til en idrettssosiologi*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Tangen, Jan-Ove (2003). Ballbingen – I de godes tjeneste!. *Idrett & Anlegg*, 1. (stencil, 3 s.) hämtad 091127 från http://74.125.77.132/search?q=cache:CKEb_qaregoJ:www.mobbing.no/images/Marketing/Info/ekte%2520lek/Ballbingen_kronikk_Tangen_06%255B1%255D.pdf+ballbingen+tangen&cd=2&chl=sv&ct=clnk&gl=se&client=firefox-a.
- Tangen, Jan-Ove (2001). Silent Expectations, Silent Knowledge and the Movements that Connect. A System Theoretical Attempt to Explain the Use and Non-Use of Sport Facilities. I Knut Dietrich (red.): *How societies create movement* (ss. 51-58), Institut for idræt, Københavns Universitet.
- Thorne, Barrie (2005). Unpacking School Lunchtime: Structure, Practice and the Negotiation of Difference. I Catherine R. Cooper (red.) *Developmental pathways through middle childhood: rethinking contexts and diversity as resources* (ss. 63-88). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Thorne, Barrie (1993). *Gender Play. Girls and Boys in School*. Buckingham: Open University Press.
- Tolvhed, Helena (2008). Sonja Edström-Ruthström och Sixten Jernberg: Mediala representationer av den kvinnliga och manliga idrottskroppen. I Peter Dahlén (red.) *Idrettens helter* (ss. 103-115). Norges Idrottshögskola: Moving Bodies.
- Trondman, Mats (2006). Emile Durkheims utbildningsvetenskap. Ett försök till rekonstruktion. I Bengt Sandin & Roger Säljö (red.) *Utbildningsvetenskap – ett kunskapsfält under formering*. Stockholm: Carlssons Förlag.

- Trondman, Mats (1999). *Kultursociologi i praktiken*; Lund: Studentlitteratur
- Vertinsky, Patricia (2004). Locating a 'Sense of Place': Space, Place and Gender in the Gymnasium. I J. Bale & P. Vertinsky, (red.) *Sites of Sport: Space, Place and experience* (ss. 8-24). London/New York: Routledge.
- Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet. Hämtad från <http://www.codex.vr.se/forskningmanniska.shtml>
- Virilio, Paul 2005 (1984): *Negative Horizon. An Essay in Dromoscopy*. London/New York: Continuum.
- Wheaton, Belinda (2004). Introduction: mapoping the life-style sport-scape. I Belinda Wheaton (red.) *Understanding Lifestyle Sports – identity, consumption and difference* (ss. 1-28). London: Routledge.
- Walkerdine, Valerie (2004). Developmental psychology and the study of childhood. I Mary Jane Kehily (red.) *An Introduction to Childhood Studies* (ss. 96-107). Open University Press: Maidenhead/New York.
- Walkerdine, Valerie (1997) *Daddy's girl: young girls and popular culture*. Basingstoke: Macmillan.
- Walkerdine, Valerie (1990). *Schoolgirl Fictions*. London: Verso
- Wallenstein, Sven-Olof (1998). Kommentar till nomadologin. I Ingamaj Beck et al. (red.), *Nomadologin* (ss. 177-192). Stockholm: Raster förlag.
- Williams Jean (2003). *A Game for the Rough Girls? A History of Women's football in Britain*. London: Routledge.
- Zizek, Slavoj (2004). *Organs without Bodies: Deleuze and Consequences*. New York: Routledge.
- Ärlemalm-Hagsér, Eva (2006). Playing and learning in natural outdoor environments. I J. Brodin & P. Lindstrand (red.) *Interaction in outdoor play environments: gender, culture and learning* (ss. 23-44). Stockholm: LHS.

Tidningsartiklar från mediearkivet till pilotstudien

- Aftonbladet (2007). *Slutsnaskat på skolorna*. Del: AB, 2007-03-17, s. 18.
- Aftonbladet (2006a). *Här är moderat-Sverige*. Del: AB, 2006-08-09, s. 18.
- Aftonbladet (2006b). Franzén, Rebecka: *Skolor förstörs för 3,4 miljoner*. Del: AB, 2006-08-17, s. 38.
- Borås Tidning (2007). Efendic, Negra: *De vågar inte gå till skolan*. 2007-02-09.
- Falu Kuriren (2003). Fagerholm, Carl-Magnus: *Parskolan [sic] får tillbaka fotbollsplan*. 2003-07-25, s. 6.
- Göteborgsposten (1995a). Kristiansson, Thomas: *Eleverna fick skapa sin egen skolgård*. 1995-05-22, s. 10.

- Göteborgsposten (1995b). Eikeland, Kent: *Alvhem får tillbaka byskolan*. 1995-10-20, s. 13.
- Göteborgsposten (1996). Raiend, Kersti: *Ängar får ge plats åt ny skola*. 1996-11-22, s. 14.
- Göteborgsposten (2000a). "Trebarnsförälder": *Ge Eklanda stöd eller ta över!* 2000-09-09, s. 10.
- Göteborgsposten (2000b). "En upprörd Brattåselev": *Vi vill ha en fotbollsplan!* 2000-10-28, s. 12.
- Göteborgsposten (2001). *Kd efterlyser fler bollplaner*. 2001-09-01, s. 10.
- Göteborgsposten (2008). Uhlin, Leif: *Mögel hotar skola*. 2008-01-23, s. 13.
- Hallands Nyheter (2003). "Maja, Emma, Angelica, Karin i 7b": *Hur länge skall vi ha det så här i skolan*. 2003-10-25, s. 25.
- Hallands Nyheter (2006). Geffen, Maja: *Ny paviljong löser dagiskö*. 2006-07-03, s. 9.
- Hallands Nyheter (2007). *Bläshammar-föräldrar vill se bättre utemiljö*. 2007-10-03, s. 6.
- Helsingborgs Dagblad (1995a). *Det mesta handlar om pengar - har vi råd eller inte?* 1995-02-18, s. 25.
- Helsingborgs Dagblad (2003a). 2003-05-11, s. 4.
- Helsingborgs Dagblad (2003b). 2003-05-13, s. 4.
- Helsingborgs Dagblad (2003c). *Fotbollsplan ger plats åt dagis*. 2003-07-28, s. 19.
- Helsingborgs Dagblad (2003d). Kocken, Pamela: *Det var pirrigt kvällen före*. Helsingborgs Dagblad 2003-08-23: 20.
- Helsingborgs Dagblad (2003e). 2003-08-30, s. 1.
- Nerikes Allehanda (2004). *EU-moppe brann på fotbollsplan*. 2004-09-19, s. 5.
- Nerikes Allehanda Norrupplaga (2005), Sektion: Lokalsidor. 2005-10-14, s. 27.
- Nerikes Allehanda (2006). "Renate och Juliana" & Soting, Lars-Erik. 2006-09-22, s. 36.
- Sydsvenskan (2006a). Uusijärvi, Matilda: *Sexuellt förnedrad pojke får plats på annan skola.*, 2006-09-09, Sektion: C, s. 8,12.
- Sydsvenskan (2006b). Brandone, Bodil: *Lösspringande Pitbull bet tioåring på skolgård*. 2006-11-30, Sektion: C, s. 11.
- Sydsvenskan (2007). *Tångvallas skolgård fick pris*. 2007-05-25, Sektion C, s. 12,14.
- Södra Dalarnes tidning (2007). "Elinor, Ebba, Frida, Jakob, Linnea": *Lägg inte ner vår skola!* 2007-09-25, s. 1.
- Västerbottens-Kuriren (1988). 1988-06-16.

- Västerbottens-Kuriren (1989). Viklund, Urban. Västerbottens-Kuriren 1989-05-03.
- Västerbottens-Kuriren (1995). Fjällström, Allan: *Fastighetsbolag på fallrepet*. 1995-08-29, s. 22.
- Östersundsposten (2002). "Ättermyran" [sic]: *Rädda Ringsta skola!* 2002 -03-13, s. 8.
- Östersundsposten (2007). Svensson, Johanna: *Eleverna vill ha en egen skolgård*. 2007-02-15, s. 2.

Internetkällor

Arbetsmiljöverket

<http://www.av.se> (hämtad 080918)

Idrottsforum.org

<http://www.idrottsforum.org> (hämtad 080918)

Joga Bonito

<http://www.joga.com> (hämtad 090422)

Kind & Samenlevning

<http://www.k-s.be/> (hämtad 080918)

Kjetils och Kjartans tips mot mobbing

<http://www.mobbing.no> (hämtad 091127)

MUEP - Malmö University Electronic Publishing

<http://muep.mah.se> (hämtad 090426)

Mediearkivet

<http://www.mediearkivet.se> (hämtad 080919)

Mångkontextuell barndom

<http://www.mangkontextuellbarndom.se/> (hämtad 080918)

Nike Football

<http://nikefootball.nike.com> (hämtad 090422)

Primary School Football Rules:

http://www.sutherlandclan.org.uk/primary_school_football_rules.htm

(hämtad 080530)

Svenska Fotbollförbundet:

<http://www.svenskfotboll.se> (hämtad 090417)

sportsBabel: disconnect in the sportocracy

<http://sportswebconsulting.ca/sportsbabel/> (hämtad 090427)

Statistiska centralbyrån

<http://www.scb.se/> (hämtad 090427)

Trade Routes Resources Blog

<http://trade-routes-resources.blogspot.com/> (hämtad 090419)

Vetenskapsrådet

<http://www.vr.se> (hämtad 091124)

Malmö Studies in Educational Sciences: Licentiate Dissertation Series

Licentiate Dissertations in Education

Editor: Lena Holmberg (until April 4, 2007)

Editor: Feiwel Kupferberg (from April 5, 2007)

&

Licentiate Dissertations in the Theory and Practice of Teaching and Learning Swedish

Editor: Bengt Linnér (until June 30, 2008)

Editor: Johan Elmfeldt (from July 1, 2008)

1. Öhman Gullberg, Lisa: *Movere. Att sätta kunskap i rörelse*. 2006.
2. Lutz, Kristian: *Konstruktionen av det avvikande förskolebarnet*. 2006.
3. Horck, Jan: *A Mixed Crew Complement*. 2006.
4. Economou, Catarina: *Gymnasieämnet svenska som andraspråk – behövs det?* 2007.
5. Christensen, Jonas: *Företagsekonomi och ekonomiska studier i Litauen. Om ett universitetsämnes konstituering*. 2007.
6. Schenker, Katarina: *Perspektiv på ökad tillgänglighet inom högre utbildning – med hjälp av digitala verktyg*. 2007.
7. Holmgren, Barbro: *Svensklärares arbete – om villkor för gymnasieskolans svenskämne*. 2008.
8. Hansson, Fredrik: *Tala om text. Om gymnasieelevers metaspråk i gruppsamtal*. 2008.
9. Amhag, Lisbeth: *Potentialen och rösterna i nätbaserade dialoger – dialogiska och medierande redskap för lärande*. 2009.
10. Jonasson, Kalle: *Klungan och barndomens sociala rum – Socialt gränsarbete och figurationer i rastfotbollen*. 2009.